ANIMADVERSIONES IN LIBROS NOVI TESTAMENTI.

PER
NORTONUM KNATCHBULL
Militem & Baronettum.

JAM
Pluribus locis auctæ & emendatæ tertiâ curâ *Authoris*.

OXONIÆ,
Excudebat *Henricus Hall*, Academiæ
Typographus Impensis *Ric. Davis*.
M. DC. LXXVI.

1.9.45.

LECTORI S.

ECcas tibi denuò, Amice Lector, animadversiones, ut jam antea monui, absq; omni studio partium, ruri exaratas, ut ex ipso stylo vel primo senties intuitu, in Libros Novi Testamenti, quâ potui curâ à mendis repurgatas, & in gratiam tuam quàm licuit breviter contractas. Multa

ta

ta enim leviora, vel quæ non ita neceßariò faciebant ad Sacrum Codicem (quod præcipuè fuit in voto) à Solœcismis quos vulgò tam in expositione, quàm in versione Sacris Scriptoribus impingunt Interpretes vindicandum, in hac Editione de industriâ prætermisi, ut te inutili levarem tœdio. Quod si quis arguat à sensu recentiorum vel veterum Interpretum receßiße (ut jam priùs dictum) non est quod reponam, imò si id non fecißem,

cissem, omnino uon scripsissem. Rursus verò dico, me vehementer utrisque suam debere reverentiam, sed nec meam nec alterius fidem velim mancipari. Si quid profecerim in voto, mercedem habeo, sin minus, operam non totus perdidi, in magno conatu voluisse sat est. Tu interim qui has chartulas perlegeris, pro candore tuo, si quid erratum sit, ignosces. Vale.

ANIMAD.

ERRATA.

PAG. 9. lin. 25. reflexa. 15. 4. ſenſus, 17. 28. filius. 22. 8. quarum. 23. 20. reperire. 29. 13. ἀπάτης. 34. καθώς. 31. 1 fecit. 38. 18. comprehendentes. 42. 28. utramque. 46. l. ult. οἱ. 50. 1. κατελείφθη. 52. 34. ſufficiat 81. 13. pro eſt lege ſit. 86. 21. pro :). 109. 22. ie, 114. 15. ὑπάρχων. 118. 27. V. 29. 124. 25. ſciat. 126. 14. δωρεὰ. 127, 24 εἰσί. 28. ſingulos. 129. 21. σαρκαστικῶς. 27. ἀνέγκλητε. 132. 6. experiri. 140. 8. ἐκλήθ. 142. 18. ἐλεγγρέμ, 172. 4, Fateor in.

In Matthæum.

MATTH. c. 1. v. 19. δίκαιος ὤν, i. e. איש חסד, *vir misericordiæ*, ut apud LXX, *Is.* 57. 1. Et sic vocem חסד, quæ *affectum pietatis & misericordiam* κυρίως significat, LXX sæpius vertunt δικαιοσύνη. Ut *Gen.* 19. 19. καὶ ἐμεγάλυνας τὴν δικαιοσύνην σου, *Et magnificasti* חסדך *misericordiam tuam* 20. 13. Ταύτην τὴν δικαιοσύνην ποιήσεις εἰς ἐμὲ, זה חסדך *Hanc misericordiam tuam facies mecum. Exod.* 15. 13. Ὡδήγησας τῇ δικαιοσύνῃ σου: *Dux fuisti* בחסדך *in misericordia tua populo tuo quem redemisti*, & alibi. Quod si Evangelista voluisset *Josephum* esse justum vulgari sensu, eo ipso nomine oportuisset eum *Mariam* παραδειγματίσαι, *Exemplum statuere*. Clam verò dimisit illam, quod planè arguit eo facto misericordem magis quàm familiari sensu justum. Hinc *Chrysostomus*, δίκαιος ὢν ὤν, τοῦτ' ἔστι χρηστὸς καὶ ἐπιεικὴς, i. e. *mitis & benignus*: & *Theophylactus*, οὐκ ἐβούλετο ἀπηνὴς εἶναι, ἀλλ' ἐφιλανθρωπεύετο ἀπὸ πολλῆς χρηστότητος: *Nolebat crudelis esse, sed ex multa benignitate misericordia eam prosequebatur*, ut Interpres.

C. 2. v. 6. Οὐδαμῶς ἐλαχίστη. Locus iste pugnat ex diametro cum *Mich.* 5. 2. *Et tu Bethleem non es minima, & tu Bethleem es parvula ut sis inter Principes Judæ.* Quoad verò sensum consentiunt universi utrosque idem velle. Magis verò explicitus locus iste ut aiunt in *Matthæo*, quem ipsum

ſum reſtituiſſe à quibuſdam creditur: At verò verba iſta *Matthæi* non ſunt, ab illo tantùm hiſtoricè recitantur; verba ſunt Sacerdotum & Scribarum, qui percontanti reſponderunt *Herodi*, *In Bethleem Judæ, ſic enim ſcriptum eſt per Prophetam, Et tu Bethleem non es minima* &c. Atque eos ita reſpondiſſe vel ſecundum lectionem tunc temporis vulgatam *Græcorum* codicum, vel ſecundum vulgò receptum ſenſum, non eſt cur quis dubitet. At quid ſi fortè neutra lectio ſit ipſa vera? Eſt enim certè poſſibile, aliquod vitium irrepſiſſe in codice *Hebræo*, legendo fortè צעיר pro צעוד, vel incuriâ vel errore aliquo apographi à primis etiam temporibus, quem bonâ fide ſequebantur poſteri, cùm ſit adeò pronum errare in literis *Hebræis* ob ſimilitudinem characterum, ſicut in aliis locis erratum eſſe, ſine controverſia palam eſt. Atque error iſte in hoc loco proclivis admodum ob ſimilitudinem literarum ד & ר, י & ו. Neque verò hoc omnino novum, in eâdem enim ipsâ voce errârunt LXX, *Gen.* 49. 22. legentes צעירה, & vertendo *νεώτερος, adoleſcentior*, pro צעדה, *progrediebatur ſuper murum*, ob literarum ר & ד ſimilitudinem, & æquè facilis eſt error inter י & ו, qui etiam occurrit in ſingulis. *Ezek.* 34. 16. Ubi *Græci* pro אשמיד, *perdam*, habent אשמור, *φυλάξω, cuſtodiam*, vel *ſervabo*, legendo ר pro ד, & ו pro י. Atque hoc errore conceſſo in hoc ipſo *Michææ* loco, legendo è contrario ו pro י, & ד pro ר i.e. צעוד, pro צעיר, optimo ſenſu vertitur צעוד להיות, *Et tu Bethleem Ephrata progredere*, ſive *cum pompa progredere*, ſecundùm vim *Hebræam*, ut ſis inter *Chiliadas Juda*, *ex te enim egredietur, qui erit dominator in Iſrael.*

V. 10. Ἰδόντες δὲ τὸν ἀστέρα, ſubaudi ἑστῶτα vel ὃ ἔστη. Dicitur enim verſu præeunte, *& ecce*

ſtella

ſtella quam viderunt in oriente præibat eis, uſque dum venit & ſtetit ſuprà ubi erat puer. Cùm igitur *viderent ſtellam* ſubſiſtentem, vel ubi ſtetit (non poterant enim non videre ſtellam antea, quam ſequebantur ducem) *gaviſi ſunt gaudio magno.*

V. 16. Ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, *A bimatu & infra*, ut vetus; *à bimulo & infra*, ut alii; utrum verò vis legatur, haud multùm refert, vel *ſubſtantivè* vel *adjectivè*, dummodo idem omnes intelligant, ἀπὸ διετίας πληρωθείσης, *à biennio expleto*, ut dicitur *Act.* 24. 17. Quod ego nullo modo huic loco convenire ſentio; verba verò reddenda & intelligenda ſecundum morem loquendi & apud *Græcos* & *Latinos*, atque ipſam rationem & mentem loci, in hunc modum. *Tum Herodes videns quod illuſus eſſet à Magis, iratus eſſet valdè, & mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethleem & in finibus ejus, à bimulo & infra*, nempe incipiendo à bimulis excluſivè, & deſcendendo ad eos qui infra bimatum erant, (& non ut eſt in *Anglico*, (*From two years old and under.*) Interpretando διετοῦς, ἀπὸ διετίας ἀρχομένης, & non πληρωθείσης, *à bimatu incipiente & non expleto.* Quaſi diceret, omnes unius anni pueros & infrà, ſecundùm tempus quod exquiſierat à Magis. Ab anno enim integro & ſuprà puer incipit vocari ab *Hebræis* בן שנתים, *filius duorum annorum*, i. e. *ſecundi anni*, apud *Græcos* διετὴς, apud *Latinos* bimus; ſic שנתים LXX rectè, opinor, vertunt δευτέρῳ ἔτει, *ſecundo anno poſt diluvium*, *Gen.* 11, 10. Sic *Noah* dicitur *Gen.* 7. 6, & 11, בן שש מאות שנה, *ſexcentorum annorum filius* בשנת שש מאות, in ſexcenteſimo anno vitæ ſuæ. Sic ſenſit *Heſychius*, διετὴς, δι' ὅλου τοῦ ἔτους, *poſt annum integrum*, quaſi tum

tum demum inciperet puer esse vel vocari διετὴς, διὰ posito pro μετὰ, quod fieri solet cùm de interjecto tempore dicitur, ut δι' ἡμερῶν, *post dies aliquot. Mar.* 2. 1. Δι' ἐτῶν δὲ πλειόνων, *post plures annos. Act.* 24.17. Et δι' ἐτῶν σχεδὸν τετρακοσίων, *post annos fere quadraginta, Plut.* Sic etiam *Aristoteles lib.* 9.*c.*5. *de Hist.Animal.*cujus verba de cervo sunt hujusmodi: φύουσι δὲ διετεῖς πρῶτον τὰ κέρατα, *bimi primùm generant cornua.* At verò nihil certius quàm quòd cervi incipiant generare cornua simul ac primum excesserint ætatis annum, & secundum introierint. Et ut hoc demonstretur planiùs, qui apud nos vocatur, *The Calf of a red Deer*, toto primi ætatis anni spatio apud eum vocatur ἐνιαύσιος, ut etiam in *Scriptura* vocatur agnus *Hebraicè* בן שנה, apud *Græcos* ἐνιαύσιος, apud *Latinos, anniculus*, in bibliis *Anglicis, a Lamb of the first year.* Et qui apud nos secundo ætatis anno vocatur, *a Brocket*, apud eum dicitur πατταλίας, sive διετὴς, apud *Latinos, Subulo* vel *bimus*, in initio cujus anni cornua generat, in fine abjicit. Τῷ δὲ τρίτῳ ἔτει, ut idem dicit, i. e. ac primùm ingrediuntur tertium ætatis annum, δίκερων φύουσι, *bifida generant*, & vocantur tertio ætatis anno apud *Latinos, trimi*, Anglicè *Spaydes.* Ubi liceat obiter observare, διετεῖς & τῷ τρίτῳ ἔτει, unam eandemque esse phrasim apud *Aristotelem*, adeò ut æquè dixisse poterit, τῷ δευτέρῳ ἔτει ac διετεῖς, & τριετεῖς æquè ac τῷ τρίτῳ ἔτει. Unde liquet, ἀπὸ διετοῦς accipi posse vel à bimatu incipiente vel desinente, à tempore quo puer incipit esse duorum annorum filius, vel a tempore quo esse desinit, est enim ἀπὸ alterutri exclusiva vel initio vel fini. Quia verò τὸ κατωτέρω *infra* additur, videtur hoc loco debere accipi *à bimatu incipiente*, à tempore quo puer ingreditur

tur secundum ætatis annum, & *infrà*, ut contrà 2 *Paral.* 31. 16. ἀπὸ τριετοῦς καὶ ἐπάνω, *à triennio & suprà*, vel *à filio trium annorum & suprà*, ut est in *Hebræo*, non potest intelligi nisi de masculis qui tertium ætatis annum jam excesserant, quasi diceretur, ἀπὸ τριετίας πληρωθείσης. Sic etiam *Aristoteles lib.* 2. *c.* 1 *de hist. Animal.* ἀποβάλλει δὲ τὰ κέρατα μόνον ἔλαφος κατ' ἔτος, ἀρξάμενος ἀπὸ διετοῦς καὶ πάλιν φύει. *Cervus solus singulis annis abjicit cornua*, incipiens [*abjicere*] à bimatu & rursus generat. In quo etiam loco necessarium est intelligere, ἀπὸ διετίας πληρωθείσης *à bimatu expleto*, usque enim ad illud tempus, cornua non abjiciunt, at immediatè *incipiente trimatu* πάλιν φύει *rursus nova generat*, ut antea dictum, τῷ δὲ τρίτῳ ἔτει δίκρουν φύουσι. Quod si ergò Evangelista intellexisset pueros duos jam totos annos natos, dixisset certiùs ἀπὸ τριετοῦς καὶ κατωτέρω, *à trimatu & infrà*. Est enim discrimen certè inter *à bimatu* vel *trimatu & infrà*, & *à bimatu* vel *à trimatu & suprà*. Nec apud *Latinos* omnino differt mos loquendi. Idem enim significant *bimus* ac διετής, *bimatus* ac διετία, *trimus* ac τριετής, &c. *Bimus* vulgariter, *qui in bimatu est*. *Bima dies*, *tempus biennii*. *Vall.* Habemus etiam in vulgari Latino, *Isai.* 15. 5. *vitulam conternantem*, i. e. ut exponunt *Grammatici*, *quæ est in complexione anni tertii*, & apud LXX vocatur δάμαλις τριετής, apud *Interp. Arab. vitula trima*. Ita ut ab utroque dicendi genere vel *Græco* vel *Latino* necessariò exponendum, nè unum quidem bimulum ab *Herode* interfectum, eos verò solùm occisos, qui erant *infrà*, i.e. *unius anni expleti*, *pueros*, quorum omnes perierunt, usque ad infantem recens natum. Et jam restat demonstrare, quomodo interpretatio ista sit magis commoda

ſcopo loci, & rationi magis conſentanea. Idque reor ob hanc præcipue cauſam, eò quòd *Herodes* occiderit infantes, κτ̀ τ̀ χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρ̀ τ̀ μάγων, *ſecundùm tempus quod exquiſierat à Magis*. Atque hoc fuit tempus quo apparuit eis ſtella in *Oriente*, quam *Herodes* qui accuratè perquiſiverat ab eis momentum temporis quo apparuit, non vanè poterat ſupponere deſignâſſe conceptum iſtius quem quærebant regis. *Cometæ* enim *ſigna ſunt rerum imminentium non præſentium*, ut *Joſephus Scaliger*, undè *veriſſimum eſſe* arguit, *natalem filii Dei illo oſtento denunciatum magis longo tempore antequàm incideret*. Neque eſt omninò *nobis* à ratione alienum conjicere, ſtellam illam apparuiſſe *magis* primò in ipſo temporis articulo, quo *Virginem* ſalutavit *Angelus*. Circa quod tempus in quo filius *Dei* deſcendit è cælo, ut fieret filius hominis in utero *Virginis*, rurſùs aio, non eſt à ratione alienum conjicere *magos* primò vidiſſe ſtellam, atque ea viſa protinùs, divinitùs priùs admonitos eam portendere regem *Judæis* naſciturum, incœpiſſe ſe parare itineri ad *Jeruſalem*: divinitùs aio priùs admonitos, non enim credo eos ita calluiſſe *prophetiam Balaami*, vel *aſpectum aſtrorum*, ut ex iis ſcire poterint ſtellam illam portendere regem *Judæis naſciturum*; ſi non fuiſſent è ſuprà divinitùs admoniti, non magis quàm ſciebant habuiſſe *Herodem* in animo infantem interimere, ſi non per ſomnium fuiſſent priùs χρηματισθέντες. In cujus itineris expeditione cum feciſſent circà quadraginta ſeptimanas, *cum impleti eſſent dies quibus ipſa pareret*, *Luc.* 2.6. (quod ſpatium temporis fas eſt dare abſolvendo itineri, præcipuè ſi ſit verum quod *Joſephus* ait, *eos qui habitabant ſuprà Euphratem feciſſe ad Hieroſolymam quinque menſium iter*, ſive venerint

nerint ex *Persia*, ut volunt aliqui, sive venerint ex *Arabia*, quæ etiam secundùm *Ptolemæum Judæam ab oriente terminat*, ut alii, quorum argumenta licet eis ipse potiùs adstipulor non est opus nostrum hîc repetere) civitatem illam duce stella tandem advenerunt. Quibus quadraginta septimanis si duodecim addamus dies post nativitatem *Jesu*, includentes diem in quo venerint ad eum adorandum *magi*, quod tempus æquum est conjicere eos expendisse in inquirendo ubinam esset recens natus *Judæorum* rex, usque dùm apparuit eis rursùs stella, & *prævivit eis usque dum venit & stetit suprà ubi erat puer*, & deinceps circà viginti & octo dies usque dùm *dies purificationis Mariæ & præsentationis filii in templo secundùm legem Mosis* jam præterierant, circa quod tempus *magi* fortè reverterunt in regionem suam, dando etiam ulteriùs pro reditu *à Jerusalem in urbem suam Nazaret; cum perfecissent omnia secundùm legem Domini, Luc.* 2. 39. atque indè rursùs retrò in *Ægyptum, Matt.* 2. 14. & 16. secundùm ordinem historiæ, antequam *Herodes videns se illusum esse à magis, iratus est valdè & mittens occidit pueros*, sex septimanas ampliùs, erunt in toto quinquaginta duo, spatium anni integrum à tempore quo primò dicimus apparuisse stellam *magis* usque ad tempus quo *Herodes* interemit pueros. Adeò ut non omninò præter rem sit dicere, *Herodem* occidisse *pueros omnes ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω à secundo ætatis anno & infrà*, i. e. omnes qui primum expleverant ætatis annum & infrà *secundùm tempus quod exquisierat à magis*, posito eum supposuisse τὴν φάσιν τοῦ ἀστέρος eo tempore portendisse conceptionem istius quem timebat regis. Quod si quis criminetur distributionem temporum

rum, velim eum ſcire non fuiſſe nobis in animo ea ita exactè aptare, ut nullus relinqueretur exceptioni vel correctioni locus: ſatis verò eſſe mihi, ſi quod hic propoſui habeat in ſe (quoad ſummam) ſpeciem veri. *En verò quàm abſurdum errorem peperit* διετὴς χρόνος *ille perperàm intellectus?* Verba ſunt *Scaligeri* ſuprà nominati, Lib. 6. *de emend. temp.* Errorem verò ille intelligit eorum, qui voluerunt *Jeſum* fuiſſe διετῆ i. e. eorum ſenſu *duos totos annos natum*, cum *Herodes* pueros occidi juſſerit *à bimatu & infrà.* Apud quem videre licet plura, quæ non parùm faciunt pro ſententia noſtra. Poſitive enim non veretur dicere, *Cometes ille quo duce magi in Judæam profecti ſunt, non eſt dubium, quin longo intervallo Chriſti natalem præceſſerit.* Atque ego iſtud intervallum aio, præter vel contrà (detur venia verbo) ipſius opinionem, à *Chriſti* conceptione incœpiſſe, quam ille *cometam præceſſiſſe ait.*

C. 3. V. 4. Ἡ δὲ τροφὴ αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον. Quid ἀκρίδες hoc loco ſignificet, non parum diſcrepat inter Interpretes: in hoc verò conſentiunt univerſi, *Baptiſtam* veſci ſolitum in deſerto cibo tenuiſſimo & parabili, i. e. quem Natura ſponte miniſtraverat, qualis erat quo veſcebatur, τὸ μέλι ἄγριον, *mel ſylveſtre.* Quo conceſſo, ſummitates foliorum arborum vel plantarum, quas τὸ ἀκρίδες hoc loco ſignificare putârunt aliqui, quales erant τὰ κεράτια, *Siliquæ*, quibus *implere cupiebat ventrem ſuum prodigus*, *Luc.* 15. 16. erant certè cibus & tenuiſſimus, multòque magis parabilis quàm Locuſtæ. Non enim uſquam legi Locuſtas omninò crudas eſcam fuiſſe alicujus populi, paratas autem fuiſſe ſemper, priùs quàm ederentur, arte aliquâ coquinariâ; vel ad ignem

ignem coquebantur vel assabantur, vel ad Solem arefactæ; vel fumo & sale duratæ, vel conditæ edebantur, quarum artium ullâ vix credere est usum fuisse *Baptistam* in deserto, & utrum laboris tœdium in arefaciendo coram sole, vel in venando vel in aucupando sumpserit, cordatis egomet submitto. Cùm è contra, τὰ κερέτια, *siliquæ* sive *summitates frondium* sine ullo laboris tœdio paratæ erant ad manum. Atque has ἀκρίδας non fuisse locustas, sed ἀκρέμονας βοτανῶν, ἢ φυτῶν, ἢ φύλλων, *summitates herbarum, plantarum* sive *frondium*, constanter asseruit *Isid. Pelus, lib. 1. ep.* 5. & 132. Cujus sententiæ fuit & *Paulinus* & *Nicephorus*, & alii quorum meminerunt *Euthymius* & *Theophylactus*, quæ etiam non displicere videtur *Optimo* & *Doctissimo Hammondo* nostro, nec *Baronio*, cujus verba sunt ejusmodi. *Hæc cùm scribat* Isidorus, *&* *non nisi majorum autboritate, quid de his sentiendum, definiendum nobis non est, sed totum relinquimus Lectoris arbitrio; nam constat Græcam dictionem, ἀκρίδες, & Locustam insecti genus infirmas habens alas ad volandum, & summitates herbarum significare.* Præterquam etiam quod me multùm movet, quòd hæc κερέτια, quæ ita vocantur Græcè, quoniam sint *reflexo sicut cornu*, & *Latinè* redduntur *siliquæ*, vel à ξυλικὴ, *eò quòd sint esu lignea*, vel à *Silo*, propter formæ similitudinem, *eò quòd Silus appellatur, naso sursum versùs repando* ut sunt illæ, apud *Germanos* ad huc vocantur *St Johans Brot*, i. e. *Sancti Johannis panis*, quasi constans foret opinio inter ipsos, *Baptistam* vesci solitum his frondium summitatibus in deserto. Adde etiam περὶ πάντων, quòd oculatus testis *Sandys* noster fidus & nobilis historicus, in relatione peregrinationis suæ cum iter faceret per *Judæam* circa annum 1611. *lib.* 3. *pag.*

183. *edit.* 2. hanc ipsissimam montanam regionem, in qua *Baptista* vesci solitus, depinxit in tabula sparsìm arboribus refertam, inscripto nomine, *The desert of St John Baptist*, *Desertum Johannis Baptistæ*, paulo inferiùs addens, *beholding onely to the Locust tree*, *soli locustæ devinctum arbori.* Quæ arbor utrùm sit *Acacia*, vel *Siligna*, vel *Ceratium*, statuant in botanicis eruditi. Nobis verò aptum est statuere, ex hoc itinerario & suprà nominatis testimoniis eam esse ipsissimam, ex qua *Baptista* vesci solitus, quam etiam hodiè locustam vocant. Adeò ut mihi, dum hæc simul reputo, quicquid nihilominus ita strenuè contradicitur, æquè si non magis apposita videatur versio: *Esca autem ejus erat summitates foliorum arborum*, & *mel sylvestre.* Neque *Erasmus*, cùm pro viribus vindicâsset eos qui hîc *locustas* volunt, id tamen confidenter asserit, sed modestè concludit, *Neq; hæc commemoramus, quòd omnino negem hîc ἀκρίδας accipi posse pro frutice aut herbæ genere. Keratia* autem ista sive *siliquas* in regionibus in quibus nascuntur, frequenter escam esse pauperum testantur abundè *Authores.* Inter alios *Lobelius, in Adverf. Multum hæc*, nempe siliquæ, *cognita Nicææ & maris Ligustici accolis*, *ubi eam esitant pueri etiam & porci.* Et *Galenus* 2. *de Aliment.* περὶ κερατίων, ἔστι δ᾽ ἔδεσμα κακόχυμόν τε, &c. *Est autem* (i e. Keratium,) *pravi succi edulium & lignosum; proinde satius est à regionibus Orientalibus in quibus nascitur, ad nos non importari.* Fuit verò ille ex *Pergamo minoris Asiæ*, à cujus latere haud longè distat versùs Orientem *Judæa*, è qua regione fieri potest hæc *Keratia* importata fuisse usque ad *Pergamum* tempore *Galeni* saltem à *Syria*, quæ utrisque fuit contermina. Sic etiam apud

apud Ælian, Diogenes dicitur manducâsse φύλλων ἄκρα, summas foliorum extremitates.

C. 5, v. 19. Ὃς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων. *Quisquis ergo solverit unum ex mandatis hisce minimis.* Sic plerique, ac si esset quædam insignior emphasis in versione ista *Mandatis hisce minimis*: verùm ego nullo modo sentio, *Christum* in his verbis aliquam sermonis magis Emphaticam affectâsse elegantiam, sed locutum fuisse receptâ phrasi & obvio sensu, trajectione in N. T. familiari, *Quisquis ergo solverit unum ex minimis horum mandatorum*, quale est illud c. 25. 40. ἑνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, *uni ex minimis horum meorum fratrum*.

V, 42. Καὶ τὸν θέλοντα ἀπό σου δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῇς. Rectiùs, opinor, vertitur, quam vulgò solet, *Ne avertas volentem mutuari à te.* Habet enim ἀποστρέφομαι *Activam* etiam significationem, ut & alia *Passiva* plurima in N. T. Et sic *Symmachus* legit, *Psal.* 132. 10. μὴ ἀποστραφῇς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ σου, *Ne avertas faciem Christi tui.*

C. 6. v. 2. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν, *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* Sic plerumque Interpretes, vel in eundem sensum. Versu verò priore planè dicitur, *Si eleemosynam faciatis coram hominibus ut spectemini ab iis*, μισθὸν οὐκ ἔχετε, præsenti pro futuro, *mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui est in cœlis*, adeò ut sit mera contradictio; ideòque sensus qui sequitur magis foret accommodus, si qui eleemosynam faciunt in plateis vel Synagogis, ut gloriam consequantur ab hominibus, potiùs dicantur non habituri, quàm habere mercedem suam In cujus remedium hæc verba velim reddi omnino aliter, *Amen dico vobis, prohibent mercedem suam.* Captando gloriam

apud

183. *edit.* 2. hanc ipsissimam montanam regionem, in qua *Baptista* vesci solitus, depinxit in tabula sparsim arboribus refertam, inscripto nomine, *The desert of St John Baptist*, *Desertum Johannis Baptistæ*, paulo inferiùs addens, *beholding onely to the Locust tree*, *soli locustæ devinctum arbori.* Quæ arbor utrùm sit *Acacia*, vel *Siligna*, vel *Ceratium*, statuant in botanicis eruditi. Nobis verò aptum est statuere, ex hoc itinerario & suprà nominatis testimoniis eam esse ipsissimam, ex qua *Baptista* vesci solitus, quam etiam hodiè locustam vocant. Adeò ut mihi, dum hæc simul reputo, quicquid nihilominus ita strenuè contradicitur, æquè si non magis apposita videatur versio: *Esca autem ejus erat summitates foliorum arborum*, & *mel sylvestre.* Neque *Erasmus*, cùm pro viribus vindicâsset eos qui hîc *locustas* volunt, id tamen confidenter asserit, sed modestè concludit, *Neq; hæc commemoramus, quòd omnino negem hîc ἀκρίδας accipi posse pro frutice aut herbæ genere. Keratia* autem ista sive *siliquas* in regionibus in quibus nascuntur, frequenter escam esse pauperum testantur abundè *Authores.* Inter alios *Lobelius, in Adverſ. Multum hæc*, nempe siliquæ, *cognita Nicææ & maris Ligustici accolis, ubi eam esitant pueri etiam & porci.* Et *Galenus* 2. *de Aliment.* περὶ κερατίων, ἔστι δ' ἐδέσμα κακόχυμόν τε, &c. *Est autem* (i e. Keratium,) *pravi succi edulium & lignosum; proinde satius est à regionibus Orientalibus in quibus nascitur, ad nos non importari.* Fuit verò ille ex *Pergamo minoris Asiæ,* à cujus latere haud longè distat versùs Orientem *Judæa*, è qua regione fieri potest hæc *Keratia* importata fuisse usque ad *Pergamum* tempore *Galeni* saltem à *Syria*, quæ utrisque fuit contermina. Sic etiam apud

apud Ælian, Diogenes dicitur manducâsse φύλλων ἄκρα, summas foliorum extremitates.

C. 5. v. 19. Ὃς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων. *Quisquis ergo solverit unum ex mandatis hisce minimis.* Sic plerique, ac si esset quædam insignior emphasis in versione ista *Mandatis hisce minimis*: verùm ego nullo modo sentio, *Christum* in his verbis aliquam sermonis magis Emphaticam affectâsse elegantiam, sed locutum fuisse receptâ phrasi & obvio sensu, trajectione in N. T. familiari, *Quisquis ergo solverit unum ex minimis horum mandatorum*, quale est illud c. 25. 40. ἑνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, *uni ex minimis horum meorum fratrum*.

V. 42. Καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῇς. Rectiùs, opinor, vertitur, quam vulgò solet, *Ne avertas volentem mutuari à te.* Habet enim ἀποστρέφομαι *Activam* etiam significationem, ut & alia *Passiva* plurima in N. T. Et sic *Symmachus* legit, *Psal.* 132. 10. μὴ ἀποστραφῇς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ σου, *Ne avertas faciem Christi tui.*

C. 6. v. 2. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν, *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* Sic plerumque Interpretes, vel in eundem sensum. Versu verò priore planè dicitur, *Si eleemosynam faciatis coram hominibus ut spectemini ab iis*, μισθὸν οὐκ ἔχετε, præsenti pro futuro, *mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui est in cœlis*, adeò ut sit mera contradictio; ideòque sensus qui sequitur magis foret accommodus, si qui eleemosynam faciunt in plateis vel Synagogis, ut gloriam consequantur ab hominibus, potiùs dicantur non habituri, quàm habere mercedem suam In cujus remedium hæc verba velim reddi omnino aliter, *Amen dico vobis, prohibent mercedem suam.* Captando gloriam

apud

apud homines, prohibent mercedem suam apud *Deum*: apud quem non sunt habituri mercedem, si eleemosynam faciunt coram hominibus, ut spectentur ab iis. Sat scio priorem sensum salvari commodè, ut aliqui putant, distinctione; Habere quidem eos mundanam & fragilem mercedem, non verò habere solidam & cœlestem. At quid opus est sensu extraneo & allegorico, quid, inquam, distinctione opus est quæ planè est coacta, si sensus sit sine distinctione planus, idque ferat verborum usus? At verò apud omnes *Lexicographos*, *κωλύω, ἀπέχω*, & ἐμποδίζω, ταυτὸ σημαίνουσιν, *idem significant*. Atque in hoc sensu pace doctissimorum *Bezæ* & *Grotii* accipi voluit eandem vocem *Plutarchus* in *Solone*, ubi narrans aliquid lege sancitum durius, videlicet, è meretricibus procreatos non astrictos esse lege ad alendum parentes, rationem insuper addit, verbis sequentibus. Ὁ γὰρ ἐν γάμῳ παρορῶν τὸ καλὸν οὐ τέκνων ἕνεκα δῆλός ἐστιν ἀλλ' ἡδονῆς ἀγόμενος γυναῖκα, τόν τε μισθὸν ἀπέχει, καὶ παῤῥησίαν αὐτῷ πρὸς τοὺς γενομένους οὐκ ἀπολέλοιπεν, οἷς αὐτὸ τὸ γενέσθαι πεποίηκεν ὄνειδος. Quæ verba ut sibi mutuò constent, omninò debent verti in hunc modum: *Qui nuptiarum decus vilipendit, palam ostendit se non liberorum gratiâ, sed voluptatis, mulierem asciscere, prohibetque mercedem suam, & non reliquit sibi libertatem loquendi ad natos suos, quibus ipsum nasci fecit probrum.* In eo quod non reliquerit sibi libertatem loquendi ad natos suos, ἀπέχει τὸν μισθὸν, *probibet mercedem suam* alimoniæ, quam ab honeste natis liberum fuit parentibus lege postulâsse. Neque credo de distinctione illa mundanæ & cœlestis mercedis *Plutarchum* unquam somniâsse. Atque in hanc sententiam proniùs etiam feror, eò quòd apud

eundem

eundem occurrit eadem vox in eodem ſenſu in *lib. de defectu Oraculorum* versùs finem, (fortè & alibi) ἐδὲν ἀπέχει τὴν μαντικὴν ἀναθυμίασιν, *nihil prohibet vaticinandi ſpiritum* &c. Quam etiam phraſin diſertiſſimè reperire eſt apud *Dion. Halic.* in ipſiſſimo ſenſu: Οὐδεὶς με ἀφέξει φόβ☉ μὴ ἐχ᾽ ἃ φρονῶ λέγειν: *Nullus me prohibebit terror, quo minus dicam quod ſentio* In ſumma, in vanum recurritur ad ſenſum myſticum, ubi habemus literalem, atque ita ſtatuendum in locis *parallelis* arbitror.

C. 9 v. 5. & 6. Vulgaris punctatio & importuna verſuum diviſio & parentheſis ita involvunt ſenſum, ut non ſine cauſa dixerit *Eraſmus, Orationem eſſe duriuſculam.* Ut verò facilis & plana fiat, diſtinguantur tantùm verba, & punctentur prout ſequitur v. 5. Τί γάρ ἐστιν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι, ἢ εἰπεῖν, Ἔγειραι καὶ περιπάτει, ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας; v. 6. τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ. Ἐγερθεὶς ἆρόν σου τὴν κλίνην, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. v. 5. *Utrum enim eſt facilius dicere, remittuntur tibi peccata, an dicere, ſurge & ambula, ſed ut ſciatis quod filius hominis habet poteſtatem in terra remittendi peccata? 6. Tunc ait Paralytico, ſurge & tolle lectum tuum, & abi domum* Vulgatiſſima loquendi formula poſthabitâ tantùm interrogatione, Quaſi diceret, *Jeſus* ſentiens cogitationes eorum, quod dicebant intra ſe, eum blaſphemare, quia dixit P*aralytico.* *remittuntur tibi peccata,* dixit eis, unum idemque eſt mihi dicere, remittuntur tibi peccata, & ſurge & ambula, ſed ut vos ſciatis me habere poteſtatem in terra remittendi peccata, ideo dixi P*aralytico, remittuntur tibi peccata.* Sæpiſſimè ſiletur quod intelligitur; & tum demum, ut viderent utrumque

ſibi

ſibi eſſe ex æquo facile, jubet *Paralyticum* ſurgere & tollere lectum, & abire domum, prout immediatè fecit.

V. 18. Ἄρτι ἐτελεύτησεν, *Filia mea propè defuncta eſt.* Neque enim omnino fuiſſe mortuam, patet ex hiſtoria in locis *parallelis*, *Mar.* 5. 23. & *Luc.* 8. 42. ἄρτι enim ſignificat etiam τὸ ὑπόγυον, *vicinum*, & τὸ παραυτίκα μέλλον γίνεσθαι, *quod brevi* vel *illico futurum eſt.* Phav.

V. 23. Τοὺς αὐλητὰς, *Tibicines.* Maximè ad rem hujus loci facit quod *Servius* in *Virgilium*; *Majoris ætatis funera ad tubam proferebantur, minoris ad tibiam.* Quod etiam teſtatur *Statius.*

Tibia cui teneros ſuetum producere manes
Pelopen monſtrâſſe ferebant
Exequiale ſacrum carmenq; minoribus umbris
Utile.

Vocatur enim hoc loco hæc *præfecti* filia κοράσιον, *puellula*, *Mar.* 5. 23. θυγάτριον, *filiola*, & *Luc.* 8. 42. ὡς ἐτῶν δώδεκα, *filia circiter duodecim annorum.*

Cap. 10. v. 11. Ἐξετάσατε τίς ἐν αὐτῇ ἄξιός ἐστι κἀκεῖ μείνατε, *exquirite quis in ea dignus ſit, & manete illic.* *Dignus*, i. e. *dignus apud quem maneatis.* Siletur τὸ νοούμενον, & ſuppletur ex verbis præcedentibus vel ſubſequentibus: ut *Matth.* 22. 8. οἱ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι. *Invitati non erant digni*, i.e. *digni paratis nuptiis;* Noluerunt enim venire, ſed *abierunt alius ad villam, alius ad negotiationem ſuam,* &c. Et *Apocal.* 3. 4. *Ambulabunt mecum in ſtolis albis*, ὅτι ἄξιοί εἰσι, *quoniam digni ſunt*, nempe *ut ambulent*, *quia non inquinaverunt veſtimenta ſua.* Et 16. 6. *Sanguinem eis dediſti bibere*, ἄξιοι γὰρ εἰσι, *Digni*

enim

enim sunt, i. e. *digni ut bibant sanguinem, quoniam sanguinem Sanctorum & Prophetarum effuderunt.* In utramque partem vox accipitur, prout variatur sesnus.

V. 17. Προσέχετε ἢ ἀπὸ τ̃ ἀνθρώπων, *cavete ab his hominibus*, i. e. à lupis, inter quos sum vos missurus. v. 16. τῶν pro τύτων; quod adeò familiare. vide *animad.* in c. 11. v. 19. & alibi.

V. 23. Ου τελήσητε, *non obieritis*, i. e. Prædicando *non peregrabitis omnes civitates Israel, donec veniat filius hominis*, nempe ad excidium *Hierosolymæ*.

C. 11. v. 19. Ἡ σοφία, ἡ frequenter intelligitur pro ἀυτη, ut *Luc.* 21. 23, & alibi. Sic apud *Hesychium*, τὴν ἢ ταύτην. Sic etiam *Mar.* 6. 2. καὶ τίς ἡ σοφία ἡ δοθεῖσα ἀυτῷ; rectè vertit opinor *Beza, & quæ est* hæc *sapientia quæ data est ei?* Ut non minus etiam rectè & aptè hoc loco vertitur; *Et justificata est* hæc *sapientia à filiis suis*, additur à *Luca*, *omnibus* nempe à *Scribis* & *Pharisæis*, qui se solos putârunt sapientiæ filios, qui sederunt in cathedra *Mosis*, & amabant vocari *Rabbi*, justificârunt illi sapientiam, quæ noluit attendere ad vocem vel *Christi* vel *Baptistæ* hortantium ad resipiscentiam.

C. 12. V. 18. Καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ, ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς νῖκος τὴν κρίσιν. *Et judicium annuntiabit gentibus usq; dum proferat judicium in æternum*, vel *in victoria*. Quæ interveniunt Parenthesi includenda. κρίσιν ἔοικε τ̃ νόμον καλεῖν, *Judicium vocat legem suam; τὴν περὶ τ̃ ἐκκλησίας διοίκησιν, Ecclesiæ administrationem*, *Procop.* in *Isai.* i. e. *Evangelium*: εἰς νῖκος, rectè satis, *in æternum*, ut in veteri intelligunt, & vertunt LXX לנצח, 2 *Sam.* 2. 26. *Job.* 36. 7. *Jerem.* 3. 5. & alibi: vel *in victoria*, ita ut *Evangelium*

gelium triumphabit in *Gentilismum*, conversis ad ejus nomen universis gentibus. Οὐκ ἐρίσει &c. *non contendet* &c. quæ in Parenthesi includuntur, monstrant in promulgando *Evangelium* lenitatem.

V. 20. Λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει, *Lucernam moribundam non extinguet. Linum* per *Metonymiam* est *Ellychnium*, τυφόμενον, μαραινόμενον, *marcescens*, *Hesych.* in *Heb.* כהה *fumigans*, *ferè extinctum. Kirch. Moribundum* legit *Persicus*, *Caligans* aliqui. Vide *Job.* 13. 25.

V. 43. Δι᾽ ἀνύδρων τόπων, *per desertum. Æthiop.* Sic *Hebræum* ישׁימון, quod propriè significat *solitudinem*, vel *desertum*, LXX sæpiùs reddunt ἄνυδρος, ut *Psal.* 106. 14. καὶ ἐπείρασαν τὸν Θεὸν ἐν ἀνύδρῳ, *& tentârunt Deum in deserto*; & *Isai* 43. 19. καὶ ἐν τῇ ἀνύδρῳ ποταμοὺς, *& in deserto fluvios*. Parabolam aptavit *Dominus* ad opinionem vulgi, quæ fortè fuit eadem quam meminit *Psellus de Dæmoniis*, τοῖς γὰρ μυχαιτάτοις τόποις συνδιαιτώμενα ψυχροῖς ἐσχάτως καὶ ἀνίκμοις οὖσι, *quòd versentur in locis penitissimis*, *quæ extremè frigida sunt & sicca*. Neque fuit hæc vana opinio: dicitur enim *Matth.* 4. 1. *Jesum subductum fuisse à Diabolo*, *ut tentaretur*, *in desertum*, in loca ubi ipse maximè versabatur. *Dæmones* enim apud *Syros* vocantur שארין, vel שאריןﬡ, à שוי, *vastavit*, *eò quòd habitent in locis vastis & desertis. Schindl.*

C. 13 v. 44. ἔκρυψε, *celavit*. Fuit Thesaurus jam occultus & absconditus, quem inventum celavit nè aliis innotesceret. Frustrà verò fuisset rursus abscondere, quod jam erat absconditum.

C. 15. v. 5. Ὑμεῖς δὲ λέγετε, ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, Δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς,

καὶ

καὶ οὐ τιμήσῃ &c. Frustrà est repetere varias in hunc locum expositiones Interpretum, liceat mihi tantùm meam addere. Sensus ergò supplendus, ut opinor ego cum aliis in *Vatablo* nominatis, in *Mar.*7. 11. ex præcedentibus, quæ vel subaudiuntur, vel mutatis mutandis sunt ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repetenda, ut sæpe alibi fieri solet; & vertendum in hunc modum. *Nam Deus mandavit, honora patrem tuum, & matrem tuam*, &c. *Vos autem dicitis*; [honorato patrem suum, & matrem suam] *quisquis dixerit patri vel matri, Donum* [est] *quicquid juvatus fueris ex meo, & non honorabit* (nempe in posterum) *patrem suum vel matrem suam, & irritum fecistis mandatum Dei per traditionem vestram.* Atque ita debere exponi, ut licitè fieri potest; τὸ οὐκ ἔτι, quod sequitur in *Marco*, strenuè, innuit si non plane indicat: in eo enim quòd dicit, οὐκ ἔτι ἀφίετε &c. *non sinitis eum ampliùs aliquid facere patri vel matri suæ*, clarè monstrat filium anteà quàm dicaverat *Deo*, ut (τὸ δῶρον hoc loco significat) quicquid habuit quo parentem aleret, fecisse aliquid patri vel matri suæ, i. e. persolvisse eis debitum alimoniæ. Dictum videtur de filio, qui pie solitus est parentem alere secundùm legem *Mosaicam*, usque dum edoctus est à *Pharisæo*, quomodo eluderet præceptum *Dei*, & cum specie etiam sanctitatis fraudaret eos alimoniâ. Ac si diceret filius, cùm parentes, ut fecissent anteà, jam rursus peterent alimoniam; Non possum ego nunc vos juvare ampliùs, quicquid enim habeo est jam devotum *Deo*: â quo voto. semel obstricti, non poterant absolvi, adeò ut si filius, qui jam sua voto devovisset *Deo*, beneficentiâ suâ parentem adjuvaret, violati voti reus fieret, secundùm illud *Num* 30. 2. Atque hæc fuit egregia *Pharisæorum* sanctitas quam docebant

populum. Dum filius fictum persolvit votum *Deo*, honorat patrem, nec prævaricatur legem *Mosis*, etsi perire sinat: καὶ οὕτως ἐμέριζον αὐτοὶ μετὰ τῶν παίδων τὰ χρήματα, *& sic ipsi cum filiis partiebantur opes. Theophyl.* ἐξ ἐμοῦ, rectè vertitur *ex meo*, sive *ex re meâ*; sic τὸ ἐμὸν, *res mea*, apud *Sophoclem*. Rogabit verò fortè aliquis quid sibi vult *honorat & non honorabit*? Expeditur in hunc modum; *honorat* parentem voto suo (secundùm *Pharisæum*) faciendo *Deum* eis propitium propter votum quod ei voverat, non tamen de futuro *honorabit* eum alimoniâ, quia quicquid habet est jam dicatum *Deo*, depositum in ærario in usum templi, i. e. reverà in commodum Sacerdotum.

Cap. 16. v. 28. *Amen dico vobis, sunt quidam ex his qui adstant, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo.* Locus iste vix mysticè, literaliter verò non potest intelligi, nisi de adventu *Christi* ad excidium *Hierosolymæ*, qui tum verè venit in regno suo, ut triumphum ageret in *Judæos*, justam & severissimam capiendo in eos ultionem. Quosdam verò adstantium in vivis remansisse usque ad eum diem, & verum est & notum. Atque in hoc sensu verum est, *Amen dico vobis, non præteribit generatio ista, donec hæc omnia fiant*, 24, 34. Nec ante hoc tempus adventûs ejus pertransierunt discipuli omnes civitates *Israel*. 10. 23. Atque in hoc sensu remansit *Johannes* inter alios in vivis, usque dum venit *Christus*. *Joh.* 21. 22.

Cap. 17. v. 11. Καὶ ἀποκαταστήσει πάντα, *& consummabit omnia* Sic 11. 13. *Omnes enim Prophetæ prophetârunt, & lex fuit usque ad Johannem*, dictum per *Hyperbaton*, ut explanat *Lucas* 16. 16. *Lex & prophetæ usque ad Johannem*, in eo habuere consummationem sive finem. Apud *Hesychium*

Hesychium & *Phavorinum*, ἀποκατάστασις, τελείωσις, & apud utrosque, ut opinor, perperàm ἀποκαταστῆσαι, τελειῶσαι, pro ἀποκαταστῆσαι, τελειῶσαι.

V. 21. Τοῦτο δὲ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ: *Hoc verò genus non egreditur nisi per orationem & jejunium.* De dæmoniis plerumque interpretantur, quasi esset præ cæteris malignum quoddam genus dæmonum, ad quos ejiciendos opus foret prece & jejunio. Dixit verò eis *Jesus* versu præeunte, διὰ τὴν ἀπιστίαν ὑμῶν, *propter inopiam vestram fidei non potuistis ejicere, si verò habeatis fidem sicut granum sinapis*, i. e. ut *Beza*, *quantulum est granum sinapis, nihil impossibile erit vobis.* Non dixit propter defectum orationis & jejunii. Vocantur γενεὰ ἄπιστος, *generatio incredula*, quia non poterant ejicere. *Mar.* 9. 18. 19. Adeò ut præsentia verba respondeant aptiùs, si de fide exponantur, idque eò magis, quia γενεὰ & γένος sæpius idem significant. *Hæc verò generatio* [i e. hominum qui habent fidem sicut granum sinapis] *non procedit* vel *progreditur nisi precibus & jejunio.* Per fidem solam ejecerunt dæmonia, fides verò illa non erat à *Deo* impetranda, nisi fervidâ prece & jejunio. Neque est credibile, cùm ejicienda essent dæmonia, quæ inexpectatò sæpiùs occurrebant, eos, priusquàm ejicerent, postulâsse sibi tempus jejunandi. Parallelum etiam illud *Marci*, ubi dixit eis *Jesus*, τοῦτο τὸ γένος ἐν οὐδενὶ δύναται ἐξελθεῖν &c. *hoc genus nullo modo potest exire nisi prece & jejunio*, fortiùs arguit de fide esse, ut anteà exponendum: Improprium enim foret dicere, dæmoniorum genus non *posse* exire nisi prece & jejunio, impotentiam dæmoniis imputando, quæ fuit in discipulis propter inopiam fidei. Quod

si intellexisset *Jesus* dæmoniorum genus, respondisset (opinor) planè & apposite, ἐν οὐδενὶ δύναται ἐκβάλλεσθαι, *nullo modo potest ejici nisi prece & jejunio.* Notandum verò, τὸ ἐξελθεῖν, hoc etiam loco meliùs exponi, si vertatur, *nullo modo potest progredi* vel *procedere.* Ἐξελθεῖν enim apud *Authores* quandóque significat *progredi* vel *procedere*, i. e. in altiorem statum evehi; ut ἐξέρχονται εἰς τοὺς ἐφήβους, *progrediuntur* vel *procedunt in ephebos. Xenoph.*

C. 22. v. 13. *Tunc dixit Rex famulis, ligatis pedibus & manibus ejus, tollite eum & ejicite* εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, *in tenebras exteriores*, i.e. *à cœlo remotissimas*, ut *Grotius*; ἐξώτερος, ἐξώτατος. *Phavor.* Vulgatissimum enim est *comparativa* poni pro *superlativis.* Quis verò non ex his verbis mutuatum esse credat *Senecam* illud in *Agamemnone.*

Abripite famuli monstrum & avectum procul
Vincite septum nocte tenebrosi specus.

Idem enim valent *procul*, & τὸ ἐξώτερον; quale est illud etiam in *Virgilio*, *Pallentes umbras Erebi, noctémque profundam*, i. e. cujus fundus quàm longissimè procul est. In quo sensu licitè & aptè exponi reor *Sap. Sol.* 17. 2. μακρᾶς πεδῆται νυκτὸς, *longinquæ* i. e. *profundæ captivi noctis*, μακρᾶς pro μακρὸν ἀπούσης, *procul distantis noctis.* De loco enim dicitur μακρὸς, etiam ut de tempore. Sic legimus apud *Plutarchum* in *Alcibiade*, διαπόντιον καὶ μακρὰν στρατείαν *transmarinam & procul distantem expeditionem*; & *apud Lucam.* 15. 13. ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μακρὰν, *peregrè profectus est in regionem longinquam.*

C. 24. V. 22. *Et nisi breviati forent dies illi;*

non

non servaretur ulla caro, sed propter electos breviabuntur dies illi. Maximè recepta hujus loci interpretatio est hujusmodi. Tot & tam atroces fuisse in *Jerusalem* mutuas cædes (quod jam prædixit *Christus*,) ut nisi valdè accelerata fuisset urbis obsidio, non fuisset ullus relictus in vivis, sed ipsi se mutuò trucidâssent universi, & funditùs extirpâssent. At quoniam habuit Deus electos suos in civitate, quos servari voluit, & ex publicâ calamitate liberari, accelerare fecit *Titum* & *Vespasianum* obsidionem modis omnibus quibuscunque, atque ita dies illos breviari. Verùm potest & alter dari hujus loci sensus non minus accommodus, capiendo vocem ἐσώθη secundùm phrasin *Sacræ Scripturæ. Et nisi dies illi*, i. e. excidii *Hierosolymæ, breviati forent, Judæorum nullus salvaretur:* nam quamdiu Templum stetit, & sacrificia, cæremoniæ & ritus *Judaici* manebant, talis erat petra scandali universæ genti, ut ferè omnes in eam impingerent, nec pauci indies devenerunt Apostatæ à Christianâ fide quam antea fuerant amplexati, eo fortè nomine & scrupulo, quòd ipsorum vetus religio esset verior, quia sivit *Deus* manere eorum Templum & sacrificia, de quorum certâ & brevi futurâ abolitione edocti fuerant in *Christianâ* fide. Ob quam etiam causam videtur eos exhortari *Author Ep.* ad *Heb.* 10.25 *ut non desererent congregationem credentium, ut quibusdam mos erat, sed ut hortarentur sese invicem ut manerent in fide, idque tantò magis, quòd viderent diem illum appropinquantem*, i.e. *diem decurtationis, diem excidii Hierosolymæ*, & *desolationis Templi.* Namque ita dies ille hic & alibi, ut & adventus *Domini*, & finis omnium, referuntur ad excidium *Hierosolymæ.*

V. 28. Ὅπȣ γὰρ ἐὰν ᾖ τὸ πτῶμα, *Ubicunque*

enim cadaver fuerit, ibi congregabuntur aquilæ. *Cadaver* notat *statum Judaicum* jam expirantem, *aquilæ, vexilla Romanorum*, in quibus pingebantur aquilarum imagines. Sensus est ejusmodi; Quemadmodum aquilæ sagacitate excellentes frequenter comitantur exercitus expectatione prædæ post cladem, pari etiam modo *Romanos* milites præfiguratos in aquilis, quorum effigies portabant in vexillis, coactos fore in unum, ubi *Judaicus* status jacebat jam expiraturus, si non planè emortuus, sub spe etiam & expectatione prædæ. Quærebant discipuli, *Luc.* 17. 37. *Ubi fierent*, quæ prædixerat futura *Dominus*, *ipse verò dixit eis*, ὅπε τὸ σῶμα, &c. *ubi corpus, ibi congregabuntur aquilæ*, quasi expressè denotans desolationem & subitum exitium *Judæorum*, de quibus jam anteà verba fecerat, non posse alio loco evenire quàm in ipsis, ut factum est, *Hierosolymis*; ídque in signum fore, desolationem ibi futuram, ubi *Romani* milites in unum cogerentur, ut factum est, ad obsidionem illius urbis. Ὅταν δὲ ἴδητε κυκλουμένην &c. *quum autem videritis Hierosolymam circundari ab exercitibus, tunc scitote quod immineat desolatio ejus. Luc.* 21, 20.

Cap. 27. v. 9. 10. Τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου, λέγοντος, καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια (τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου ὃν ἐτιμήσαντο) ἀπὸ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, καθὰ συνέταξέ μοι ὁ Κύριος. *Et accepi triginta argenteos (pretium æstimati quem æstimârunt) à filiis Israel, qui vel & illi dederunt eos pro agro figuli, sicut præcepit mihi Dominus.* Atque istâ distinctione & versione tollitur ἡ ἀκολουθία, & incohærentia loci; & verba illa, *Quemadmodum præcepit mihi Dominus*, respondent rectè voci ἔλαβον, in personâ primâ, quo

quo modo etiam legit *Zacharias*, καὶ ἔλαβον &c. primâ personâ singulari, *& accepi triginta argenteos, & projeci illos* (sicut & hic etiam jam antea dictum retulisse eos *Judam* in Templum) εἰς τὸ οἶκον κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον, *in domo Domini pro conflatorio*, (ut vertunt Interpretes εἰς τὸ ἀγρὸν κεραμέως, *pro agro figuli*,) ut filii *Israel*, nempe *sacerdotes*, darent illos pro agro figuli, quod disertè dicitur v. 7. Nomen *Jeremiæ* errore aliquo insertum credo. Vocem καὶ in hoc sensu frequenter usurpari, abundè tritum est. Occurrit *Ruth.* 1. 11. μὴ ἔτι μοι υἱοὶ ἐν τῇ κοιλίᾳ μου, καὶ ἔσονται ὑμῖν εἰς ἄνδρας; *Nunquid ultra filii mihi in ventre meo, qui* [vel & illi] *erunt vobis in viros?* In quo loco videtur esse *Hebraismus*; est enim in *Hebræo* והיו. Sic etjam occurrit 2 Reg. 23. 29. וילך המלך יאשיהו לקראתו וימיתהו במגדו *Et abiit Rex Josiah in occursum ejus, qui* [vel & ille i. e. *Pharaoh* Necho] *occidit eum in Megiddo.* Reperiri est etiam apud Scriptores *Ethnicos. Plutarchus* habet in *Timoleonte*, ἐδείκνυον τοῖς στρατιώταις, καὶ εἰς προσευχὴν τῶν θεῶν ἐτρέποντο, *monstrârunt eos militibus, qui* [sive & illi] *ad precandum Deos conversi sunt.* Videre est etiam in recentiore, ξενίζεις γὰρ ἐν προοιμίοις λέγεις, ὦ ἄνδρες Λατῖνοι, καὶ ἔστιν ἀνοίκειον, *statim enim in proœmio dicis, O viri Latini, quod* [sive & illud] *est inassuetum Sgurop. Hist. Conc. Flor.* vide *Matth.* 14. 11. *Mar.* 1. 9. & 10. *Job* 15. 6. 20. 18. *Act.* 6. 6. & alibi.

In Marcum.

MAR.c.3.v.19,20,21. Καὶ ἔρχονται εἰς οἶκον, καὶ συνέρχεται πάλιν ὄχλος, ὥστε μὴ δύνασθαι αὐτοὺς μήτε ἄρτον φαγεῖν, καὶ ἀκούσαντες οἱ παρ' αὐτοῦ ἐξῆλθον κρατῆσαι αὐτὸν; ἔλεγον γὰρ ὅτι ἐξέστη. Versione plerumque receptâ *Jesus* dicitur apud se non esse, vel extra se esse, interpretatione (si fas sit dicere) *Filio Dei* indigna nimis, præcipuè cùm modestior poterit dari sensus & constructio, idque magis etiam accommodus. *Et veniunt in domum, & convenit iterum turba, adeò ut nè panem quidem poßent edere, & audientes*, sive *quidam ab eo audientes exiverunt ut eam sisterent*, vel *comprimerent, dicebant enim quòd fureret.* Scilicet, *turba*, quæ præ stupore vel vehementi desiderio ad *Jesum* appropinquandi, ita violenter irrueret, ut cibum non possent edere. Non est τὸ αὐτὸν relativum τῷ αὐτοῦ, sed voci ὄχλος: κρατῆσαι apud *Hesychium* est μένειν, i. e. *sistere, manere facere:* καὶ ἀκούσαντες οἱ, dicitur frequenti trajectione pro οἱ ἀκούσαντες παρ' αὐτοῦ ἐξῆλθον, *Et qui audiverunt*, sive *audientes* quòd turba ita fureret, *ab eo exiverunt ut eam cohiberent.* Vel οἱ παρ' αὐτοῦ, secundum *Grammaticos* sunt, *aliqui ab eo missi.* Præterquam etiam quòd ipse *Jesus* erat intrà in domo, ita ut non possit commodè affirmari, eos qui audiverant exivisse extra domum, ut tenerent ipsum, qui erat in domo. Dicere etiam cognatos ejus è domiciliis exivisse ut tenerent ipsum, nec

est congruum, nec omnino verisimile. Unde enim ad eos tam cita pervasit fama, ut undequaque derepente in unum cogerentur? quòd si etiam forte id ita foret, τὸ προσῆλθον magis fuisset accommodum quàm ἐξῆλθον, *advenerunt potiùs quàm exiverunt*. Atque hanc interpretationem non possum mirari satis, cur exploserint eruditi, quæ cum sensu, & syntaxi, & more loquendi, & quod instar omnium, cum locis parallelis perfectè convenit. Dicitur enim apud *Matthæum*, 12. 23. eodem loco & tempore, ipsissimo etiam verbo, ἐξίςαντο πάντες οἱ ὄχλοι &c. *Obstupuit tota turba*, i.e. ut interpretatur *Beza*, *præ admiratione apud se non erat.* Hoc tantùm discrepat, *Matthæus* habet ἐξίςαντο, in *Passivo plurali*, *Marcus* ἐξέςη in *Activo singulari*, quos verbo Synonymo (est enim apud *Phavorinum*, ἐξέςην, ἐθαύμασα, ἐξεπλάγην) interpretatur *Lucas*, 11. 14. καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι, *Et mirata est turba*. Loca esse parallela, ideóque pari modo exponenda, dubitabit nullus qui seriò inspexerit.

Cap. 9. v. 22, 23, 24. Ἀλλ' εἴ τι δύνασαι, βοήθησον ἡμῖν σπλαγχνισθεὶς ἐφ' ἡμᾶς. ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, τὸ εἰ δύνασαι πιςεῦσαι, πάντα δυνατὰ τῷ πιςεύοντι. Interpretes in hoc loco plerumque prætermittunt articulum, τὸ, in quo videtur esse quædam emphasis nullo modo silenda. Nè pereat ergò emphasis, nec syntaxis violetur, distingui velim verba ut suprà, & congruenter verti. *Sed si quid potes, succurre nobis miserescens nostri, Jesus verò dixit ei, si potes? crede tu, omnia credenti possibilia.* Τὸ accipitur hoc loco τεχνικῶς, & præsupponit materiam de qua agitur, nempè quæstionem de potentiâ *Christi.* Pater enim pueri, qui jam antea filium adduxerat

ad

ad discipulos, qui eum sanare non poterant διὰ τὴν ἀπιστίαν, *propter inopiam fidei.* ut dixit eis *Jesus, Matth.* 17.14. videtur dubitâsse, num etiam *Christus* eum sanare poterat, ideóque dixit, εἴ τι δύνασαι, *si tu quid potes*, discipuli enim tui non possunt, *miserere nostri.* Cui *Jesus* respondet, illicò corripiens eum cum indignatione propter incredulitatem, ac si diceret, An dubitas utrum ego possum? *si potes*, inquis? *Crede tu*, nec de mea potentia despera, *omnia enim credenti fieri possibilia.* Qualia sunt verba ejus ad *Centurionem*, *Matth.*8.13 & *ad cæcos*, 9. 28. Atque hunc esse hujus loci sensum sequentia valdè arguunt. Nam continuò pater pueri exclamans cum lachrymis aiebat, *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam.* Unicum hoc erat tempus, quo unquam quæstio facta est *Christo* de potentia ejus à quoquam, qui sanari ab eo petiit; vox enim vulgò fuit, Κύριε ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι, *Domine, si vis, potes me mundare. Matth.* 8. 2. &, *Dic verbum tantùm & sanabitur puer meus.* ibidem 8. De potentiâ nulla quæstio, voluntatem tantùm implorabant, adeò ut non sit omnino mirum *Christum* hoc loco exprobrare patri pueri incredulitatem ejus. Πιστεῦσαι pro accentu potest esse vel *Aoristus* primus vocis *mediæ*, vel *Infinitivus Activæ*, subaudiendo θέλε vel μέμνησο, ut frequenter fieri solet.

Cap. 11. v. 13. Ὀυ γὰρ ἦν καιρὸς σύκων. *Nondum enim erat tempus ficuum. For the time of figs was not yet.* Quod si unquam dixerit aliquid opportunè *Vir Clarissimus*, certè emendatio ejus in hoc loco est idonea, mutando spiritum lenem in asperum (non enim sunt accentus ab authore) & legendo οὗ γὰρ ἦν, & subintelligendo ἦν, quod frequens est singulis ferè paginis,

ginis. *Ubi enim fuit, tempus erat ficuum.* **For where he was, was the time of figs.** Atque ita historia perfectè quadrat, si referatur ad *Judæos*, apud quos æquum erat Deo, si terrarum usquam, expectare fructum, fuit enim ibi certè idoneum si non inexcusabile tempus fructuum. At non est idoneum dicere, Christum è via divertisse cum esuriret, ut adiret à longe ficum sperans in ea fructum invenire, ubi jam anteà sciret non esse tempus ficuum, præterquam etiam quod fuisset durum nimis innocenti maledixisse ficui, si in eo loco non fuisset tempus ficuum. In eo loco dico, ut quorundam objectioni satisfiat, qui unum & idem fuisse simul volunt per totam *Judæam* tempus ficuum, ideoque vanum fore legisse ἐ. Varia enim fuerunt etiam in *Judæa* climata licèt parvula, ideoque etiam varia fructuum tempora, prout erat regio vel montana vel vallosa, vel meridionalis vel Arctica, &c. Nec possum reperire in authore quovis vel sacro vel prophano. vocem καιρὸς significare *feracem annum*, ut putarunt aliqui, ita ut legitimè possit verti, *Non fuit enim tempus ferax ficuum*, phrasi anglica, **For it was not a fig yeare** Et si detur, non fuisset minus durum maledixisse ficui, cum *non esset annus ferax ficuum*, quam si *non* fuisset adhuc *tempus ficuum.* ut semel dicam, Non fuit vitium vel in solo vel in tempore, sola maledictionis causa erat sterilitas in arbore.

Cap, 14. v. 3. Καὶ συντρίψασα τὸ ἀλάβαστρον, *& concutiens ampullam* sive *vas unguentarium.* Quod si fregisset, quomodo potuit effundere? Neque eam fregisse dicitur in *Matth.* Concussit ergò vel conquassavit, ut unguentum gratiorem odorem redderet, vel ut totum effunderet,

deret, nec quicquam in imo vasis resideret. Est enim συντείβω *concutio. Gloss.vet.* & συντείβει, συνθλᾷ i.e. *conquassat. Phav* Ἀλάβαςρον dicitur ἄγγος μὴ ἔχον λαβὰς, *vas quod non habet ansas, quod minimè prebendi potest*, ab α privativâ, & λαμβάνομαι. Est etiam λήκυθος μύρου, *vas olearium*, sive *ampulla unguentaria*, apud eundem.

V. 72. Καὶ ἐπιβαλὼν ἔκλαιε. subaudi ἑαυτὸν. *Et se præcipitans*, vel *dans præcipitem* vel *cum impetu projiciens*, i e. *exiliens* sive *se proripiens flevit*. Sic apud *Theogn.* post, καὶ εἰς μεγακήτεα πόντον Ῥιπτεῖν, subaudiendum ἑαυτὸν monet *Stephanus*, apud quem ἐπιβάλλεσθαι est *jacere* vel *mittere*, ut etiam apud *Hesychium* ἐπιβαλεῖ, ἐπιρρίψει. Adeò ut τὸ ἐπιβαλὼν hoc loco nihil aliud denotet quam τὸ, ἐξελθὼν ἔξω *Matth.* 26. 75. & *Luc.* 22. 62. *Et egressus foràs flevit amarè*, nisi quod impetum in exeundo magis innuat.

In Lucam.

LUC. c. 1. v. 17. Versus iste, si cum venia deleatur punctum post δικαίων, exponitur meliore, ni fallor, sensu & grammatica quàm vulgò solet in hunc modum. Καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου ἐπιςρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει δικαίων ἑτοιμάσαι Κυρίῳ λαὸν κατασκευασμένον. *Et ipse antecedet eum in spiritu & virtute Eliæ, ut convertat*

vertat corda patrum ad filios, & infideles instruat in sapientia justorum p pulum paratum Domino. Nempe ut sint populus paratus *Domino.* Est enim τὸ λαὸν κατεσκευασμένον appositivum τοῦ, ἀπειθεῖς. *Ut convertat corda patrum ad filios*, vel ut vertit *Pagninus Malach.* 4. 5. *cor patrum super filios & cor filiorum super patres eorum*, intelligendum reor, *usque ad filios* &c. ut τὸ על & τὸ ἐπὶ quandoque significant in *veteri*, i e. ut planè *Vatablus*, *ut convertat patres unà cum filiis.* Occurrit omninò eadem dictionis formula *Judith.* 9. 10. πάταξον δοῦλον ἐκ χειλέων ἀπάτης μου ἐπ' ἄρχοντι καὶ ἄρχοντα ἐπὶ θεράποντι αὐτοῦ. *Percute servum ex labiis deceptionis meæ super principem & principem super ministrum ejus*, ut est in versione *Latina*, i. e. ut in *Malachia*, *usque ad principem & principem usque ad ministrum ejus*, vel ut vertimus *anglicè* magis planè, **Smite by the deceit of my lips the servant with the Prince and the Prince with the servant.** Ut etiam vertit *Junius*, *Percute servum labiis fraudulentis meis* cum *Domino & Dominum* cum *servo ipsius.* Officium enim erat præcursoris, qui parabat vias Domini, resipiscentiam prædicare omnibus hominibus à patribus ad filios & a filiis ad patres, ut paratiores fierent ad recipiendum, quod appropinquabat, regnum Dei. τὸ ἐν φρονήσει δικαίων ἑτοιμάσαι, & τὸ, δοῦναι γνῶσιν σωτηρίας &c. v. 77. unum idemque significant, est enim tantùm verborum periphrasis, in utrisque verò locis unus idemque sensus.

V. 54, 55. Ἀντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ μνησθῆναι ἐλέους (καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν) τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα. *Et sublevavit filium*

suum

suum Israel reminiscendo misericordiam (ut locutus est ad patres nostros) Abrahamo & semini ejus in æternum. Quàm facili remedio ingens curatur solœcismus ? semen *Abrahami* sunt fideles. Jam adimpletum est quod prædixit *Michæas* iisdem ferè verbis, 7. 20. Δώσεις ἀλήθειαν τῷ Ἰακὼβ, &c. *dabis veritatem Jacobo, misericordiam Abrahamo, quæ jurâsti patribus nostris à diebus antiquis :* & quod prædixit *David*, *Psal.* 98, 3. ἐμνήσθη ἐλέους τῷ Ἰακὼβ &c. *Recordatus est misericordiæ suæ Jacobo, & veritatis suæ domui Israel ; viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.* LXX legunt in *Michæâ*, δώσει εἰς, pro δώσεις ; sed hoc fuisse scriptoris vitium nullus dubito.

C. 2. V. 34. 35. Ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον (καί σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία) ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί. *Ecce positus est hic in casum & resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur (& tuam ipsius animam pertransibit gladius) ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.* Atque huic lectioni & versioni consentiunt plerumque interpretes, quid verò velit sibi *gladius* iste, non consentiunt. Alii de *mæroris gladio* interpretantur, qui cor penetraret matris cum spectaret miserandam passionem filii. Alii de *gladio diffidentiæ*, quo perculsa est cum videret ipsum mori, quem credebat esse Deum, usque dum per resurrectionem & restituta & confirmata est in fide. Alii de *gladio calumniæ* vel *opprobrii*, qui pertransibat animam, cum audiret impios & incredulos *Judæos* & *Romanos* contumelias suas in filium conjicientes, quales sunt *Matth.* 27. 42,

Alios

Allios salvos fecis, seipsum non potest salvare: si rex est Israel descendat nunc de cruce, & similia. Et pro proprietate metaphoræ singulus interpres habet exempla suo sensui accommoda, verùm quam interpretationem velis capias, non est una, quæ sine vi potest applicari scopo loci, ideoque videntur verba abruptè interposita, eoque nomine à textu reliquo parenthesi divisa. Cum ergò vulgaris sensus ita sit incommodus, quid ni tentemus lectionem, constructionem & interpretationem aliam, quæ fortè magis apta, certè magis plana, nec à grammatica aliena? Qualis hæc est. Ἰδοὺ οὗτος &c. sine parenthesi, *Ecce positus est hic in casum & resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur, Imò tuus quoque gladius pertransibit animam, ut revelentur multorum cordium cogitationes.* Quasi familiari trajectione legeretur, *καί σου δὲ αὐτῆς ῥομφαία τὴν ψυχὴν διελεύσεται*, ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν &c. τὴν ψυχὴν, i. e. *αὐτῶν ψυχὴν*. ut frequenter intelligitur. Sensu sequenti in hunc modum. *Et ut revelentur multorum cordium cogitationes, tuus & etiam gladius pertransibit* eorum *animam* i. e. *Verbum Dei* quod procedet ex ore tuo, quod penetrantius erit quovis gladio, pertransibit multorum corda, adeò ut revelet ipsorum intima secreta. Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, &c. *Sermo enim Dei vivus & efficax & acutior gladio, qui binas habet acies, pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus*, —— & *discretor cogitationum & intentionum cordis. Heb.* 4: 12. Adeò ut metaphora ista non sit huic loco omnino incommoda. Occurrit etiam in eodem sensu, *Apocal.* 1. 16. ῥομφαία δίστομος ὀξεῖα, & 19. 15. ῥομφαία ὀξεῖα. *Et ex ore ejus procedit*

cedit gladius acutus. *Qui*, ut inquit *Grotius*; *est Evangelicus sermo ex ore Christi proficiscens, qui intima penetrat, neque actiones tantum, sed & cogitata bona malaque discernit.* Sic *Eph.* 6. 16. habemus *gladium spiritus quod est verbum Dei.* Et quid mirum si mater *Domini* gladio spiritus, i. e. verbo Dei ex ore suo prodeunte ita penetrarit multorum corda; ut *occulta eorum manifesta eis facta sint?* ut loquitur Apostolus 1 *Cor.* 14. 15. Quis dubitet quin divinum ejus *Magnificat* penetrarit omnium auditorum corda? Occurrit etiam eadem Metaphora sæpius in *Psalmis*.

C. 3. v. 19. 20. Ὁ δὲ Ἡρώδης ὁ τετράρχης ἐλεγχόμενος ὑπ' αὐτοῦ περὶ Ἡρωδιάδος τῆς γυναικὸς Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ (καὶ περὶ πάντων ὧν ἐποίησε πονηρῶν ὁ Ἡρώδης) προσέθηκε καὶ τοῦτο ἐπὶ πᾶσι καὶ κατέκλεισε τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ. *Herodes autem Tetrarcha cum corriperetur ab eo de Herodiade uxore fratris sui Philippi (etiam præ omnibus quæ fecerat malis Herodes) addidit & hoc super omnia & inclusit Johannem in carcere.* But Herod the Tetrach being reproved of him for Herodias his brother Philips wife (even above all the evills which Herod had don) added yet this to all, and shut up John in prison. περὶ sæpius *præ*, ut περὶ πάντων εὔχομαι *præ omnibus opto te prospere agere & valere*, 3 *Joh.* 2. & περὶ πάντων θέλειν *præ omnibus cupere. Dion. Halic.*

Cap. 3. v. 23. Καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος, ὢν &c. Hæc verba optime, opinor, exponuntur per metathesim, quasi legeretur, Καὶ ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα, αὐτὸς ἀρχόμενος ὢν &c. *Et erat Jesus*

circa

circa triginta annos natus, ipse incipiens existens (ut putabatur) filius Joseph &c. i. e. ἀρχόμενος βίβλον γενέσεως, *incipiens genealogiam, scilicet* paternam ascendendo, ut maternam recensuit *Matthæus* descendendo; non enim aptè vel significanter dicitur, *Jesus incœpit esse quasi* vel *circa triginta annos natus*, est enim tautologum vel dubium, eò quòd τὸ ὡσεὶ indefinitum tempus significat, videlicet circà, vel pòst, vel antè.

Cap. 6. v. 35. καὶ δανείζετε μηδὲν ἀπελπίζοντες, & *mutuum date nihil inde sperantes*. Nusquam verò apud *Authores* τὸ ἀπελπίζειν in eo sensu reperitur. Meliùs ergò legitur cum *Apostrophe*, μηδέν' ἀπελπίζοντες, & vertitur in *Hebræorum Hiphil, neminem desperare facientes*, ut intellexerunt *Syrus*, *Arabicus*, & *Persicus* interpres. Quale est illud in *Matth.* 5. 42. τὸν θέλοντα ἀπό σου δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῇς, *nè avertas volentem à te mutuari*, i.e. ἀπελπίζειν. In quo sensu habetur verbum *Isai.* 29. 19. οἱ ἀπηλπισμένοι τῶν ἀνθρώπων, *desperati homines implebuntur lætitiâ.* Et *Ecclesiastic.* 27. 24. ὁ δὲ ἀποκαλύψας μυστήρια ἀπήλπισεν, *qui autem denudavit mysteria, desperavit*, i.e. *desperare fecit:* quale est illud in *Plinio*, lib. 22. c 24. *Ulcera jam desperantia cicatrice includit*, i. e. quæ medicos faciunt desperare sanationem.

C. 7. v. 30. Τὴν βουλὴν τοῦ θεοῦ ἠθέτησαν εἰς ἑαυτοὺς: vulgari trajectione, *spreverunt voluntatem Dei erga semetipsos, qui eos voluit ad pœnitentiam vocari per* Baptistæ *prædicationem & baptismum.*

C. 11. v. 41. Πλὴν τὰ ἐνόντα δότε ἐλεημοσύνην, καὶ ἰδοὺ πάντα καθαρὰ ὑμῖν ἐστιν, *imò quæ intus sunt date eleemosynam, & omnia vobis erunt*

 munda.

munda. ἔνεςιν ἀντὶ τȣ̃ ἐντὸς ἐςιν, & ἐνεῖς, ἐνδόμ(ι)ος. *Phav.* Allusione habitâ ad superiùs dicta, τὰ ἐνόντα sunt, τὰ ἔσωθεν τȣ̃ ποτηρίȣ, juxta locum parallelum. *Matth.* 23. 26, Καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τȣ̃ ποτηρίȣ, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτȣ̃ καθαρόν. *Purga priùs quod intùs est poculi, ut id quoque quod extrà est fiat purum.* Quasi diceret, Vos *Pharisæi* quidem pulchram præ vobis fertis speciem ad extrà, longas facitis precationes, & datis eleemosynas pauperibus in plateis, intùs verò estis rapinâ pleni. At verò si velitis omnia quæ habetis fieri munda, i. e. accepta Deo, date pauperibus hæc malè parta omnia, τὰ ἔσωθεν, & τὰ ἐνόντα, quæ intùs latent occulta ab oculis hominum, hoc enim est verè purgare interius poculi. Frigidum foret dicere, *Date pro facultatibus*, vel *ex omnibus quæ habetis.* Non ita certè voluit *Dominus.* Omnia verò ex rapinâ malè parta erant priùs penitùs refundenda, quàm quicquid darent acceptum foret *Deo.*

Cap. 12. v. 49. Πῦρ ἦλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ τί θέλω; εἰ ἤδη ἀνήφθη. &c. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo? utinam jam accensus esset. Baptisma autem habeo baptizari, & quomodo constringor usque dum perficiatur?* Vox est turbati animi, cujus parallelum est videre *Joh.* 12. 27. *Nunc anima mea turbata est, & quid dicam? Pater libera me ab hac hora, sed propterea veni in hanc horam, glorifica Pater nomen tuum.* Optimè utriúsque loci sensum exprimit *Calvinus* in suo commentario in *Joh.* in verba illa, *Et quid dicam?* quæ idem volunt ac *quid volo? Hic tanquam sub oculis cernimus, quanti constiterit salus nostra filio Dei; dum in ultimas angustias redactus neque verba invenit quibus exprimat doloris vehementiam, nec consilium secundum hominem. Quod*

autem unum restat, *confugit ad preces*, *& se liberari à morte postulat*. *Rursum quia simul videt se æterno Dei consilio destinatum esse victimam pro peccatis*, *votum illud*, *quod ingens mæstitia expresserat*, *non corrigit*, *& quasi injectâ manu seipsum retrahit*, *ut totus acquiescat Patris arbitrio*. Εἰ ponitur pro εἴθε, *utinam*. Quo sensu legit *Origenes*, Πῦρ ἦλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ εἴτε ἤδη ἀνήφθη, *Ignem veni mittere in terram*, *atque utinam jam arsisset*, ut *Interpres*. Sic εἰ sæpius accipitur apud Authores *Ethnicos*, ut videre est apud *Stephanum*, & apud LXX, ut *Num*. 14. 2. ἢ ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ εἰ ἀπεθάνομεν, *vel in deserto hoc utinam fuissemus mortui* : & *Jos*. 7. 7. καὶ εἰ κατεμείναμεν &c. *Et utinam mansissemus & habitassemus apud Jordanem*, & alibi. Nec multum differt illud *Luc*. 22. 42. εἰ βούλει παρενεγκεῖν τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ, *& positis genibus precatus est dicens*, *Pater*, *Utinam* (ut interpretatur *Grotius*) *velis transferre hoc poculum à me*, *veruntamen non mea voluntas*, *sed tua fiat*. Πῦρ hoc loco denotat, ut videtur 51. διαμερισμὸν, *divisionem*; quia forte ignis dissipat, alibi *persecutionem* sive *afflictionem*, idque sæpius. *Matthæus* vocat μάχαιραν. 10. 34.

C. 13. v. 9. Κἂν μὲν ποιήσῃ καρπόν· εἰ δὲ μήγε &c. Κἂν potest intelligi pro Καὶ ἂν & quidni τὸ ἂν sit hoc loco δυνητικὸν, & perfecta sit oratio absque *anantapodoto* vel *aposiopesi* vel *supplemento* ? *Dimitte eam & hoc anno*, *usque dum fodero circa illam & stercus misero*, *& poterit quidem fructum ferre*, *sin minus*, *in posterum excindes eam*. *Anglice*, Let it alone this year also, till I shall have dig'd about it and cast in dung, and it may bear fruit, but if not, thou shalt afterward cut it downe. Quale

est illud apud *Isocratem*. οὕτω γὰρ ἀμφοτέρων ὑμεῖς πεπείραθε, ὥστε ἀεὶ ἂν διδάξητε &c. *ita enim in utrisque vos experti estis, ut ea optimè docere possitis*. Vide plura de ἂν συντακτικῷ cum *subjunctivo* apud *Stephanum*, *Budaeum*, & alios.

Cap. 13. v. 33. Ὅτι οὐκ ἐνδέχεται, *quia non fieri potest, ut Propheta pereat extra Jerusalem*. Atque in eo sensu vox ἐνδέχεται frequenter occurrit apud *Epicurum*; ἔτι τε ἐνδέχεται τὴν σελήνην ἐξ ἑαυτῆς ἔχειν τὸ φῶς, ἐνδέχεται δὲ ἀπὸ τοῦ ἡλίου: *Fieri etiam potest Lunam habere lucem ex se, fieri autem potest à Sole*. Et quo minùs aliter fieri posset, quin Prophetæ perirent omnes in *Hierosolymis*, optimè observavit *Drusius*, *Prophetas non judicari nisi à Judicibus Sanhedrim, qui Hierosolymæ residebant in exedrâ domûs [sanctæ,]* ideóque sequitur, *Jerusalem, Jerusalem, quae occidis Prophetas*. &c.

Cap. 15. v. 4. Οὐ καταλείπει τὰ ἐννενηκονταεννέα, ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ πορεύεται &c. *Non relinquit nonaginta novem, & vadit in deserto post eam quae perdita est?* Sic *Matth.* 18, 12. ἐπὶ τὰ ὄρη πορευθεὶς, *profectus in montes quærit eam quae erravit?* Desertum & montes idem valent. Locus ubi vixit & docuit *Baptista*, *Matth.* 3. 1. vocatur ἔρημος τῆς Ἰουδαίας, *Desertum Judaeæ*, & ubi habitavit *Zacharias*, *Luc.* 1. 39. ἡ ὀρεινὴ, *montana* [*Regio.*]

Cap. 18. v. 5. Ἵνα μὴ εἰς τέλος ἐρχομένη ὑπωπιάζῃ με. *Ne veniendo in fine fatiget me.* **least by her comming in the end she weary me.**

V. 7. Καὶ μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς; subaudi ἐστι, ut *Vet. Lat.* ἐπ' αὐτοῖς, bifariàm exponitur. Si *Electos* intelligas, vertendum, *Et*

habebit

habebit diu patientiam propter illos? ἐπὶ enim apud *Grammaticos* cum *Dativo* sæpè significat *propter.* Quod si verò, *adversarios,* quod nec omnino incongruum, ut etiam videntur fecisse illi qui vertunt, *& in longum differet iram in illos?* reddendum erit, *et patientiam habebit diu erga illos?* nempe *adversarios electorum,* cujus nominis fit mentio v. 3. in parabolâ viduæ, quo modo vertunt aliqui *Ecclesiastic.* 35. 18. οὐδὲ μὴ μακροθυμήσῃ ἐπ' αὐτοῖς ὁ Κραταιὸς, *neque patientiam habebit diu erga illos Fortissimus;* intelligendo *Gentes, superbos,* & *iniquos* qui immediate memorantur. Vide etiam *Matth,* 18. 26.

V. 8. Πλὴν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν ἆρα εὑρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς; *Verùm cùm filius hominis venerit, an inveniet hanc fidem in hac terrâ?* scilicet *Judæa:* τὴν pro ταύτην, & τῆς pro ταύτης, frequentissimum: τὴν δὲ τὴν χώραν, *hanc verò regionem. Plat, in Timæo.* Eminenter dicitur 21. 23. ἔσται γὰρ ἀνάγκη μεγάλη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὀργὴ ἐν τῷ λαῷ τούτῳ: *Erit enim pressura magnâ in hâc terrâ* [Judææ] *et ira in populo isto.* Vide *Matth.* 11. 19. Sensus est, cùm filius hominis venerit ad excidium *Hierosolymæ,* [ita enim adventus ejus frequenter intelligitur] an inveniet hanc fidem? i. e. similem in terrâ *Judææ,* nempe fidem quæ obtundet *Deum* precibus, (qualis erat fides importunæ viduæ, quæ tandem exoravit injustum Judicem,) quæ continuò precabitur, & non deficiet, ut præceperat *Dominus* v. 1.

Cap. 22. v. 32. Καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου, Fateor sæpissimè in *N. T. Passivum* accipi pro *Activo,* & quandoque, licèt rariùs, *Activum* pro *Passivo,* ut id verò hoc loco fiat, nulla omninò mihi videtur cogere necessitas, cùm propria interpretatio è contrario magis conveni-

at scopo loci. *Dixit Petro Dominus, Simon, Simon, ecce Satanas expetivit ut te cribraret sicut triticum, ego autem rogavi pro te ne fides tua deficeret, et tu aliquando cùm converteris, confirma fratres tuos*, i. e. per *trajectionem* valdè familiarem, *cùm tu converteris*, in futuro *Activo Subjunctivo*, *fratres tuos*. Quasi diceret, ut ego rogavi pro te ne fides tua deficeret, cùm te tentaverit *Satan*, similiter & tu cùm converteris aliquando ad fidem aliquos è fratribus tuis, [*Apostolus* enim erat ad *Circumcisionem*] confirma eos etiam tuis precibus, ne deficiat fides, cùm tentaverit eos *Satan*: Parem charitatem petit. Ac si legeretur, καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας τοὺς ἀδελφούς σου, στήριξον [αὐτοὺς] quod sæpe subauditur. Eadem loquendi formula frequenter occurrit, ut versu 54. συλλαβόντες δὲ αὐτὸν ἤγαγον, pro ἤγαγον αὐτόν, Comprehendentes autem eum, duxerunt eum, accusativum ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repetendo, vel relativum subaudiendo. Vide *Animad Act*. 13, 27 Quod si vulgari sensu exponitur, legendum foret propriè in *Passivo*, καὶ σύ ποτε ἐπιστραφείς, neque verò videtur valdè proprium dicere, *Et tu aliquando cum conversus fueris*, qui jam anteà certè conversus erat, etsi posteà ceciderit, ut prædixit ei *Dominus*. Nolunt enim, opinor, statuere momentum conversionis *Petri* in gallicinio, quod si ita faciant τὸ ποτὲ, in vanum dicitur, magis enim [τὸ aliquando] distans tempus innuit, quàm paucarum horarum spatium.

In

In Johannem.

JOH. cap. 4. v. 17. Καλῶς εἶπας. Di-
ctum Ironicè. Dixisti bellè. Thou hast
spoken fairly. Non verò dixit benè, vel
mentiens, vel loquens æquivocè.

V. 29. Μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός; Nonne hic
est ipse Christus? Vox est affirmantis & non du-
bitantis, ut manifestè arguit oratio sequens v. 42.
Non amplius propter sermonem tuum credimus, ip-
si enim audivimus, & scimus quòd hic est verè
salvator mundi, ipse Christus. In quo sensu u-
surpatur μήτι Matth. 12. 23. & τὸ μὴ, infrà
18. 17. & 25.

C. 5. v. 4. Ὁ οὖν πρῶτος ἐμβὰς &c. Et qui
prior descendisset in piscinam post motionem aquæ
sanus fiebat. Multa concurrebant (ut ait Gro-
tius) ne naturalis per aquam medicatio credere-
tur. Et ego hoc unum opinor esse satis, quod
nemo sanabatur nisi qui primus ingrediebatur post
motionem aquæ. Uno tantum aquæ motu sa-
nabatur unus. Quod si medicatio fuisset natu-
ralis, cur non omnes, qui festinarunt procul
dubio sub idem tempus ingredi, sanabantur?
Certè fuit in hoc negotio supernaturale ali-
quid, nec est opus ultra rationem inquire-
re, cum habeamus testem authoritatem Evan-
gelicam.

C. 7. v. 22. Διὰ τοῦτο Μωσῆς δέδωκεν, &c.
Propterea Moses dedit vobis, &c. At sine dubio,
διὰ τοῦτο, melius referuntur ad antecedentia,
καὶ πάντες θαυμάζετε διὰ τοῦτο. Μωσῆς δέ-
δωκεν, &c. Et omnes miramini propter illud.
Moses

Moses dedit vobis circumcisionem, &c. τὸ θαυμάζειν, cum *Præpositione* familiare, ut ἐθαύμαζε διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, *& mirabatur propter incredulitatem eorum*. *Mar*. 6. 6. & alibi. Atque ita cessat omnis disquisitio de insolentia phrasis, vel de verborum inconsequentiâ.

C. 8. v. 4. ἐπαυτοφώρῳ μοιχευομένη. *Hæc mulier deprehensa est in ipso facinore*, ut *Beza*, *modò*, ut *Vetus*, *apertè* ut *Syrus*. Verùm ego rectius opinor scribi cum apostrophe, ἐπ' αὐτοφώρῳ, ut passim scribitur apud authores *Ethnicos*. *Hæc mulier deprehensa est in sui ipsius conspectu adulterans*. Adeò ut ipsa sui sit ita conscia facta adulterii, ut id nulla facie negare poterit. Ab αὐτὸς & *præterito perfecto* verbi ὁ φῶραι, πεφώρασμαι. Ideoque rectè *Phavorinus*, ἐπ' αὐτίκα, ἐπ' αὐτοφώρῳ, & αὐτόφωρος ὁ ὑφ' ἑαυτοῦ ἐλεγχόμενος καὶ πεφωρασμένος ὤν, *qui à seipso redarguitur*, *& conspectus est*.

C. 11. v. 10. Ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ *Quoniam lux non est in eo, i.e. in mundo. Si quis ambulat in die non offendit*, ὅτι τὸ φῶς τοῦ κόσμου βλέπει, *quia videt lucem mundi; at si quis ambulat in nocte, offendit, quia lux non est in eo*. Non enim, opinor, convenit interpretari de *homine*, ut *doctissimus Beza*, & alii.

V. 33. Ἐνεβριμήσατο τῷ πνεύματι, καὶ ἐτάραξεν ἑαυτόν: *Ingemuit spiritu qui turbavit ipsum*. Eadem dicendi formula occurrit sæpiùs in *N. T.* & etiam apud *Evangelistam*, ut videre est in *animad*. 15. 6. 20. 18. *Apocal*. 1. 6. ex *Hebræorum* idiotismo, ut ait *Beza*, quam dum non observant Inrerpretes, syntaxin etiam turbant, & sensum, ut hoc ipso loco; ἄλογον enim foret dicere, *Jesum turbare semetipsum*. Priore verò sensu omnino idem dicitur 13. 21. ἐταράχθη τῷ πνεύματι, *turbatus est spiritu*.

V. 39.

V. 39. Τεταρταῖος γάρ ἐστι, *Est enim quatriduanus.* Non possum quin apponere in hunc locum animadversionem *Quistorpii*, nempè, *Rasim scriptum reliquisse, lege constitutum fuisse, ut Apoplectici non sepelirentur nisi post septuaginta duas horas; idque optimè sancitum esse, eò quia omnes humores perfecerunt tribus diebus motus suos, nempè horis 72. unde transacto termino motus humorum, non est quidquam ultrà expectandum.* Atque hinc inferre, *Christum à mortuis suscitâsse Lazarum quatriduanum, ut nullus locus naturaliter speculantibus relinqueretur objiciendi*: qui negassent fortè miraculum, si ante id tempus eum suscitâsset.

Cap. 13. v. 10. Ὁ λελουμένος οὐ χρείαν ἔχει ἢ τοὺς πόδας νίψασθαι, ἀλλ' ἔστι καθαρὸς ὅλος. *Qui ablutus est, non opus habet vel ipsos lavari pedes, sed totus mundus est.* Quid enim opus est lavare ejus pedes, qui jamjam lavatus totus est à capite ad calcem. Sequitur, *Et vos mundi estis, sed non omnes, sciebat enim quisnam esset qui traderet eum* Sed hoc non erat quod tum voluit *Jesus*, sed ut ipsos doceret humilitatem suo exemplo, ,ut patet ex sequentibus. *Ad significandum quod tunc voluit, satis erat pedum lotio. Clarius.*

Cap. 15. v. 6. Ἐὰν μή τις μείνῃ ἐν ἐμοί, ἐβλήθη ἔξω ὡς τὸ κλῆμα, καὶ ἐξηράνθη. *Si quis in me non maneat, projicitur foràs, ut palmes qui exaruit.* Habet eandem phrasim *Evangelista*, 20. 18. ὅτι ἑώρακε τὸν Κύριον καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ, *quod vidisset Dominum qui ea sibi dixisset:* ut vertit Beza τὸ καὶ, non solum in eo loco, sed etiam *Luc.* 15. 15. *Act.* 6. 6. 7. 10. & alibi. Vide animad. in *Matth.* 27. 10. & *Apocal.* 1. 5. 6. & *Act.* 2. 2.

V. 20, Εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν, εἰ τὸν λόγον μου ἐτήρησαν, καὶ τὸν ὑμέτερον τηρήσουσι

τηρήσουσι. Verbum τηρεῖν absque dubio non debet hoc loco sumi pro *servare*, vel *custodire* simpliciter, ut vulgò solet, sed in deteriorem partem potiùs accipi, & videtur poni pro παρατηρεῖν, *insidiosè observare*, *Anglicè*, to watch, eodem sensu quo dicitur *Luc.* 14. 1. καὶ αὐτοὶ ἦσαν παρατηρούμενοι αὐτὸν, *Et ipsi observabant eum*, And they watched him; nempè *ut captarent quod in eo reprehenderent*, ut animadvertit *Stephanus*; & 20, 20. καὶ παρατηρήσαντες ἀπέστειλαν ἐγκαθέτους, ἵνα ἐπιλάβωνται αὐτοῦ λόγου, *Et observantes eum miserunt insidiatores, ut caperent eum in sermone.* Atque istum hoc loco esse sensum verborum ἐτήρησαν & τηρήσουσι, valdè innuit quod τὸ, εἰ ἐτήρησαν ita aptè respondeat & conveniat deteriore sensu cum τῷ, εἰ ἐδίωξαν. Clarè verò arguit totius sermonis series, repetendo à versu 18. Εἰ ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖ, &c. *Si mundus vos odit, scitote quòd me priùs oderit quàm vos. Mementote sermonis quem dixi vobis, Non est servus major Domino, si me persecuti sunt, & vos persequentur, si meum sermonem observaverint, & vestrum etiam observabunt. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum.* Omnia certè in malam partem. Nec est omninò insolens vocis τηρεῖν pro *observare* notio, ut videre est apud *Stephanum*. *Convenit* enim τὸ τηρέω *cum voce Heb.* נטר *servavit, quia in utramque partem sumitur, plerumque in malam. Observavit aliquem ut in eum commodo tempore iram & vindictam effunderet*, ut ingenter meritus de republica literaria *Castellus* noster habet in *lexico* suo *Heptaglotto*. Ut eandem etiam vocem *Munsterus* vertit, *Jer.* 3. 5. *Nunquid observabit in sæculum?* cui respondet *Deus*, 12. *non observabo in æternum.* Nempè ut iram meam & vindictam

in vos effundam; Quo modo & sine observa-
verunt *Pharisæi* sermonem *Domini*. In quo e-
tiam sensu sæpiùs occurrit vox שמר in veteri;
ut *Psal.* 56. 7. עקבי ישמרו, *vestigia mea*
observabunt, τὴν πτέρναν μου φυλάξουσι: & 71,
11. ושמרי נפשי, *& observatores animæ meæ*
consultant pariter, καὶ οἱ φυλάσσοντες τὴν ψυ-
χήν μου ἐβουλεύσαντο ἐπὶ τὸ αὐτὸ, *Angliceè*, **They**
that lay wait for my soul consult together:
In margine *Heb.* **watch, or observe.** In quibus
utrisque locis æquè legitimè, nec non uno eo-
démque sensu verti poterat, τηρήσουσιν & τηροῦν-
τες, pro φυλάξουσιν & φυλάσσοντες. Fateor
me debere primam notionem hujus animadversionis
Eximio viro *Claudio Sarravio*, in cujus Episto-
lis eam repereram.

Cap. 16, v. 26. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐν τῷ ὀ-
νόματί μου αἰτήσεσθε, καὶ οὐ, λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐγὼ
ἐρωτήσω τὸν πατέρα περὶ ὑμῶν. *In illo die in no-*
mine meo petetis, & non, dico vobis, quod ego ro-
gabo patrem pro vobis, ipse enim pater amat vos,
quia vos me amâstis, & credidistis quòd ego à Deo
exivi: τὸ, λέγω ὑμῖν, *dico vobis*, respondet utriq;
membro, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ; quasi diceret, *In illo die,*
dico vobis, petetis in meo nomine, & non, vel *sed*
non, quod ego rogabo patrem pro vobis, ipse enim
pater sine mea intercessione *audiet vos*, dummo-
do in nomine petatis meo, *quia amat vos ideo*
quia vos amastis me, &c. vel τὸ, λέγω ὑμῖν paren-
thesi includatur.

V. 30. Νῦν οἴδαμεν ὅτι οἶδας πάντα, καὶ οὐ
χρείαν ἔχεις ἵνα τίς σε ἐρωτᾷ, ἐν τούτῳ πιστεύομεν
ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐξῆλθες. *Nunc scimus quod nôsti om-*
nia, nec opus habes ut quis te interroget, propter hoc
credimus te à Deo exivisse. Si quis quærat, quid
sibi velit, *non opus habes ut quis te interroget*,
retrospiciat

retrospiciat versum 19. ubi dicitur *Jesum* cognovisse quòd volebant eum interrogare, etsi tamen dixerunt tantùm inter se, *quid est hoc quod dicit nobis? Modicum & non videbitis me, &c.* Propter hoc nunc ergo aiunt se credere eum à Deo exivisse, quia novit quid ipsi in animo agitarent, nec opus habuit ut illi eum priùs interrogarent; θεοῦ γὰρ εἰδέναι τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας, *Dei enim est scire occulta cordis. Theophylact.*

Cap. 20. v. 17. Μή μου ἅπτου (οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου) πορεύου δὲ &c. Et sic legit *Plantini vetus*, & interlinearis cum *parenthesi; Noli me tangere (nondum enim ascendi ad Patrem meum) vade autem ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum.* Noluit eam in ejus amplexu immorari, sed ut confestim iret ad discipulos, & eos tam beato nuncio, nempe eum nondum ascendisse, sed brevi ascensurum, reficeret, qui proculdubiò manebant omnes peturbari & exanimes.

Cap. 21. v. 22. *Et si eum volo manere donec veniam, quid ad te?* Atque hoc sermone innuere voluit *Dominus Johannem* reverà mansurum in vivis donec ipse veniret, sicut ipso facto vixit, nempe ad *excidium Hierosolymæ*, & triginta annos postea, si qua fides Chronologis: in quo numero censendi illi, quos tunc adstantes *non gustaturos mortem affirmat* Jesus, *donec viderent filium hominis venientem in regno suo Matth.* 16. 28. *De excidio Hierosolymæ* passim intelligitur *adventus* Domini & *regnum* Christi, quod tamen eo tempore non innotuit, *Exiit enim sermo iste inter fratres, discipulum illum non moriturum.* Atque hoc errore seductus *Tertullianus* affirmavit *falsam fuisse spem illorum, qui Johannem in adventum Domini remansurum expectabant, obiit enim &*

Johannes

Johannes. Non enim intellexit ille de *adventu Domini* in ultionem *Judæorum* ad *excidium Hierosolymæ*, sed de ultimo in extremum judicium.

In Acta Apostolorum.

ACT. c. 1. v. 4. Παρήγγειλεν αὐτοῖς, ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ, μου. Verba hæc vertuntur rectiùs quam vulgò solent sine supplemento salvâ syntaxi, & accommodo sensu in hunc modum. *Præcepit eis, nolite ab Hierosolymis discedere, sed exspectate promissionem patris, quam audistis, mei.* Eundem habemus sensum fere ipsissimis verbis in loco *parallelo Evangelii Luc.* 24. 49. *Et ecce ego mittam promissionem* πατρὸς μου, *patris mei in vos, vos autem residete in civitate, quoad usque induamini virtute ex alto.* Vide etiam *Joh.* 14. 26. 15. 26. Violenta verò est constructio, μου pro παρ᾽ ἐμοῦ, Elleipsi etiam valdè familiari *Infinitivus* usurpatur pro *Imperativo*, subaudiendo vocem θέλετε, vel simile, antè τὸ χωρίζεσθαι, & τὸ περιμένειν. Qualia exempla sunt frequentissima apud *Phocilidem*, in unoquoque ferè carmine.

Μὴ πλουτεῖν ἀδίκως, ἀλλ᾽ ἐξ ὁσίων βιοτεύειν.
Ἀρκεῖσθαι παρεοῦσι, καὶ ἀλλοτρίων ἀπέχεσθαι,
Πᾶσι δίκαια νέμειν, &c.

Nè

Nè ditescas injustè, sed ex justè partis vive.
Esto contentus præsentibus, & ab alienis abstine,
Omnibus justa tribue.

Necnon etiam in *N. T.* *Rom.* 12. 14, 15. Εὐλογεῖτε καὶ μὴ καταρᾶσθε, χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων. *Benedicite & nolite malè dicere, gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus.* vide etiam *Ruth* 1. 6. *Matth.* 5. 39. *Luc.* 5. 14. *Act.* 23. 22. & 24.

Cap. 1. v. 25. Σὺ Κύριε καρδιογνῶστα πάντων, ἀνάδειξον ἐκ τούτων τῶν δύο ἕνα, ὃν ἐξελέξω, λαβεῖν τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς, ἐξ ἧς παρέβη Ἰούδας, πορευθῆναι εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον, i. e. εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον τοῦ Ἰούδα, vel εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ. Atque ἴδιον hoc loco posse accipi pro αὐτοῦ, clarè indicat *Oecumenius* in expositione sua in hæc verba, τόπον τὸν ἴδιον, ἤτοι ἀγχόνην καλεῖ, &c. ἢ ὅτι, τοῦ Ἰούδα ἐξαπωσμένου, οὗτος ἴδιον ἔσχε, τὴν ἐκείνου λαμβάνων ἐπισκοπήν. *Locum suum, vel suspendium nominat, &c. vel quoniam Juda lapso vel* amoto, *illa qui accipit ejus Episcopatum, habeat ejus locum.* Nec quid aliud potest hoc loco *Oecumenii*, τὸ ἴδιον, significare, quàm τὸν ἴδιον τόπον, *locum ejus,* in quem oportuit *Matthiam* succedere, ut ex his ipsis verbis rectè animadvertit *Clarius. In locum suum, si ad Judam referas, videtur intelligere laqueum, quo se dignum judicavit ob proditionem, sin ad Matthiam, intellige Episcopatum cui successit, i. e. Apostolatum,* nondum enim constituti erant Episcopi, nisi Episcopatum munus intelligas. *Suus* pro *ejus* frequentissimè usurpat *Cicero*, idque *Græcorum imitatione* affirmat *Budæus, Suus enim non modò τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ, sed etiam τὸν ἴδιον αὐτοῦ significat, & utroque modo accipitur apud Græcos,* ut οἱ sæpissimè pro *sibi,*

& pro *ei. Bud.Com.pag.* 28. Adeò ut genuina interpretatio sit hujusmodi *Tu Domine, qui corda nôsti omnium, ostende ex his duobus unum, quem elegeris, accipere sortem hujus ministerii & Apostolatûs, à quo descivit Judas, ut adeat locum ejus*, nempè ut is quem elegeris, succedat in locum ejus qui descivit, i. e. in locum *Apostolatûs Judæ*. Πορευθῆναι εἰς τ̀ τόπον, est eadem phrasis ac πορεύεσθαι εἰς τὰ κτήματα apud *Demosthenem*, quam *Budæus* interpretatur, *Hæreditatem adire*; *Hæreditatem* enim *adire* apud *Ciceronem*, est *Hæreditatem subire* vel *suscipere*, & *se hæredem profiteri*, ut rectè exponit noster *De sacra Quercu*, Anglicè **To enter upon, or to take upon one the inheritance.** Atque hæc interpretatio mihi videtur rationi magis consona, quàm eorum, qui interpretantur de ipso *Judâ*, quasi *Lucas* vellet ipsum abiisse *in locum suum*, nempè ut volunt in *Gehennam*. Non enim credo aliquid ejusmodi unquam in animum ascendisse *Evangelistæ*, suspicio verò cum *Chrysostomo*, τὸ φιλόσοφον τῦ ἀνδρὸς, πῶς ὐχ' ὑβρίζει, &c. *prudentiam viri, quomodo non dicit contumeliam, non insultat*, &c. Quod planè arguit eum non sensisse *Lucam* in inferos adjudicâsse *Judam*, quid enim magis contumeliosum dixisset *Lucas*, quàm eum abiisse *in locum suum*, si intelligas *Gehennam*? Neque fuit *Historici* vel *Evangelistæ* suam sententiam adeóque severam interponere, sed *Judam* reliquisse judicio *Dei*; satis erat ei rem de facto enarrâsse, ut promiserat in initio Evangelii, καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται &c. *sicut tradiderunt nobis, qui ab initio fuerunt spectatores*, vel *oculati testes*, &c. Quem verò spectatorem dixeris *Judæ* in inferis?

Cap. 2. v. 2. Καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τῦ ὀυρανῦ ἦχ@

ἦχος ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι. *Et factus est repentè de cœlo sonus tanquam irruentis vehementis flatus, & replevit totam domum ubi erant sedentes.* Τὸ, καὶ, hoc loco primo intuitu, etiam & Grammaticè copulat τὸ ἦχος, & ἐπλήρωσεν: Sed certè flatus intelligitur qui replevit domum; & non sonus; ἐπλήρωσε γὰρ ὅλον τὸν οἶκον ἡ πνοὴ κολυμβήθρας τάξιν ἀναπληροῦσα, ἐπεὶ καὶ ἐπήγγελτο αὐτοῖς, ἐν πνεύματι βαπτισθήσεσθε καὶ πυρὶ: *Replevit domum totam flatus* sive *spiritus, Baptisterii sive lavacri vicem supplens, quoniam promissum erat illis, baptizabimini in Spiritu & igne. Græc. Schol.* Ideòque *Beza* pro more suo, pro *& replevit*, vertit, *qui replevit*. Eadem enim est loquendi formula cum ea quam adnotavimus *Matth.* 27. 10. *Joh.* 15. 6. *Act.* 6. 6. & alibi. *Anglicus* subaudit αὐτὴ, **And it filled all the house where they were sitting.**

V. 22. Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι καὶ τέρασι &c. *Jesum Nazarenum hominem à Deo* esse *demonstratum ad* vel *apud vos*, sive *vobis per virtutes & miracula & signa, quæ edidit per eum Deus in medio vestrum.* Subaudiendo verbum εἶναι. Ideoque *Chrysostomus* legit inverso ordine Ἰησοῦν Ναζωραῖον ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι &c addens, ὅτι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπεστάλη. *Eò quòd à Deo missus erat.* Ut etiam animadvertit *Scholiastes Græcus* ἀποδεδειγμένον, δῆλον, οὐκ ἀμφιβαλλόμενον, ἀλλ' ἀποδεδειγμένον διὰ τῶν ἔργων, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἦν. *Demonstratum* i.e. *non dubitatum, sed demonstratum per opera, quod à Deo erat.* Frigidum & jejunum videtur dicere *hominem à Deo approbatum*: non enim omninò attingit scopum loci.

V. 27.

V. 27. Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου, &c. *Quoniam non derelinques animam meam in Hade, neque dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Prius membrum spectare videtur animam, quæ non in statu mortis derelicta erat, ἐν ταῖς ὠδῖσι τοῦ θανάτου, ut v. 24. i. e. ἐν δεσμοῖς, *in vinculis* ut *Athanasius*, *Beza* & alii, *in receptaculis illis, ubi piorum animæ reservantur, donec coronam accipiant*, ut *Augustinus*, sive *in medio umbræ mortis, ubi animæ mortuorum erant*, ut *Irenæus*, sive εἰς ᾅδου, quo eum descendisse vel migrâsse edocti sumus *Symbolo Apostolico*, sive in *Paradiso* cum anima latronis, quæ omnia idem volunt. Non enim video cur non & in hoc sensu accipiatur *Paradisus*, ab *Hebræâ* voce פרד *separavit*, i. e. *locus separatus*, ut sunt amœnitatis causâ horti vel vivaria, in quibus ad voluptatem arbores & plantæ excoluntur, sive aluntur feræ, cujus amœnitatis gratiâ vox ista sensum hunc obtinuit apud *Græcos* & *Hebræos*, apud quos frequentissimè vocatur גן עדן. Neque est terminatio vocis פרדס apud *Hebræos* adeò insolita, apud quos ejusmodi *anomala* sunt frequentia, ut eam opus sit debere *Persis*. Licèt enim fortè *Nehemias* eam à *Persis* mutuari poterat, qui in aulâ vivebat *Persicâ*, *Solomonem* tamen certum est, qui eâdem voce usus est in *Ecclesiast.* & in *Cantic.* multis retrò ante *Nehemiam* sæculis, *Hebræâ* scripsisse *dialecto*, nec quidem reor omninò usum esse *Persicâ*. Utcunque verò id sit, fas esse reor dicere, pios, qui in statu mortis sunt, esse in *Paradiso*, in quocunque loco separatos, atque in eo loco non esse relictam animam *Christi*. Posterius verò membrum spectare videtur corpus, quod non sensit corruptionem, ut cætera humana corpora; in quo sensu interpretatur *Psalmistam Petrus*, v. 31. ὅτι

ἐ κατελείφθη &c. *Quoniam non relicta est anima ejus in Hade, neque caro ejus vidit corruptionem.* Planè distinguens inter *animam* & *carnem*, quasi de industriâ, nè quis hoc ad sepulchrum *Christi* tantùm spectare putet, ut quidam volunt, qui vocem ᾅδης nihil aliud significare dicunt. *Perversissimum* verò *est*, ut *Tertullianus* de Carne Christi, *ut carnem nominantes animam intelligamus, & animam significantes carnem interpretemur* &c. Nec minus planè distinguit *Athanasius*, Οὔτε γὰρ θάνατος &c. *Neque enim mors prævaluit ut sibi subjiceret humanam ejus animam, ut vinculis detineret, nec corruptio per tyrannidem invadens in ejus corpus vim suam exercebat ad putrefactionem.* Rectè *Hilarius. Humanæ ista lex necessitatis, ut consepultis corporibus ad inferos animæ descendant. Quam descensionem Dominus ad consummationem veri hominis non recusavit.* Et proculdubiò iste fuit finis verborum *Petri*, ut probaret resurrectionem Christi, neque eum fuisse relictum in statu mortis. At verò sunt non pauci, qui prorsus negant ullum esse hujusmodi locum vel receptaculum animarum, affirmantes, piorum animas immediatè post separationem a corpore migrare in cœlos, etiam in tertium cœlum aliqui. Quorum ego affirmationem nec Scripturis, nec authoritate, nec ratione niti arbitror. Allegant inter alia, *Hodie mecum eris in Paradiso.* At eo die non fuit *Salvator* in cœlo, nisi loquantur vel sentiant æquivocè, nondum enim ascendit vel humano corpore vel animâ, quantum Scriptura vel ratio docet. Fuit ergò *Paradisus* locus aliquis alius, nimirùm *Hades*, in quo pro brevi tempore detenta est ejus anima, & in quem descendit, ut se hominem esse ostenderet, & in quo fuit eo die unà cum ejus animâ anima etiam Latronis, ubi

illa

illa quidem cum reliquis piorum defunctorum animis (exceptâ *Salvatoris*) requiescit in ultimum diem resurrectionis. Rectè *Drusius*, *Paradisum à cœ o distingui, quòd ille sit receptaculum animarum post vitam, cœlum autem recipiat post judicium extremum.* Nec *solebant* (ut observavit *Grotius*) *Christiani veteres hunc sive statum sive locum medii temporis inter hanc vitam & resurrectionem cœli nomine appellare.* Urgent alii illud *Ambrosii*, *Christum introitu suo aperuisse credentibus regnum cœlorum*, nec antea quidem Patres participes esse factos promissionis, à morte verò & ascensione *Christi* eos unà cum eo ascendisse in cœlos ibique consummatos, scilicet quoad animas in cœlum receptas, quæ ante ascensionem *Christi* non ascenderant. Fateor equidem *Christum* aperuisse credentibus regnum cœlorum, (non tamen eorum sensu) clausum enim erat anteá universo mundo, nisi *Judæis*, nunc verò ab ejus passione & ascensione patet cuilibet intranti, ita ut cuivis hominum, qui in ipsum crediderit, liceat in id perrumpere. At vero, ut occurram argumento, ubinam erant obsecro Patrum animæ, antequam cum *Christo* ascenderent, ut aiunt, in cœlos ? ubicunq; enim illæ fuerint, ratio suadet, nec Scriptura negat, eodem loci fuisse animam *Christi*, & ubi anima *Christi*, anima fuit & *Latronis.* Nondum verò ascenderant, nec certè erant in cruciatûs loco, non enim Latroni fuisset solatium, quod opinor intendebat *Christus*, si dixisset ei, *hodie mecum eris in cruciatûs loco*, erant ergò in loco tertio quietis aliquo. In quo si remanere dicamus omnium piorum defunctorum animas in novissimum diem, quid indè periculi, quid incommodi ? Si, inquam, credamus, nec credamus amplius, unam omnibus manere resurrectionem in

 ultimo

ultimo die, & patribus & nobis, in quo die nos cum illis perfectè consummabimur, interim verò universas piorum animas esse in manu Dei, εἰς τὸν ὀφειλόμενον αὐτοῖς τόπον, *in loco iis debito*, ut in Epistola *Polycarpi* ad *Philippenses*. Estque illud *interim*, si cum æternitate compares, millies millies vel puncto minus. Sed reprimo me. Quæstio ista severiorem fortè disquisitionem postulat, prolixa magis quàm ut his angustiis terminetur; Quæstio tamen, quam neque Scriptura uspiam explicitè, neq; generale aliquod Concilium in utramvis partem pro articulo fidei definivit, antequàm id fecerat *Convocatio Dublinensis* 1615. Quæ tum pro articulo fidei statuit, *Post finem hujus vitæ animas filiorum Dei immediatè recipi in cœlis*, &c. de industriâ fortè ut occurrerent *Romanorum* Limbo. Neque hæc dixissem, nisi quòd adeò multi idque adeò mordicùs teneant dogma istud pro articulo fidei, damnantes universos, qui aliter sentiunt ac ipsi, impietatis & hæreseωs, atq; etiam hæc verba mihi ita viderentur explicita, ut quodammodo manu ducerent in sensum quem proposui, licèt rariùs eo nomine à quoquam animadversa. Placet mihi admodum modestia *Calvini* in hoc ipso argumento, ubi agens de animabus fidelium, earúmque statu & loco post hanc vitam, *Valdè* (inquit) *se torquent multi, disputando quem locum occupent piorum animæ, & an cœlesti fruantur gloriâ, necne, atqui stultum & temerarium est de rebus incognitis altiùs inquirere, quàm Deus nobis scire permisit*: & alibi in locum *Evangelii* de *Latrone* & *Paradiso*. *De loco Paradisi curiosè & argutè disputandum non est, nobis sufficiat, quicunque fide insiti sumus in Christi corpus, esse ejus vitæ participes, ac ita post mortem beatâ ac lætâ quiete fruituros, donec in solidum*

patefiat

patefiat in Christi adventu cœlestis vitæ gloria. In qua sententiâ ego lubens acquiesco, tutum esse arbitrans quod sentio, *vero simile* cum *Petro Martyre*, rationi consonum, nec Scripturæ absonum. Vide *Usserium* contra Jesuitam de Limbo Patrum versus finem, sive per totum: & *Montacutium* in Apparatu ad *Origines* Ecclesiasticas, pag. 49, 50. &c.

V. 30. Τὸ κατὰ σάρκα ἀναστήσειν τὸν χριστὸν, &c. Τὸ, hoc loco sumitur τεχνικῶς, vel, ut dicunt, *materialiter*, & materiam denotat jurisjurandi quod juravit *Davidi* Deus, nempe τὸ ἀναστήσειν κατὰ σάρκα, &c. *ex fructu lumbi ipsius resurgere facturum Christum in carne, ut sederet super solium ejus.* Atque hoc ipsum est τὸ ζητούμενον, quod *Apostolus* probare contendit, nempe *Christum* resurrexisse in carne, quod ex contextu abundè manifestum est. *Præscius enim locutus est* περὶ ἀναστάσεως τοῦ χριστοῦ, *de resurrectione Christi.* v. 31. quod idem etiam affirmat versu immediatè proximo. Ut omninò vox ἀναστήσειν non debeat intelligi de *Christi adventu*, sed de *resurrectione ejus in carne*, atque ita affirmat *Beza* τὸ ἀναστήσειν, *meliùs præsenti argumento quadrare, si de resurrectione Christi accipiatur, quàm si ad adventum referas.* Si verò τὸ ἀναστήσειν melius quadrat resurrectioni, multò magis τὸ κατὰ σάρκα ἀναστήσειν, *in carne facturum resurgere.* Τὸ κατὰ frequenter hoc sensu usurpatur, ut κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, *in Antiochia*, *Act.* 15. 25. κατὰ καιρὸν, *in tempore*, *Rom.* 5. 6. ἔμειναν κατὰ χώραν, *manserunt in agro. Phav.* κατὰ, ἀντὶ τοῦ, ἐν. *Hesych.*

Cap. 3. v. 18, 19, 20, 21. Ὁ δὲ Θεὸς, ἃ προκατήγγειλε διὰ στόματος πάντων τῶν προφητῶν αὐτοῦ, παθεῖν τὸν χριστὸν, ἐπλήρωσεν οὕτω (μετανοήσατε οὖν καὶ ἐπιστρέψατε εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι

ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας) ὅπως ἂν ἔλθωσι καιροὶ ἀναψύξεως ἀπὸ προσώπου τοῦ κυρίου, καὶ ἀποστείλῃ τὸν προκεκηρυγμένον ὑμῖν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων. *Deus autem, ea quæ prænuntiavit per os omnium Prophetarum Christum perpessurum implevit ita (pœnitemini igitur, & convertimini, ut deleantur peccata vestra) ut venerint tempora refrigerii ab ira Domini, & miserit qui vobis prænunciatus est Jesum Christum, quem oportet quidem cælum recipere usque ad tempora consummationis omnium, quæ Deus locutus est per os omnium sanctorum suorum à sæculo Prophetarum. Parentheses* ejusmodi frequenter interveniunt in *N.T.* ut *Joh.*1. 14. *Luc.*1. 55. 2. 34, 35. *Col.*3. 15, 16. *Apoc.* 2, 9. & alibi. ὅπως ἂν, ἀντὶ τοῦ ἵνα *Bud.* & sic sæpiùs vertitur in *N. T.* ut *Matth.*6. 5. ὅπως ἂν φανῶσι, *ut appareant*, *Luc.* 2. 35. ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν, *ut revelentur*, & alibi. Ἀπὸ προσώπου, rectè *ab irâ*: sic πρόσωπον Κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακὰ, *facies Domini super facientes malum.* 1 *Pet.* 3. 12. *Facies Domini*, h.e. *ira Domini. Drus.* אף enim apud *Hebræos* significat *faciem* & *iram*. Χρόνων ἀποκαταστάσεως, *tempora consummationis*; ἀποκατάστασις τελείωσις. *Hesych.* & *Phav.* Sic *Oecumenius*, ἀποκατασταθῆναι δεῖ, φησι, καὶ εἰς πέρας ἐλθεῖν ἅπαντα, καὶ τότε ἐλεύσεται: *Oportet, inquit, consummari, & ad finem venire omnia, & tunc veniet*; nempè judicare vivos & mortuos.

Ca. 7. v. 4. Κἀκεῖθεν, μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ, μετῴκισεν αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ταύτην &c. *Et inde postquam mortuus est pater ejus, transtulit illum in hanc terram, in qua vos nunc habitatis.* Haud parùm vexavit *Interpretes*, *Stephanum* hic dicere, *Deum* transtulisse *Abrahamum*

mum è *Charran* post mortem *Patris*, eò quòd dicitur *Gen.* 12. 4. *Abrahamum* exiviſſe è *Charran* anno ætatis 75. c. 11. 26. natum fuiſſe *Tharæ* 70. & v. 32. *Tharam* fuiſſe annorum 205 cùm moreretur; exinde enim ſequitur, *Tharam* ſupervixiſſe deceſſum *Abrahami* è *Charran* 60 annos. Ut hunc ergo nodum ſolvant recentes ferè omnes & *Chronologi* & *Interpretes*, cæteris omnibus explosis ſententiis, volunt *Abrahamum* fuiſſe natum *Tharæ* anno ætatis 130, & non 70, ut opinati ſunt multi è veteribus; annis enim 130 ſi addas 75, quæ ætas erat *Abrahami* cùm egrederetur è *Charran*, incides in verum annum mortis *Tharæ*. Atque ut hanc opinionem tueantur, aiunt, non neceſſe eſt ut ex *Gen.* 11. 26. intelligatur *Abrahamum* eſſe natum *Tharæ* 70, at verò *Tharam* eo ætatis anno inçœpiſſe eſſe patrem; non enim expreſſè dicitur eo ipſo anno natum eſſe *Abrahamum*, at verò *Tharam* vixiſſe annos 70, & genuiſſe *Abrahamum*, *Naborem*, & *Haranem*, ex quo concludi nolunt *Abrahamum* fuiſſe fratrem natu maximum, quia prior nominatur, ſed aiunt eſſe potiùs veriſimile eum fuiſſe ætate minimum. Atque ut hanc ſententiam adhuc firmiorem reddant, argumentum ſtruunt ex ſuis ſuppoſitis, quo abſurdum conantur impingere aliter ſentientibus; viz. ſi *Abrahamus* fuerat filius natu maximus, tum *Sara*, uxor ejus, filia fratris ſui *Haranis*, & niſi decennio ipſo junior, *Gen.* 17. 17. neceſſariò nata eſt *Harani* octavo ætatis anno, quod ridiculum foret dicere. Ut verò hoc argumentum priùs diluam, primò, non video cur concedatur *Saram* fuiſſe filiam *Haranis*: neque enim adhuc finita eſt illa quæſtio. Quis enim legit *Gen.* 20. 12. *verè ſoror mea eſt de patre, ſed non de matre*, quin confidenter ſtatuit *Saram* fuiſſe ſororem *Abrahæ*,

& filiam *Tharæ*, sed non ex unâ eâdémque uxore? præsertim tam solenni affirmatione additâ, ut seipsum à suspicione falsiloquii liberaret. Unde *Hieronymus* post alteram verborum expositionem, addit, *sed quia in Hebræo habet, Vere soror mea est, filia patris mei, sed non filia matris meæ, magis sonat quòd Abrahæ soror fuit, in excusationem ejus dicimus, nec dum illo tempore tales nuptias esse prohibitas.* Ut etiam *Doctores Hebræi* inter sex genera injustæ copulationis illud unum statuunt, *cum sorore uterinâ.* Immò *Musculus* magis adhuc rotundè agit; *Omnia hæc commenta simplicitas Hebraica respuit; quid enim necesse est torqueri in re tam clarè expressâ? Verè, inquit, soror mea est, filia Patris mei, & nè uterina putetur, addit, & non filia matris meæ, ut manifestum sit natam esse Saram Terah patri Abrahæ ex aliâ uxore, quam eâ unde sustulit Abrahamum.* Addi potest ex *Eusebio* ὁ δ' Ἀβραὰμ λαμβάνει παρὰ τοῦ πατρὸς γυναῖκα τὴν Σάῤῥαν, *Abrahamus vero à patre accipit uxorem suam Saram*, non ab *Harane.* Atque hinc apparet quæstionem istam nondum esse finitam. Detur verò, *Saram* fuisse *Ischam*, & filiam *Haranis*, quid impedit quin *Haran* esset 40 annorum senex cùm nasceretur *Abrahamus*? Et tum quàm facilè poterit *Sara* esse filia *Haranis*, & nisi decennio *Abrahamo* junior? nec absurdum sequatur illud, *Haranem* fuisse nisi octo annorum senem cùm nata esset *Sara*? Nam licèt Scriptura dicat, *Tharam vixisse 70 annos, & genuisse Abrahamum, Naborem, & Haranem*, non ergo necessariò sequitur *Tharam* eo tempore incœpisse esse patrem, non magis quàm *Tharam* eo anno genuisse omnes, quod credo nemo sanus affirmaverit, vel *Noah* incœpisse esse patrem, cùm dicitur *Gen.* 5. 32. fuisse *quingentorum annorum*

filius

filius, & genuisse Sem, Cham, & Japhet. At certè est multo magis vero simile, *Tharam* incœpisse esse patrem circa 30 ætatis annum, & circa id tempus genuisse *Haranem*, quo tempore progenitores ejus incœperunt esse patres, & quo tempore *Cainan* (quem interposuit *Lucas*) ipsi nuperi *Chronologi* statuunt incœpisse gignere filios; *Haranem* aio, eò quòd ipse videtur frater natu maximus, si & *Nabor* & *Abraham* utrique duxerint filias ejus. Si verò *Haran* natus erat *Thara* 30, oportuit eum esse annorum 40, cùm nasceretur *Abraham Tharæ* 70; & si *Sara* nata esset *Harani* anno ætatis 50, quod adeò fas & aptum est conjicere, oportuit eam esse *nonagenariam*, cùm *Abrahamus* fuerit *centenarius*. Adeò ut argumentum illud ab absurdo utrovis modo concidat. Atque hujus opinionis, quæ mihi videtur satis probabilis, & valdè æqua, ansam *Josephus* præbuit, *Antiq. Jud. lib.* 1. ubi expressè affirmat *Abrahamum* esse natum *Tharæ* 70, seorsim verò habuisse fratres *Naborem* & *Haranem*, nullo respectu ad eorum ætatem habito, quasi quovis alio tempore potuissent nasci, etiam antè patris 70. Mentio enim ibi fit eorum tantùm, quia in succedente historiâ nominantur. Quod etiam, salvâ reverentiâ, pari modo intelligendum reor de *Patriarchâ Noah*, nempè, illum quingentesimo ætatis anno genuisse *Semum*, nec quidem eo anno incœpisse esse patrem, *Semum* verò habuisse fratres *Japhet* & *Cham*, qui quovis alio tempore potuerunt nasci, etiam longo fortè temporis spatio ante *Noa* quingentesimum, nominati tantùm *Gen.* 5. 32. ut sunt *Nabor* & *Haran*, *Gen* 11. 26. eò quòd de iis fit mentio in sequenti historia. Argumenta pro utraque sententiâ sunt ejusmodi. Primò, *Semum* anno *Noa* quingentesimo fuisse natum

natum arguit, eò quòd ætatem ejus, ut etiam *Abrahami*, oportuit esse fixam, in cujus progenie tendens ad *Abrahamum civitatis Dei ordo dirigitur*, ut est in *titulo c.* 10. *Lib.* 15, *Aug.de Civit. Dei.* Objicitur verò *Semum* non potuisse nasci *Noæ* quingentesimo, propterea quòd dicatur *Gen.* 11.10, *Semum fuisse centum annorum filium*, & *genuisse Arphaxad* שנתים *duobus annis post diluvium*, unde colligunt *Noah* genuisse *Semum* anno ætatis 502. Quod etiam monuit *Scaliger Can. Isag. lib.*3 *Sciant verò studiosi quosdam biennium plus quàm nos ab Adam ad Exodum putare, idque propter natalem Arphaxad, qui contigerat anno secundo Diluvii. Nos non omisimus quidem illum annum, sed annum* 500 *Noæ*, & 1656 *Diluvii currentes accipimus.* Demonstrationis gratiâ, pone natum esse *Noah* die primo mensis primi, (ut ineunte anno natum ferè omnes dicunt) & quingentesimo ætatis anno genuisse *Semum*, quatuordecim fortè dies antequam expleretur annus, & tum oportuit *Semum* esse centum annorum filium, quatuordecim diebus antequam expleretur annus *Noæ* sexcentesimus, adeô ut, cùm exsiccatum est Diluvium, & egressus est *Noah* ex arcâ, *anno sexcentesimo primo vitæ suæ, secundo mense, & vicesimo septimo die mensis*, *Gen.* 8 14. esset tum *Semus* centum annorum quatuordecim dierum, unius mensis, & viginti septem dierum, i e. centum annorum & 71 dierum filius; quo vicesimo septimo die si *Semus* primùm (ut par est & fas conjicere) operam incœpit dare liberis post diluvium, potuit tum ab eo die nasci *Arphaxad* secundùm tempus vitæ 280 dierum spatio, quibus si addas 71, reliquum ætatis *Semi* post centesimum jam numeratum, erunt in toto 351, adeò ut superetint centesimi anni

vitæ

vitæ *Semi* adhuc currentis, demendo 351 ex diebus 365 integro ſpatio anni, dies 14. Ideóque non importunè quingenteſimum annum *Noæ* currentem accepit *Scaliger*, atque ὀρθῶς dicitur ſecundùm planam Scripturæ literam. *Et Semus erat centum annorum filius, & genuit Arphaxad ſecundo anno poſt diluvium.* At verò objicitur, *Arphaxad* natum eſſe duobus annis poſt Diluvium, neque enim aliud ſignificare volunt τὸ שנתים. Quid verò velit τὸ שנתים rectè, opinor, interpretati ſunt LXX, δευτέρω ἔτει, quos ſecutus *Auguſtinus* & *Scaliger, ſecundo anno Diluvii, ſive poſt Diluvium.* Si enim ab *Orbe condito* ad *Diluvium*, ut fatentur ferè omnes, ſecundum computum *Hebraicum* numerantur anni 1656, & à *Diluvio* ad *Abrahamum* natum, poſito eum natum *Tharæ* ſeptuageſimo, 292, neceſſe eſt ut primus annus 292 annnorum incipiat à *Diluvio ingruente*, & conſequenter annum 1657 ab *Orbe condito*, in quo dicimus natum eſſe *Arphaxad*, oportet eſſe ſecundum poſt *Diluvium*; adeò ut neque etiam annum *Diluvii* 1656 importunè *currentem* acceperit *Scaliger*. Intellexit enim ille *Diluvium* incœpiſſe ſecundo menſe anni 1656 *à conditu mundi*, utrum verrò id acciderit milleſimo, ſexcenteſimo, quinquageſimo ſextò vel ſeptimo, unum idémque eſt nobis, quoad inſtitutum noſtrum, qui hoc tantùm petimus, *Arphaxad* fuiſſe natum ſecundo anno poſt *Diluvium*, numerando à *Diluvio ingruente*, & non duobus completis annis poſt *Diluvium exſiccatum*. Si quis perſiſtat adhuc dicere τὸ שנתים non rectè explicari, præter ipſam demonſtrationem in quæſtionem vocat judicium LXX, & virorum, quos omnis ætas novit & agnoſcet doctos, necnon morem loquendi apud *Hebræos*, de quo videre licet

licet quæ animadvertimus in *Matth.* 2. 16. Quod si verò stricto, ut volunt, sensu accipiatur τὸ שנתים, & reddatur *duobus annis*, erit *Arphaxad* natus duos ferè menses intra duos expletos annos. Et quidni locutus fuerit *Moses* οὐκ ἀκριβῶς, sed ὁλοσχερῶς, numero completo fortè posito pro fracto; ut *etiam apud Demosthenem & Plautum talentum numerari videmus, ubi non exiguus drachmarum numerus deest vel superest. Et vulgatissima est hæc numerandi* καταχρήσεις, ut observavit *Scaliger*. Imò apud *Mosem* certissimè frequens; quis enim imaginatur vixisse *Patres* omnes totos præcisè rotundos annos, nec ullos menses, vel ullos dies suprà vel infrà? Quid ergo juvat ita Ecclesiæ *Dei* turbare chronologiam, & *Sacræ Scripturæ* literam convellere, cùm quod Scriptura dicat ita in promptu est demonstrare, & licitè fieri posse & probabiliter esse factum? Et si hæc sint vera, quomodo secundo loco dici potest, *Noah* incœpisse esse patrem quingentesimo ætatis anno? Si enim *Semus* erat natus *Noæ* quingentesimo ætatis anno, & *Japhet* erat natu major, ut rectè vertunt *Pagninus*, LXX, & *Paraph. Chald. Gen.* 10. 24 (rectè aio; si enim voluisset *Moses Semum* ætate grandiorem, dixisset certiùs אחי הגדול יפת, & non אחי יפת הגדול) ac etiam *Cham* filius הקטן, *minor*, ut disertè nominatur, *Gen.* 9. 24. i. e. *Japheto* minor, quod etiam confirmat inter alios *Josephus Antiq. Jud.* l. 1. c. 7. ubi vocat *Semum* τρίτον *tertium filiorum Noæ*; & *Schindlerus* vir in sacris judicii non vulgaris, qui *Chamum*, ait, *secundum filium Noæ, & non minimum sed Sem*, (ut utar ipsius verbis) *Pentaglot. in voce* קטן, quomodo, ut jam anteà dixi, dici potest *Noah* quingentesimo anno incœpisse esse patrem, cùm ita manifestè evincitur, &

Japhetum

Japhetum & *Chamum* esse anteà natos? Neque verò est credibile, saltem non probabile, eum non anteà incœpisse esse patrem, quam ætas jam incœperat defecisse; multò magis sonat vero simile, eum incœpisse esse *Patrem* circa idem tempus quo etiam *Progenitores* sui incœperunt gignere filios, fortè circa centesimum & octogesimum ætatis annum, circa quod tempus *Methuselah* genuit *Lamech*, & *Lamech* genuit *Noah*. Neque verò si *Noah* quingentesimo incœperit esse *Pater*, & *Semus* foret filius tertius, vel natu minimus, potest ullo sensu dici *Semum* centesimo ætatis anno genuisse *Arphaxad*, *duobus annis* vel *secundo anno* post *Diluvium*, sed tertio, nisi quis velit omnes tres natos intra biennii spatium, quod mirum foret asserere. Sed nimia est hæc digressio, etsi tamen necessaria. Ut redeam ergò ad rem ipsam, mihi videtur eorùm ratiocinatio ita à ratione abhorrere, ut ei nullo modo possim acquiescere. Primò enim quòd *Abrahamum* volunt natum esse *Tharæ* 130, parùm est in se probabile. Cur enim adeò miraretur *Abraham*, ac si ratio certaret cum fide, filium sibi nasci centenario, si natus fuisset ipse patri suo ætatis anno 130? At verò objectionem istam (etsi reverà sit *ἀναντίῤῥητ☉*) nè flocci quidem faciunt. Mirum *Patriarchæ*, aiunt, non rectè intellectum: respiciebat enim uxorem suam tantùm, & non seipsum, cùm ita apud se loqueretur *Abraham*. Desierant *Saræ* fieri muliebria, in eo mirum; habuit verò *Abraham* filios ex uxore juvene 37 annos postea. Itáne verò? At quid tum respondent *Paulo*? *Rom*. 4. 19. Ὀυ κατενόησε τὸ ἑαυτȣ̃ σῶμα ἤδη νενεκρωμένον, *Non considcravit corpus* suum *jam emortuum*: & *Heb*. 11. 12. Διὸ ϗ̀ ἀφ' ἑνὸς ἐγεννήθησαν ϗ̀ ταῦτα νενεκρωμένȣ, &c. *Quocirca & ex uno* [masculini generis]

orti

orti sunt eoque emortuo tanquam sidera cæli? Ex quibus locis collatis concludit *Estius*, *Satis ex his liquere, Scripturam non solùm in Sara ponere miraculum, sed etiam in Abraham.* Quid etiam *Musculo? Certè negari non potest ista verba Abrahami exprimere quandam senilis & emortui corporis considerationem tam in Abrahamo quàm in Sara.* Quid *Ambrosio? Non dubito quod facias, ut & centum annorum seni dones filium, & Naturæ auctor Naturæ metas relaxes.* Quid *Chrysostomo?* ὑπὲρ φύσιν ἀνθρωπίνην τὰ ἐπαγγελθέντα· καὶ ὁ πατριάρχης ὑπὸ τοῦ γήρως λοιπὸν ἀνενέργητος ὤν, καὶ πρὸς παιδοποιΐαν ἄχρηστος. *Supra humanam naturam promissa; erat enim Patriarcha præ senectute propè impotens, & ad filiorum procreationem omninò inutilis.* Quoad verò generationem filiorum ex secunda uxore 37 annos postea, Quidni *Naturæ Auctor Naturæ metas relaxet?* Quidni Divino miraculo vires reparet & restituat jam emortui, & faciat eum revigescere, quem prædixerat futurum patrem multarum gentium? Secundò, nec cum ratione convenit, *Mosem* ætatem *Abrahami*, à qua pendet tota Chronologia *Ecclesiæ Dei*, velle ita in incerto relinquere, ut eam non liceret nisi per conjecturam expiscari vel extorquere. *Quem quæso in finem* (verba sunt *Langii* in re quidem alia, ejusdem verò naturæ) *hæc à Mose perscripta sunt, nisi ut temporum constaret ratio? Propter hoc ergo Moses tempora apposuit, ut veritas manifestior esset.* Ut verò fiat veritas manifestior quoad Chronologiam *Ecclesiæ Dei*, quod præcipuè hoc loco intendebat *Moses*, cujus ætatem oportuit esse magis accuratè certam, *Abrahami* an *Tharæ*? Notitia natalis *Abrahami* erat quidem necessaria, sed non ita erat mortis *Tharæ*. Quomodo constabit

stabit etiam certa temporum ratio, quæ à conjecturâ, eâque parum probabili, certè disputabili tota pendet? Cùm verò habes tempus natalis & decessus *Abrahami* è *Charran*, habes certam rationem temporum, in qua poteris tutò acquiescere. Tertiò, *Abrahamum* non fuisse natum *Tharæ* 70, est contra sententiam veterum ferè omnium gentium. Testimonia libet aliquot hic apponere. Primum erit quod jam anteà nominavi ex *Josepho*, Θάῤῥος μὲν ἑβδομηκοστῷ ποιεῖται τὸν Ἄβραμον· *Thara 70 genuit Abrahamum*; & paulò pòst, Ἄβραμος δὲ εἶχεν ἀδελφοὺς Ναχώρην καὶ Ἀῤῥάνην· *Abrahamus verò habuit fratres Naborem & Haranem*. Ex quo manifestè patet, quid *Judæi* senserint *Josephi* tempore, quicquid de eâ re recentiùs scripserint, & quod ipse opus suum senserit fixam statuere ætatem *Abrahami* per se separatim, de ætate *Naboris* & *Haranis* non solicitus. Aliud est testimonium *Nicephoræ Patriarchæ* ante *Eusebii* tempora; Θάῤῥας γενόμενος ἐτῶν ο γεννᾷ τὸν Ἀβραάμ. *Thara septuagenarius genuit Abrahamum.* Præter ipsius *Eusebii* judicium passim in suis *Chronicis*, necnon & *Latinorum*, ut colligere est, ex *Augustin. de Civit. Dei. lib.* 16. *c.* 10. & 15. & in *Quæst. super Genesim.* Nec est contemnendum testimonium & judicium docti *Arabis*, *Gregorii Abul. Pharajsi*, *Hist. Dynast.* *Tarch filius Nabur. Natus est illi Abraham, cum esset secundùm utramque simul sententiam 70 annorum, & ab hoc tempore convenit inter duos computos LXX & Hebræorum.* Quomodo verò convenit, si de tempore nativitatis *Abrahami* discrepat? Propter has ergo rationes & testimonia non possum assentiri judicio eorum qui *Abrahamum* volunt nasci *Thara* 130. Quid igitur restat, si natus sit *Abrahamus Tharæ* 70 secundum Scripturæ

turæ literam, & egressus è *Charran* post mortem patris anno ætatis suæ 75, nisi ut mortuus sit *Thara* 145 annorum tantùm senex? faciunt enim 70 & 75, 145. quod quidem multò magis convenit quàm *Hebræa* lectio. Vix enim credibile, *Tharam* supervixisse ætatem patris *Nabor* 57 annos, vixit enim ille nisi 148, cùm jam ætas hominum cœperit decrescere, nec qui quam succedentium *Patriarcharum* eam ætatem, viz. 205 annorum, attigerit, qui tamen omnes benedictionem & promissiones acceperunt, cùm dicatur *Tharam serviisse Diis alienis*, *Jos.* 24.2. Et si credatur *Suidæ*, fuit ipse ἀγαλματοποιὸς, *factor imaginum.* Nec Scriptura de conversione ejus usquam explicitè quicquam dicit, licèt tamen charitas & ipsa ratio suadent credere, eum non in *idololatria* perstitisse usque ad summam senectutem, quia egressus est cum *Abrahamo* è *Chaldæorum Ur*, ut iret in terram *Chanaan*, & cum eo simul commoratus est in *Charran* usque ad diem mortis; at non longævitatis tantæ supra patrem & posteros gratiam tamen apud *Deum* meruisse. Adeò ut lectio vulgaris ista, *Tharam* mortuum esse 205 annorum senem, sit ferè æquè ἀσύστατος, ac illa etiam in Hebræo, 2 *Chron* 22. 2. (licèt tamen sint aliqui qui omnia salvent) *Et regnavit Achaziah filius quadraginta duorum annorum*, quo concesso, oportuit eum esse seniorem patre, cui successit, qui obiit natus annos quadraginta, quæ est etiam contra fidem *Interpretum Syriac. Arab.* & *Græcorum*, qui omnes legunt, ut etiam legitur parallelo loco, 2 *Reg.* 8. 26. *Regnavit Achaziah filius duorum & viginti annorum*; nisi quod *Romana Græca Editio* legat tantùm εἴκοσι, *viginti.* Vel ut ista, quæ est etiam numeralis, *Gen.* 2. 2. *Complevitque Deus* ביום השביעי

In

In die septimo opus suum quod fecerat. Quisnam enim adeò *Masoræ* tenax, qui non in hoc loco agnoscit σφάλμα, & fatebitur deberi legi ביום הששי *Et perfecit Deus in die sexto opus suum quod fecerat, & requievit in die septimo,* (ut sequitur) *ab omni opere suo quod fecerat;* ut habent *Codex Samaritanus, Syrus,* & universi *interpretes Græci.* Et quidni liceat eâdem lege & licentiâ, qua illi negant, *Abrahamum* natum esse *Tharæ* 70 secundum Scripturæ literam & receptam sententiam veterum colligere ac etiam æquè confidenter affirmare, *Tharam* fuisse cùm moreretur nisi 145 annorum senem, præsertim cùm in majorem fidem, præter rationem ipsam, habeamus testem apud *Eusebium*, plusquam mille & trecentorum annorum senem *Chronologiam Samariticam*, Θάῤῥα γενόμενος ἐτῶν ο' γεννᾷ τὸν Ἀβραὰμ καὶ ἐπέζησεν ἔτη οε' μέχρις οε' ἔτους Ἀβραάμ. *Thara cùm esset 70 annorum genuit Abrahamum, & supervixit annos 75, usque ad 75 annum Abrahami,* cum qua perfectè quadrat *Pentateuchus Samaritanus, Gen.* 11 32. *Et fuerunt dies Tharæ centum & quadraginta quinque anni, postea mortuus est Thara in Haran.* Et quidni testis *Samariticus* sit testis bonæ fidei in re etiam ita probabili? Quid periculi, si admittatur mendum vel lapsus in *Hebræo*? Imò nonne est necesse, ut id fiat in locis suprà nominatis? Quod si ergo liceat & æquum sit emendare in iis, quidni idem fiat etiam in ætate *Tharæ*, sensu emendationem æquè postulante? Verba sunt *incomparabilis Capelli*, in *Criticis* suis *sacris*: *Non pauca esse ἀδιάλλακτα ἄπορα in Bibliis Hebræis, quæ vix aliâ ratione solvi aut conciliari possunt, quam admittendo levem in sacro codice lapsum emendandum.* Quod quo minùs fiat in hoc ipso loco ætatis *Tharæ*, cùm lectio

F ista

ista *Samaritani Codicis* ita bellè conciliat *Stephanum* cum *Mose*, & *Mosem* cum seipso, (si enim cum eo legas *Tharam* fuisse tantùm 145 annorum senem cùm moreretur, aptè congruunt, *Abrahamum* esse natum 70 anno *Thara*, & exiisse è *Charran*, ubi mortuus erat *Thara* anno ætatis 75, & *Deum* transtulisse eum post mortem patris in terram *Chanaan*) unicum tantùm equidem video obstaculum, quod etiam ibidem animadvertit *incomparabilis vir. Religio est vel latum pilum à codicibus Hebræis, ut Rabbinorum curâ nobis transmittuntur, recedere*, vel *ipsorum lectionem vitii arguere*. Et si ita stat sententia, præstat cum *Scaligero* nodum hunc solvendum relinquere, dum *Elias* venerit. Sciendum verò interim, dum nimis arctè adhæretur *Masorethis*, certissimum esse, *Interpretes* in innumeras impegisse inextricabiles controversias, quæ, si admittatur in illis mendum, vel ex *Samaritano* vel ex LXX facillimè emendari & conciliari poterint sine ullo fidei præjudicio. Et quidni admittatur mendum vel varia lectio in Veteri, pari modo quo admittimus in Novo?

C. 7. v. 10. Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ χάριν καὶ σοφίαν ἐναντίον Φαραὼ βασιλέως Αἰγύπτου, καὶ κατέστησεν αὐτὸν &c. *Et dedit ei gratiam & sapientiam in conspectu* Pharaonis *regis Ægypti, qui*, ut vertit *Beza*, *constituit eum præpositum super Ægyptum.* Phrasi eâdem quam animadvertimus *Matth.* 27. 10. & sæpiùs alibi.

V. 15, 16. Κατέβη δὲ Ἰακὼβ εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐτελεύτησεν αὐτὸς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν. Καὶ μετετέθησαν εἰς Συχὲμ, καὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ μνήματι ὃ ὠνήσατο Ἀβραὰμ τιμῆς ἀργυρίου παρὰ τῶν υἱῶν Ἐμμὸρ τοῦ Συχέμ. *Et descendit Jacob in Ægyptum, & defunctus est ipse & patres nostri, & translati*

translati sunt in Sichem, & positi sunt in sepulchro quod emit Abraham pretio argenti à filiis Emmor patris Sichem. Versio ista hunc locum variis fecit obnoxium erroribus. Primò enim implicat à connexione copulativæ [καὶ] *Jacobum* unà cum *patribus* deportatum sive translatum fuisse in *Sichem*, cùm ex Scriptura pateat *Jacobum* diu antè exitum ex *Ægypto*, deportatum & sepultum esse à *Josepho*, & *senioribus Israel in spelunca agri Macpelah, quam emerat Abraham cum agro in possessionem sepulchri ab Ephron Hethæo, Gen* 50. 13. Proximo loco affirmare videtur, quod disertè est contrarium authoritati veteris, *Abrahamum* emisse locum sepulturæ à filiis *Emmor* patris *Sichem*, cùm quem ille emerat, ab *Ephrone Hethæo* emerit, *Jacob* verò à filiis *Emmor*. Ultimo loco necessariò innuit, patres reliquos sepultos fuisse in *Sichem*, cùm, siqua rationi fides, sepulti fuerint in eodem loco, in quo sepulti erant eorum patres, nempe in *Hebrone*. Nam, ut jam antea dixi, *Jacob* certè sepultus est in spelunca agri *Macpelah*, quam emit *Abraham* cum agro ab *Ephron Hethæo* in possessionem sepulchri (procul dubio pro famili suâ) prout ipse *Jacob* dixerat ad *Josephum*, *Non sepelias me in Ægypto, sed dormiam cum patribus meis, & auferes me de hac terra, condésque in sepulchro majorum meorum.* Gen. 47. 30, 31. *Ubi sepelierunt Abrahamum & Saram uxorem ejus, ubi sepultus est Isaac cum Rebecca conjuge sua, ubi & Leah condita jacet. Gen.* 49. 31. Et ubi *Jacob* & *Leah* ambo sepulti sunt, & *Jacobi* patres & matres, etiam plusquam probabile est, & filios suos omnes etiam esse sepultos, *Josepho* tantùm excepto, qui sepultus est in *Sichem*, secundum juramentum quod cepit à filiis *Israel*, *Gen.* 50. 25. *In parte agri quem emerat*

Jacob à filiis Emmor patris Sichem centum novellis ovibus, et fuit in possessionem filiorum Joseph. Josh. 24. 32. Et quod huic conjecturæ omninò possit reponi, nil equidem reperio præter testimonium *sancti Hieronymi*, qui in *Epitaphio Paulæ* ait, *fratres Josephi sepultos esse in Sichem.* Sed cum reverentiâ liceat tanti viri testimonio opponere illud *Josephi*, qui *lib.2. Antiq. Jud.* expressè affirmat, *Josephi fratres mortuos in Ægypto, et eorum corpora filios et nepotes in Hebronem* (nempè in speluncam agri *Macpelah, hæc est Hebron, qui confirmatus est Abrahæ in possessionem monumenti à filiis Heth, Gen.* 23. 19, 20.) *relata sepelivisse; Josephi autem ossa translata esse in Chananæam per Hebræos cùm ex Ægypto migrarent, sic enim jurejurando eos obstrinxerat Josephus*, secundùm quod sepulta sunt in *Sichem*, ut jam antea dictum. Neque fuit ab officio vel ratione alienum, ut priùs sepelirent *Josephi* ossa in *Sichem*, vel honoris causâ, eò quòd fuerit totius *Ægypti* præfectus, atque inde ad *Hebronem* deportarent reliquorum patrum ossa sepelienda in *Hebrone.* Et si libranda testimonia, quamvis in quæstione fidei crediderim *Hieronymo*, in re tamen *Historiæ*, quæ etiam nationem suam tangit, & de qua de industriâ scripsit, fidem *Josepho* potiùs adhibendam sentio, præsertim cum propiùs ad Scripturæ mentem & rationem accesserit. Ut ergo præveniatur, in quem tam sumus proni, error primus, verba velim in hunc modum verti, saltem intelligi, *Et descendit Jacob in Ægyptum*, καὶ ἐτελεύτησεν αὐτὸς, *et defunctus est ipse, et patres nostri* (repetendo ἐτελεύτησαν in plurali, quod necessariò faciendum ut constructio fiat) *defuncti sunt, et translati sunt in Sichem*, i.e. *Patres* nostri, & non *Jacob.* Et ut concilientur τὰ συζυγόντα posteriora, verti velim

&

& distingui in hunc modum: καὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ μνήματι (ὃ ὠνήσατο Ἀβραὰμ τιμῆς ἀργυρίου) παρὰ τῶν υἱῶν Ἐμμὸρ τοῦ Σιχέμ. *Et positi sunt in sepulchro (quod emit Abraham pretio argenti) à filiis Emmor patris Sichem.* Atque hâc versione, quæ certè est in se legitima quoad *Grammaticam* vel usum loquendi, nulla vis omninò fit veritati historiæ; nec enim affirmat positos fuisse patres in sepulchro quod emit *Abraham à filiis Emmor*, quod adeò Scripturæ veteri est contrarium, nec sepultos fuisse in agro *Sichem*; sed potiùs innuit, ipsos priùs deportatos esse in *Sichem*, & deinde postquam *Josephi* ossa priùs (ut par erat) ibi fuissent condita, à *Sichemis* vel *ab agro Sichem*, quod unum & idem est, translatos esse & sepultos in sepulchro, *quod emit Abraham pretio argenti*, nempè ab *Ephrone* in *Hebrone*, secundum testimonium *Josephi*, rationem, & Scripturam. Neque est versio ista omninò insolens, vel nova Παρὰ enim cum *Genitivo* propriè significat motum à personâ, κίνησιν ἀπὸ ἐμψύχων. Cùm ergo lectio vetus & versio sit ita dura & inconcinna, ut nullo modo possit conciliari, nisi crassâ aliquâ emendatione textus, sobriis & doctis perpendendum submitto, an non satius & magis æquum sit hanc interpretationem admittere, etsi magisteriali authoritate destitutam, quàm, ut solemus, fugere ad remedia ita violenta. Neque sum solus sine teste, adstipulatur nobis *De Dieu*, vir inter primos doctus, cùm dicat, παρὰ τῶν υἱῶν Ἐμμὸρ τοῦ Σιχέμ, *Non esse construendum cum* ὠνήσατο, *sed cum* ἐτέθησαν, *quam sententiam ob Josephi authoritatem* agnoscit *apud se potiorem esse.*

V. 19. Οὗτος κατασοφισάμενος τὸ γένος ἡμῶν ἐκάκωσε τοὺς πατέρας ἡμῶν τοῦ ποιεῖν ἔκθετα τὰ βρέφη αὐτῶν εἰς τὸ μὴ ζωογονεῖσθαι. Ver-

ba hæc plerumque non vertuntur commodè. Vix enim crediderim *Hebræos* ita omnem exuisse humanitatem, ut ipsi suos exponerent infantes ne servarentur vivi. Nec quicquam tale in *Exodo* narrat *Moses*, at *Pharaonem* præcepisse *populo suo* (*obstetricibus Hebræis renuentibus exequi mandata ejus quoniam timebant Deum*) disertè hisce verbis, *omnem filium qui nascitur Hebræis* εἰς τὸν ποταμὸν ῥίψατε *projicite in flumen* &c. Ita ut ad veriorem sensum concilientur hæc verba, credo ea multò rectiùs verti. *Hic circumveniens genus nostrum afflixit patres nostros faciendo projici infantes eorum, ne servarentur vivi*, vel ut vertit *Interpres Arabicus*, *efficiendo ut infantes eorum projicerentur ne viverent.* ἔκθετα enim apud *Suidam* ἐκριπτόμενα *projecta*, τοῦ ποιεῖν ἔκθετα rectè, *faciendo projici*. Reperire est eandem phrasim. 1. *Reg*. 17. 20. σὺ κεκάκωκας τοῦ θανατῶσαι τὸν υἱὸν αὐτῆς. *Tu afflixisti* viduā *faciendo mori filium ejus*, ut etiam *Ruth*. 1. 6. ὅτι ἐπέσκεπται Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ τοῦ δοῦναι αὐτοῖς ἄρτους, *Quod visitaverat Dominus populum suum dando eis panem*, & *Psal*. 78. 18. καὶ ἐξεπείρασαν τὸν Θεὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν τοῦ αἰτῆσαι βρώματα ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν. *Et tentarunt Deum in cordibus suis petendo cibum animabus suis* Ac si ita vertatur, *Luc*. 1. 54. 55. commodiorem opinor reddet sensum, μνησθῆναι ἐλέους, & *sublevavit filium suum Israel reminiscendo misericordiam* &c. ut ibidem etiam. v. 76. 77. *præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus* τοῦ δοῦναι γνῶσιν σωτηρίας &c. *dando cognitionem salutis populo ejus in remissionem peccatorum.*

V. 45 Ἣν καὶ εἰσήγαγον διαδεξάμενοι οἱ πατέρες ἡμῶν, &c. *Quod etiam patres nostri accipientes*

entes

entes successivè alius ab alio introduxerunt cum Jesu in possessionem gentium. Διαδέχομαι, τὸ, διὰ πολλῶν ἐρχόμενον ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον ἐπ' ἐμὲ ἧκον δέχομαι. *Phav.*

C. 8. v. 33. Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. *In humiliatione ejus judicium ejus sublatum est.* i. e. cum semel *humiliaverat seipsum ad mortem crucis*, *Philip.* 2. 8. non erat amplius obnoxius judicio hominum. Tunc enim ut sequitur *quis enarrabit generationem ejus? quoniam tollitur è terra vita ejus.* Sublata est enim vita ejus è potestate terrenorum judicum, adeò ut à generatione in generationem in æternum nunc victurus est invita hominum malitia. *Non jam amplius moritur, mors illi ultrà non dominabitur. Rom.* 6. 9. Atque hæc interpretatio facillimè aptatur ad textum *Hebraicum.*

C. 10. v. 36, 37, 38. Τὸν λόγον, ὃν ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ (οὗτός ἐστι πάντων κύριος) ὑμεῖς οἴδατε, τὸ γενόμενον ῥῆμα καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, μετὰ τὸ βάπτισμα ὃ ἐκήρυξεν Ἰωάννης, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέθ, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς, &c. Τὸ sumitur τεχνικῶς, vel appositivè; antè Ἰησοῦν cum *Syro* subaudi κατὰ. Ubiq; enim locus est Accusativo, si intelligas κατὰ. *Verbum quod misit filiis Israel, annuncians pacem per Jesum Christum (hic est omnium Dominus) vos nôstis, verbum scilicet quod fuit per totam Judæam, initium sumens à Galilæa post baptisma quod prædicavit Johannes de Jesu Nazareno, quomodo unxerit eum Deus spiritu sancto, &c. Vos nôstis*, i. e. famâ accepistis, non ignoratis utpote rem adeò vulgatam.

C. 13. v. 20. Καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα ἔδωκε κριτὰς ἕως Σαμου-

ὴλ. *Porro quadringentis & quinquaginta annis dedit eis Judices.* ut *Syrus*, & *Arabs*, & alii. Verùm locus iste, ut ait *Scaliger*, *est crux Chronologorum*, dicas & *Interpretum*, inter quos haud pauci tuentur hanc versionem, quâ usus est *Syrus* & *Arabs*; quam etiam pro viribus defendit *Beroaldus*, *lib.* 3. *c.* 4. nec sine applausu, addendo in suâ computatione Chronologicâ annos *Oppressorum* numero annorum *Judicum*, qui initium sumentes à tempore quo *Cushan-rishathaim* opprimere incœpit *Israelem*, *Jud.* 3. 8. faciunt exactum numerum quadringentorum & quinquaginta annorum usque ad *Samuelem*. Felix quidem & speciosa est inventio. Verùm præter exceptiones justas, quæ huic computo possunt objici, eò quòd tempus *Seniorum*, qui judicabant *Israelem* immediatè post *Joshuam*, non in eo comprehenditur, quos negari non potest fuisse *Judices*, etiamsi quàm diu, non patet ex Scripturâ; *Eusebius*, ait, *Traditionem dedisse eis octodecim annos*, *Africanus triginta* tribuit: verùm quàm longo vel brevi tempore utcunque fuerit, auget certè numerum quadringentorum & quinquaginta annorum, ita ut numerus iste non sit adeò exactus ut *Beroaldus* voluit; & præterquàm etiam quòd viginti anni *Samsonis*, in quibus judicavit *Israelem* in diebus *Philistinorum*, in quorum manus dedit *Deus Israelitas* spatio quadraginta annorum, sint ex iis deducendi, quod computationem ejus etiam reddit vanam, ipse sibi *Beroaldus* objectionem fecit nullâ arte diluendam; atque ea est hujusmodi, Posito, *tempus ab exitu ex Ægypto usque ad inchoationem structuræ templi, fuisse quadringentorum & octoginta annorum*, ut disertè dicitur 1 Reg. 6. 1. *Qui numerus omninò retinendus, nisi totam sacram Chronologiam subvertere malimus*, ut in-

quit

quit *Beza*, si *Judicibus* demus annos quadringentos & quinquaginta, *Mosi* in deserto quadraginta, *Joshuæ* octodecim, (nec quisquam dat pauciores *Samueli* & *Sauli* quadraginta, *Davidi* triginta, & *Solomoni* antè inchoatam structuram templi quatuor) erunt in toto (nec supputamus tempus *Seniorum*) 582 anni. Adeò ut secundum sui ipsius objectionem sit planè impossibile temporibus *Judicum* tribuere 450 annos. Sed ut rem salvet, *Ut Apostoli memorata supputatio intelligatur, animadvertendum* ait, *quosdam annos bis repeti, & iterato dici, quemadmodum afflictionum anni dicti sunt comprehendi debere, & ad eam summam referri quâ dicitur pax fuisse & quievisse terra à præliis. De quo nihil solicitus Apostolus eam summam retulit, quam sigillatim sumpti omnes isti numeri, quos exposuimus eundo per singula capita libri Judicum*, constituunt. Sed has considerationes unquam in *Apostoli* mentem ascendisse vix credibile, multò minùs *Apostolum* contra ipsam scientiæ lucem voluisse numerare annorum summam, quæ constare non potuit cum Scriptura Veteri. Egregium certè id fuisset scandalum *Judæis*, quibus non ignoti vel inobservati temporum erant computi. Cùm ergò interpretatio ista tot exceptionibus sit obnoxia, sine injuriâ fas est aliam exquirere, neque occurrit nobis alia magis sana, quam eorum qui hîc volunt intelligi, non quàmdiu, sed quando *Deus* dedit illis *Judices*, ideoque distinguunt & referunt verba illa [καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα] ad verba præcedentia, v. 17. nempè ad tempus quo *Deus* populi *Israelis* elegit patres eorum; adeò ut debuerint verba distingui & verti in hunc modum. *Et postea ferè vel circiter quadringentis & quinquaginta annis*, i. e. per

Metathesim,

Metathesim, & ferè vel circiter quadringentis & quinquaginta annis postea, dedit eis judices; in quo sensu legunt *Lat. Vet.* & *Æthiop.* Tempus verò hoc, in quo *Deus* potest dici elegisse patres quasi quadringentis & quinquaginta annis ante tempus *Judicum* ab iis computatur à nato *Isaaco,* in quo *Deus* verè dicitur elegisse *Patres.* Dixerat enim *Abrahamo Deus, In Isaaco vocabitur semen tuum.* Et ut computus iste magis fiat planus, *à nato Isaaco* ajunt *ad natum Jacobum sunt anni* 60, *inde ad introitum in Ægyptum* 130, *inde ad exitum* 210, *inde ad introitum in terram Chanaan* 40, *inde ad distributionem terræ*, quo tempore incœperunt esse *Judices,* 7, *qui simul faciunt* 447 *annos,* i. e. *circiter* vel *ferè* 450, desunt enim solummodò tres. Et si computus incipiat ab anno præcedente, nempè ab *Isaaco* promisso, cùm diceret *Abrahamo Deus, Sara uxor tua pariet tibi filium, vocabisque nomen ejus Isaac, & constituam pactum meum illi in fœdus sempiternum, & semini ejus post eum. Gen.* 17. Quo tempore *Deus* fortè dicitur æquè, si non magis proprie, elegisse patres, anni erunt 448, anno adhuc altero propiore ad numerum *Apostoli,* adeò ut defuerint tantùm duo. *Reverendissimus* verò & *Doctissimus Usserius* noster, *à nato Isaaco ad distributionem terræ,* (quod *evenisse* ait *annis post electionem Patrum circiter* 450) numerat annos 452, & alii *propemodum,* si non *exactè* 450. Ex quo fas opinor est conjicere, propter hanc temporis incertitudinem, *Apostolum* ejus circumstantiam expressisse particulâ indefinitâ, *ὡς, circiter quadringentis & quinquaginta annis.* Ideóque non inopportune *Scaliger* in notis in *Euseb. Chronic. pag.* 255 ait. *Ego sapientissimè ab Eusebio dictum puto,* τὸν Ἀπόστολον οὐκ ἀκριβολογούμενον εἰπεῖν, ἀλλὰ

ἐνδοχῆ

ἐκδοχῇ κοινοτέρᾳ, *ut sit numerus pro numero ex quotidiano usu*, *quo* ὁλοσχερῶς οὐκ ἀκριβῶς *aliquam summam enunciamus. Sic apud Demosthenem & Plautum talentum nominari videmus, ubi non exiguus drachmarum numerus deest vel superest. Et vulgatissima est hæc numerandi* κατάχρησις.

V. 27. Οἱ καὶ κατοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν, τοῦτον, ἀγνοήσαντες καὶ τὰς φωνὰς τῶν προφητῶν τὰς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκομένας, κρίναντες, ἐπλήρωσαν. Vertendum per Hyperbaton, quasi legeretur, Οἱ γὰρ κατοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν, τοῦτον κρίναντες, ἀγνοήσαντες καὶ τὰς φωνὰς τῶν προφητῶν τὰς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκομένας ἐπλήρωσαν. *Qui enim habitabant in Jerusalem, & principes eorum hunc condemnantes, ignorantes etiam voces Prophetarum, quæ unoquoque legebantur Sabbato, impleverunt.* Similes implicitas & perplexas trajectiones videre est apud *Demosthenem*, quibus eum *usum fuisse* affirmat *Stephanus ad venustatem sermoni conciliandam*, & apud *Platonem*, quale est illud in *Phædro*, ἀληθῆ, ἔφη, λέγεις, ὁ Σωκράτης, ὦ Κέβης, *Vera dicis O Cebes, inquit Socrates.* Quod loquendi genus & imitari & affectare videtur *Cicero; Noli inquit mirari Africanus. O magnam inquit artem Brutus.* Vide *Bezam* in *Act.* 24. 22. vide etiam *Job* 12 8. 1 *Cor.* 10. 27. *Phil.* 1. 21. *Jac.* 2. 1. 3. 3. & alibi.

V. 41. Ἴδετε οἱ καταφρονηταὶ καὶ θαυμάσατε καὶ ἀφανίσθητε, &c. *Lucas* nec *Hebræa* nec *Græca* laudat κατὰ πόδα, propriùs verò accedit ad *Interpretes Græcos*, quos salvo sensu contraxit. Apud eos enim legitur, Ἴδετε οἱ καταφρονηταὶ καὶ ἐπιβλέψατε, καὶ θαυμάσατε θαυμάσια, καὶ ἀφανίσθητε.

ἀφανίσθητε. *Videte contemptores & resipiscite, & admiramini mirabilia, & disperdimini*; ut *Interpres. Hebraeum* verò, ראו בגוים והביטו והתמהו תמהו *Videte in gentibus* (i. e. vos qui estis inter *Gentes*,) & *aspicite*, & *attoniti estote*, *obstupescite*, ut *Pagninus*. Ubi verbum תמהו, pro possibili errore literarum bis à *Graecis* videtur reddi; postquam enim pro vulgari lectione vertissent θαυμάσια, opinantes, opinor, non benè convenire unam eandémque vocem repetitam, addiderunt etiam τὸ, ἀφανίσθητε, existimantes fortè pro תמהו, debuisse legi חבו, errore proclivi satis ob literarum similitudinem; quae vox significat, *latibulum quaerite*, & admodum quadrat cum voce ἀφανίσθητε; ἀφανίζειν enim apud *Hesychium* est σκεπάσαι, *tegere*, vel *abscondere*. Sic apud *Plutarchum*, ἀφανίζειν ὀ θέλει τὸ ἀληθὲς, *non vult tegere veritatem*; &, οἱ γὰρ ἔλαφοι κατορύττουσι καὶ ἀφανίζουσι κατὰ τῆς γῆς, ὅταν ἐκπέσῃ τὸ κέρας, *Cervi quando decidit cornu defodiunt*, & *abscondunt sub terra*. Sic *Job*. 22. 20. vocem כחד quae significat, *abscondit*, LXX vertunt ἀφανίζει; in quo sensu ἀφανίσθητε videtur hoc loco aptiùs verti. *Videte contemptores*, *et obstupescite*, vel *et attoniti estote*, & *abscondimini*, sive *latibula* vobis *quaerite*. Est enim חבורה, vel מחסה, propriè *latibulum*, vel *receptaculum*, *ubi quis tutus est contra coeli*, *aliásve injurias*, ut *Schindlerus*. Atque ita debere intelligi valdè innuit, quòd versio ista magis convenit cum scopo loci, quàm vel *evanescite*, vel *disperdimini*, quae quid sibi velint non adeò est in promptu dicere; praecipuè si erratum sit à *Masorethis*, legendo בגוים *inter Gentes*, pro בגדים καταφρονηταὶ, *contemptores*, ut est propter similitudinem literarum ד ו certè possibile

fibi'e, & in hoc loco *Habak.* videtur plusquàm probabi'e. Non enim alloquitur *Propheta Gentes*, sed *Judæos*, quos omninò tangit sequens sermo, super quos in ipsorum diebus superventura fuit devastatio, quam prænunciat, captivitas nempè *Babylonica*, de qua vide quid locutus fuerit *Dominus* 2 Reg. 21. 13, 14. Qui optimo etiam jure vocantur בגדים, *καταφρονηταὶ*, *contemptores*, qui *perverterunt judicium*, & *lacerârunt legem Dei*, ut vertunt aliqui, ideóque non sine causa jubentur aspicere, & attoniti mirari opus *Domini*, quod facturus erat in diebus eorum, & seipsos tegere à venturâ irâ. Atque nè hoc fatum jam in ipsos superveniat, *Judæos* hoc loco cavere jubet *Apostolus*, excidium *Hierosolymæ* horrendum præsignificans.

V. 48. Καὶ ἐπίστευσαν ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, *Et crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam*, ut *Vetus*, *Ordinati* ut *Beza*, eodem tamen sensu. Dura verò & insolens est illa versio, neque quadrat, ut haud pauci sentiunt, cum Scriptura. Quidni ergò, ut saltem locus iste nil momenti afferat tam controverso sensui, de quo nunquam erit, usque dum *Elias* venerit, disputandi finis, distinguantur & vertantur verba ista potiùs in hunc modum: καὶ ἐπίστευσαν, ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι, εἰς ζωὴν αἰώνιον, *Et crediderunt*, *quotquot convenerunt*, *in vitam æternam*. *Judæi* seipsos indignos judicârunt vitâ æternâ, *v.* 46. *Gentes* autem *audientes gavisæ sunt*, *et glorificabant verbum Domini*; *et crediderunt in vitam æternam quotquot convenerunt*: τεταγμένοι, posito pro συνηγμένοι, qua voce usus est *Evangelista*, *v.* 44. σχεδὸν πᾶσα ἡ πόλις συνήχθη, *penè universa civitas convenit audire verbum Dei*. *Credere in vitam æternam* est

est articulus fidei, imò summa fidei, *hæc est enim vita æterna, ut cognoscat te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum. Joh.* 17. 3. Quoad interpretationem vocis τεταγμένοι, non est omninò nova, nec sine authoritate; vox enim *Hebræa* יעד, quæ à LXX frequenter vertitur *συνάγω*, & *συναθροίζω*, *convenio*, & *congrego*, vertitur ab iis quandoque *τάττομαι*, ut *Exod.* 29.43. ונעדתי שמה לבני ישראל, καὶ τάξομαι ἐκεῖ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ. *Et conveniam ibi filiis Israel*, ut *Pagninus*. Est etiam τάττω proprie, εἰς τάξιν καθιστῶ, *in ordine colloco*, adeò ut neque à sensu abhorreat, si reddatur, *Et quotquot erant in ordine collocati* (nempè ad audiendum verbum *Dei*) *crediderunt in vitam æternam*; vel, *quotquot erant instructi*, secundum vim vocis alteram, i. e. qui quod docuit *Apostolus* audiverunt. Nec possum aliter sentire, quin εἰς ζωὴν αἰώνιον necessariò oporteat construi cum verbo ἐπίστευσαν, quicquid velit τὸ τεταγμένοι.

Cap. 14. v. 23. Χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς &c. i. e. ut alii, καταστήσαντες, in quo sensu multoties occurrit apud *Scriptores Græcos*, *Ethnicos* & *Ecclesiasticos*. *Cùm constituissent illis Presbyteros*, ut scribit *Paulus Tito* 1. 5. ut alii, *ordinantes*, vel *cùm ordinâssent illos*, sensu hodierno *Ecclesiastico*. Utra verò valeat interpretatio, non minima lis est. Ut dicam ego quod sentio liberè, non possum non profiteri, me totum in eorum sententiam ire, qui aiunt *Lucam* hoc loco velle, καταστήσαντες, *constituentes*, non verò *ordinantes* sensu *Ecclesiastico* hodierno. Non enim vel argumento, vel testimonio adhuc vincor, ut credam χειροτονίαν, per se tunc temporis, vel à multis post diebus, significasse χειροθεσίαν vel καθιέρωσιν, adeò ut omne quod affirmat *Zonaras* de acceptione verâ

hujus

hujus vocis in initio *Scholii* in *primum Apostolorum Canonem* (quocunque fine vel impulsu) verissimum esse rear. Cujus verba, quia sententiam nostram ita planè exprimunt, (valeant quantum valere possunt) libet hîc apponere. Νῦν μὲν χειροτονία καλεῖται, &c. *Nunc quidem Chirotonia vocatur absolutio precum, sanctique Spiritus invocatio, dum sacerdotio quis initiatur & consecrationem sortitur, ex eo dicta, quòd Pontifex extendat manum, benedicens homini ad sacra deligendo; sed ipsum suffragium quondam nominatum est Chirotonia. Nam cùm turbæ liceret in urbibus eligere sacrorum præfectos, conveniebat ipsa turba, & alii quidem hunc, alii deligebant illum; quatenus autem plurium suffragium vinceret, eligentes ferunt solitos τείνειν τὰς χεῖρας, extendere manus, & per manus ita porrectas numerabantur, qui vel hunc vel illum delegissent; plurium verò calculis electum summo sacerdotio præfecere. Chirotoniæ nomen hinc desumptum, quo sic etiam Synodorum Patres inveniuntur usi, suffragium nominantes Chirotoniam.* Cujus exemplum profert ex *Laodicensis Synodi canone quinto.* Et hucusque *Zonaras*; ex quo, siqua fides, apertè arguitur vocem χειροτονίας sensu hodierno *Ecclesiastico* esse novam, saltem non in usu tempore *Apostolorum.* Ut hoc verò probetur pleniùs, missas faciendo authoritates universas suspectas, vel quæ in quæstionem vocari poterint, provocemus ad æquos judices, ad certa & probata testimonia à primævis *Scriptoribus* petenda, quorum sana & accepta est apud omnes authoritas. Et primò initium sumamus à *sancto Paulo*, 2 *Cor.* 8. 19. ubi *frater ille, cujus laus fuit in Evangelio*, dicitur χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν, *constitutus ab Ecclesiis socius peregrinationis Pauli*, ubi

vix credo quenquam velle sobriè asserere, eum ordinatum fuisse ab *Ecclesiis* sensu *Ordinationis* hodierno. Atque ab eo descendemus ad *Scriptores* proximos, quos omnes agnoscunt genuinos. Inter quos primâ vice occurrit *Ignatius*, apud quem in *Epist.* ad *Philadelph.* quæ habetur genuina, legimus verba ista. πρέπον ἐστὶν ὑμῖν ὡς ἐκκλησίᾳ Θεοῦ χειροτονῆσαι ἐπίσκοπον, *Decet vos ut Ecclesiam Dei eligere* sive *constituere Episcopum, Ecclesiæ* scilicet *Antiochenæ*; ubi certè nemo seriò affirmaverit *Episcopos* intelligi, quasi ad *Ecclesiam* repræsentativam hæc dicta forent, cùm indefinitè scribat ad *Philadelphenses*, quos *Ecclesiam* vocat collectivè, & quibus dat præcepta singularia, nullo modo *Episcopis* propria solis. Et ab eo veniamus ad *Scriptores Ecclesiasticos* historicos primævos: in quibus plerumque, ni fallor, si non omninò, voces χειροτονία & χειροτονεῖν, *electionem* vel *constitutionem*, *eligere* vel *constituere* significant. Imò in quibusdam locis certò scio ita necessariò verti, & credo herè è ita jure deberi vel saltem legitimè posse in omnibus. Sic in *Eusebio* legimus, *Hist. Ecclesiast. l.* 6. *c.* 29. τῶν γὰρ ἀδελφῶν ἁπάντων χειροτονίας ἕνεκα ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας συγκεκροτημένων, *omnibus enim fratribus electionis gratia in Ecclesia congregatis.* Sic in *Socrate, lib.* 2. *c.*6. *Ale ander Episcopus Constantinopolis* dicitur esse mortuus, ἐδῖνα εἰς τὸ αὐτοῦ τόπον χειροτονήσας, *priusquam aliquem in suo loco constituisset:* & *c.* 26. ἐγένετο πολλὴ φιλονεικία περὶ χειροτονίας ἐπισκόπου, ἄλλων ἄλλον ζητούντων, *Magna fuit contentio circa electionem Episcopi, cùm alii vellent alium, alii alium.* Et in *Theodoreto, lib.* 4. *c.* 6. ἀλλὰ καὶ σύμψηφος τῆς χειροτονίας γεγένημαι. *Non solùm non contradixi, sed etiam tuæ electioni unà cum aliis suffragatus sum.*

Multa

Multa occurrunt similia exempla in his *Authoribus*, & in *Sozomeno*, & apud *Evagrium, lib. 3. c.* 13. *Pergamius* dicitur ὕπαρχος τῆς Αἰγύπτου χειροτονηθεὶς, *constitutus subrex Ægypti*. Sic etiam habemus in *Philone*, in legatione ad *Caium*, χειροτονουμένοις ὑπάρχοις, *constitutis Præfectis*. Ut taceam *Scriptores Ethnicos*, inter quos habet insigne exemplum *Maximus Tyrius*, in quo *Darium* lasciviens equus ἐχειροτόνησεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, *constituit principem*. Adeò ut quantum est in me colligere è probatis veterum testimoniis, χειροτονεῖν plerumque, si non omninò, apud eos est ψηφίζειν vel καθιστᾶν, *eligere* vel *constituere*. Fateor eadem vox occurrit in sensu *Ordinationis* hodierno in variis scriptis, quæ præ se ferunt antiquitatem valdè magnam; Ut apud *Apostolorum Canones*, & quæ etiam prætenduntur *Clementis constitutiones*, quibus addi poterit ejusdem valoris χειροτονία ex *Respons. ad orthodoxos*. Sed cùm de eorum singulis authoribus & antiquitate non immeritò dubitetur inter eruditos, non est certè æquum ut suspecta eorum *Authoritas* imponat legem pro usu vocis aliorum testimoniis; quorum fides nunquam vocata est in dubium. Neque verò est probabile *Lexicographos* veteres nullam hujusmodi *ordinationis* mentionem facere, apud quos χειροτονήσαντες, καταστήσαντες, ἐκλεξάμενοι, χειροτονία, ἐκλογὴ, χειροτονεῖν, καθιστᾶν, ψηφίζειν. Vel *Lucam*, quem omnes prædicant τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐκ ἄπειρον cum *Sophronio*, velle usurpare vocem in sensu nusquam apud eos cognito vel cognoscibili. Argumentis ergo & testimoniis hisce fretus, non possum non credere quin τὸ χειροτονεῖν ab antiquo significârit *constituere* tantùm & *eligere*, nec quid aliud. Vocem verò χειροτονήσαντες hoc loco nihil aliud vel ultrà de-

notare quàm *constitutionem* Presbyterorum, quæ facta est à *Paulo* & *Barnaba*, nec καθίστασιν, nec χειροθεσίαν, *consecrationem* vel *ordinationem*, sensu hodierno *Ecclesiastico*. Prima istius sensus notio expressis verbis in *Authore* probato occurrit in *Hieronymo*, nec in ea parte commentariorum suspecto, *Is*. 6. 58. ubi χειροτονίαν dicit esse *Ordinationem Clericorum, quæ non solùm ad imprecationem vocis, sed ad impositionem impletur manûs*. Quæ vocis istius acceptio circa ista tempora primùm videtur increbuisse, (etsi nec tum universaliter nota) cum jam pridem variis tumultibus evenientibus inter populum ipsum, & populum & *Clerum* pro electione *Episcoporum*, populus in posterum prudenter exclusus est decreto *Patrum*, vox verò χειροτονίας remansit, ab ipsis assumpta & tractu temporis in suum usum. i. e. in *consecrationis* sensum substituta & accommodata. In summa, nè quis detorqueat sententiam nostram, sola mihi res est cum illis, qui volunt τὸ χειροτονεῖν hoc loco propriè & per se significare καθίστασιν, nempè *solennem ordinationem cum precibus, jejunio, & impositione manuum*. Hoc ego τὸ χειροτονεῖν hoc loco significare constanter nego. Hos Presbyteros, quos *Apostoli* vel elegerant vel *constituerant* in variis distantibus Ecclesiis, fuisse omnes *consecratos cum precibus, jejunio, & impositione manuum* non nego, sed potiùs firmiter credo. Licèt fortè tamen verba in hoc loco id neque evincant, nec quidem ferant, ut quidam volunt, qui pace *sanctissimi* viri *beati Chrysostomi*, non imprudenter vel incogitanter jejunium & preces hoc loco referant ad valedictionem *Pauli* & *Barnabæ*; & non ad constitutionem Presbyterorum, quasi id tantùm obiter narraretur, sensus verò esset secundum veram & rectam constructionem,

batem, χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ, &c. *Et cùm constituissent illis Presbyteros per singulas Ecclesias, precati cum jejunio commendârunt eos Domino in quem crediderunt.* Neque fuit ejusmodi valedictio omninò incongrua vel insolita. *Act.* 20. 36. *Paulus* valedicturus *Ephesiis*, σὺν πᾶσιν αὐτοῖς προσηύξατο, *oravit cum omnibus illis:* & 21. 5. valedicturus discipulis in *Tyro*, *oravit cum eis positis genibus in littore.* Quod si aliquando jejunarent, satis est & id probabile in negotio quod semper solenne fuit. Probabiliter etiam constitutio Presbyterorum in singulis Ecclesiis adeò distantibus, ut fuerunt *Derbe*, *Lystra*, *Antiochia*, & *Iconium*, non fuit unius diei opus, quod strenuè fuisse innuitur, si precatio cum jejunio referatur ad constitutionem Presbyterorum.

C. 15. v. 10. Νῦν οὖν τί πειράζετε τὸν Θεὸν, ἐπιθεῖναι ζυγὸν &c. *Nunc ergo quid tentatis Deum, imponendo jugum cervici discipulorum?* ut τοῦ ποιεῖν ἔκθετα. *Act.* 7. 19.

V. 14. Συμεὼν ἐξηγήσατο καθὼς πρῶτον ὁ Θεὸς ἐπεσκέψατο, λαβεῖν ἐξ ἐθνῶν λαὸν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. *Symeon narravit quomodo Deus primò visitaverat, sumendo ex Gentibus populum nomini suo.* Eadem est dictionis formula cum ea quæ præcessit. Dictio est *Elleiptica*, & supplenda articulo τοῦ, & præpositione quæ sensui maximè est congrua, aliquando διὰ, aliquando περὶ; ut *Act.* 27. 1. vel à simili.

C. 16. v. 10. Ὡς δὲ τὸ ὅραμα εἶδεν, εὐθέως ἐζητήσαμεν &c. *Ut autem visionem viderat statim studuimus proficisci in Macedoniam.* Mutantur personæ, unde liquet *Lucam* hoc tempore associatum esse *Paulo*, quod *Grotius* pri-

mò observat factum 20. 5. At illud secundum erat tempus cum proficisceretur à *Philippis Troada*, nunc verò profecti sunt à *Troade Philippos.*

C. 17. v. 8, 9. Ἐτάραξαν ἢ τ̃ ὄχλον καὶ τὰς πολιτάρχας ἀκούοντας ταῦτα, καὶ λαβόντες τὸ ἱκανὸν &c. i. e. per *Hyperbaton. Commoverunt autem ista plebem & principes civitatis cùm audirent, qui accipientes cautionem à Jasone & reliquis, dimiserunt illos.* τὸ καὶ rectè exponitur *qui* vel & *ille*, subaudiendo αὐτὸς, ut *Matth.* 27. 10. *Act.* 7. 10. & alibi.

V. 30. Τὰς μὲν ἂν χρόνες τ̃ ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς τανῦν παραγγέλλει &c. *Hæc quidem tempora ignorantiæ despiciens Deus nunc annuntiat omnibus hominibus, ut pœnitentiam agant.* Τὰς dicitur pro τέτες. *Despiciens*, i. e. *non respiciens*, vel *sine respectu prateriens.* In quo sensu vox illa sæpius accipitur in *Veteri*, ut *Deut.* 22. 1. 3. & 4. & *Job.* 31. 19. Misericordiam Dei nunc in præsenti in gentes prædicat, qui eos priorum temporum sivit perire in ignorantia non respiciens illos: ὑπερεῖδε, καταφρονεῖ, *Hesych.*

C. 19. v. 9. Ἐν τῇ σχολῇ τυράννε τινός: sic legit *Rob. Steph.* & non Τυράννε cum litera majusculâ. *In Schola cujusdam civitatis principis;* τύραννός ἐστιν ἄρχων πόλεως, *est civitatis princeps. Phav.* Et in hoc sensu videntur *Æthiop.* & *Arab.* Interpretes hanc vocem intellexisse. Sic *Jos.* 13. & *Jud.* 16. sæpiùs in eodem capite pro *Hebræo* סרני, apud LXX ἄρχοντες, *Chaldæus* legit טורני, *tyranni.* Adeò ut vox videatur *Chaldaica.* Eandem etiam habemus *Dan.* 3. 2. *Esth.* 9 3 *Habak.* 1. 10. *Si nomen est proprium, cur addit* τινός? *Erasm.*

C. 20.

C. 20. v. 8. ἐν τῷ ὑπερῴῳ. Rectè *in cœnaculo*, ut *Vetus*. בעליין. *in superiore parte domus*, à verbo עלה, *ascendit*, *ad quam scalis ascendebatur*, *ubi antiquitùs cœnabatur*, ὑπερῷον. *Schind.* ut etiam sæpe vertitur à LXX, & *cœnaculum* à *Latino*. sic *Festus*, *Cœnacula dicuntur ad quæ scalis ascenditur.*

C. 21. v. 16. Συνῆλθον δὲ καὶ τῶν μαθητῶν ἀπὸ Καισαρείας σὺν ἡμῖν ἄγοντες παρ' ᾧ ξενισθῶμεν Μνάσωνί τινι Κυπρίῳ, ἀρχαίῳ μαθητῇ. Subaudiendum οἱ vel τινὲς τῶν μαθητῶν *Venerunt simul cum nobis quidam discipuli*, vel *quidam ex discipulis à Cæsarea, ducentes ad Mnasonem quendam Cyprium, antiquum discipulum, apud quem hospitaremur.* Μνάσωνι pro πρὸς τὸν Μνάσωνα. Verbis enim quæ significant motum è loco Dativus sæpè additur pro Accusativo cum præpositione, ut ὁρμᾷ διὰ τοῦ ἀέρος τῇ πόλει, pro εἰς πόλιν, Miror verò cur interpretes quos vidi omnes vertant, adducentes secum *Mnasonem*, cùm neque steterit cum *Grammatica* vel sensu; multò est enim probabilius *Mnasonem* habitâsse, & jam fuisse *Hierosolymis*, apud quem statuebant hospitari.

C. 22 v. 25. Ὡς δὲ προέτεινεν αὐτὸν τοῖς ἱμᾶσι, Προτείνει, δίδωσι, *Hesych. ut verò tradiderant eum flagellis.* i. e. *flagellandum*, *dixit astanti Centurioni Paulus*, *num hominem indemnatum & Romanum licet vobis flagellare?* vix credo *Apostolum* distulisse sermonem suum ad *Centurionem* usque dum denudassent corpus & extendissent flagellandum, sed à prima facie flagellorum primam arripuisse occasionem se notum facere.

C. 25. v. 5. Οἱ οὖν δυνατοὶ ἐν ὑμῖν, nempè κατηγορεῖν. *Qui ergo possunt inter vos* accusa-

 re

re *descendant simul, & si quid est in viro crimen accusent eum.*

C. 26. v. 16, Καὶ μάρτυρα ὧν τε εἶδες ὧν τε ὀφθήσομαί σοι, ἐξαιρούμενός σε &c. *Ut constituam te ministrum & testem tum eorum quæ vidisti, tum eorum quæ à te videri faciam, cum eripiam te de populo* (scilicet *Judaico*) *& gentibus, ad quas nunc te mitto.* ὀφθήσομαι opinor accipi in *Hebræorum Hiphil*, ut in *N.T.* accipiuntur plurima.

C. 27. v. 9. διὰ τὸ καὶ νηστείαν ἤδη παρεληλυθέναι. *Eò quòd & jejunium præteriisset.* Non ingratum erit spero nec intempestivum suo loco hic apponere, quod animadvertit alibi *Reverendissimus Usserius* in suis *Veteris Testamenti Annalibus.* Cujus verba sunt hujusmodi. *Unde plusquam veri simile fit, eodem ejectum Adamum fuisse die quo inductus in Paradisum fuerat. Qui quidem dies Mundi decimus esse videatur* (*Kalendis Novembribus anni Juliani proleptici respondens: quo deinceps ad memorabilis hujus casus memoriam conservandam* (*ut rationi consentaneum est*) *instituta est Expiationis solennitas & statum Jejunium* (νηστείας nomine *Act.* 27. 9. κατ' ἐξοχὴν *denotatum*) *in quo universi tam inquilini quam peregrini animas suas affligere jubebantur, adjuncta sanctione severissima, Omnis anima quæ non fuerit afflicta eo ipso die excindetur è populis suis.* [Lev. 16. 29. & 23. 29.] Quàm verò sit periculosa navigatio post vel circa *Kalendas Novembris non est opus dicere.*

V. 21. Τὴν ὕβριν ταύτην: *Et non comparâsse hanc procellam*, sive *tempestatem.* Ὕετος, παρὰ τὸ ὕειν βάρος, eò *quòd pluat pondus* seu

seu graviter. Suid. & in Pollucis Onomastico, ὑβειστὴς ἄνεμος, procellosus ventus.

In Epistolam ad ROMANOS.

ROM. c. 1. v. 17. Δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται ἐκ πίστεως εἰς πίστιν. Verba hæc, ni fallor, optimè exponuntur per *Metathesim*, quasi scriberetur, Δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ ἐκ πίστεως ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται εἰς πίστιν. *Justitia enim Dei ex fide in eo revelatur in fidem*, i.e. *ut credatur*. Ut enim hæc justitia *Dei* ex fide demonstretur & credatur, est opus ferè totius Epistolæ. *Metatheses* ejusmodi in *N. T.* sunt frequentissimæ, Quoad Phrasim, εἰς πίστιν, est omninò eadem cum ea quæ præcessit v. 5. & quæ sequitur, 16. 26. εἰς ὑπακοὴν πίστεως, *in obedientiam fidei*, i. e *ut obediatur fidei inter Gentes*. Qualis etiam est illa, 15. 18 εἰς ὑπακοὴν ἐθνῶν, *in obedientiam Gentium*. i.e. *ut obedirent Gentes*, ut utroque loco plerumque exponitur. Quid verò velit ἐκ πίστεως εἰς πίστιν, non benè convenit inter *Interpretes*.

C. 2. v. 15. Τὸ ἔργον τοῦ νόμου, *Opus legis scriptum in cordibus*. Opus legis est accusare, vel excusare. Atque id facit conscientia in uniuscujusque corde.

C. 3. v. 5. Εἰ δὲ ἡ ἀδικία ἡμῶν Θεοῦ δικαιοσύνην συνίστησι, τί ἐροῦμεν; μὴ ἄδικος ὁ Θεὸς ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργήν; (κατ' ἄνθρωπον λέγω, μὴ γένοιτο· ἐπεὶ πῶς κρινεῖ ὁ Θεὸς τὸν κόσμον;) εἰ γὰρ ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἐμῷ ψεύσματι ἐπερίσσευσεν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ, τί ἔτι κἀγὼ ὡς ἁμαρτωλὸς κρίνομαι, καὶ μὴ (καθὼς βλασφημούμεθα, καὶ καθώς φασί τινες ἡμᾶς λέγειν·) ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακὰ ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθά; ὧν τὸ κρῖμα ἔνδικόν ἐστι. *Si verò iniquitas nostra Dei justitiam commendat, quid dicemus? Nonne injustus est Deus qui infert iram? (secundum hominem loquor, absit; tum enim quomodo Deus judicabit mundum?) Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit ad ejus gloriam, cur ego tanquam peccator judicor, & non (sicut blasphemamur, & sicut quidam nos aiunt dicere) quoniam fecerimus mala ut venirent bona? quorum judicium justum est.* Si enim in judicium vocarentur, eò quod fecerint mala ut venirent bona, κατ' ἄνθρωπον possint dicere, se non oportere judicari ut peccatores, sed absolvi potius, si non remunerari, eò quòd fecissent quod tendebat ad *Dei* gloriam. At si hoc daretur, quomodo judicaret *Deus* mundum? si nimirum hoc prætextu evadere possent impii judicium *Dei*, nullus relinqueretur judicandus. Versio est certè in se legitima. Particula μὴ sæpiùs in *N. T.* vertitur *nonnè*, ut *Matth.* 12. 23. *Joh.* 4. 29. 18. 17, & 25. & alibi, ut etiam in hoc ipso loco vertit *Grotius*. Parùm interest quoad sensum, si vertatur, *num injustus est Deus?* Vide eandem dicendi formulam 9. 14.

C. 4. v. 6. Καθάπερ καὶ Δαβὶδ λέγει τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου &c. Post λέγει, subaudi κατὰ nempe κατὰ τὸν μακαρισμόν. *Sicut & David dicit de beatitudine hominis cui Deus imputat*

putat justitiam sine operibus. Beati quorum remissæ sunt iniquitates &c. Ubique locus est Accusativo ; si intelligas κατὰ ut Grammatici. Vide *Animad.* in *Act.* 10. 36. & *Rom.* 10. 5.

C. 5. v. 7. Ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τάχα τις καὶ τολμᾷ ἀποθανεῖν. *Pro bono forsitan quis audeat mori.* *Pro bono*, i. e. pro eo qui personaliter bonus huic vel illi homini. i. e. *pro amico*, μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, &c. *nemo majorem habet hoc amorem, quàm ut animam ponat pro amicis suis. Joh.* 15. 13. ut exempla rara docent, nec ultra tendit humanus amor. *Commendat* autem *in nos amorem Deus, quòd Christus pro nobis mortuus est, cùm peccatores essemus*, v. 8 etiam cùm *inimici*, v. 10. Peccatores enim & inimici idem valent. *Hic est amor qui cognitionem excedit. Eph.* 3. 5.

V. 12, 13, 14. &c. Διὰ τοῦτο, ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον· Ἄχρι γὰρ νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν τῷ κόσμῳ. Ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου· Ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως: καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδὰμ, ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος. Non acquiescendum reor *anantapodotis*, si quo modo illæso sensu possint expediri. Neque verò assentior iis, qui volunt versum 18 & 19 respondere 12, atque eo modo evadere *anantapodosin*. Placet potiùs eorum sententia, qui vertunt καὶ οὕτως, *etiam ita*, vel quod planius frequenti *metathesi*, *ita quoque*, ut Interpres *Syrus*, & *Arabicus*, & alii recentiores ; qua versione non modò non læditur, sed etiam magis perficitur sensus & syntaxis, sumendò τὸ καὶ, hoc loco,

quod

quod de priore notavit *Erasmus* non ita opportune, *redditivè*, & non *copulativè*, ut in *oratione Dominicâ*, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, *ut in cœlo etiam in terra*. Atque hoc modo non video quin hæc verba sint in se completa admodùm & perfecta. *Propterea sicut per unum hominem peccatum in mundum introiit, & per peccatum mors, ita quoque mors in omnes homines pertransiit, eò quòd omnes peccaverunt. Usque enim ad legem peccatum erat in mundo. Peccatum verò non imputatur ubi non est lex. Imò regnavit mors ab Adamo usque ad Mosem, etiam in eos qui non peccaverunt secundum similitudinem transgressionis Adami, qui typus est futuri.* Videtur *Apostolus* tacitæ quorundam objectioni occurrere, quos negare innuitur omnes fuisse peccatores, quod jam antea affirmaverat. Ideóque fortè sophisticè arguebant, *Christum* non esse mortuum pro omnibus. Est enim *peccatum trangressio legis*; non verò poterant illi legem transgredi qui non habebant, *lex enim fuit à Mose*. *Joh.* 1. 17. Ut ergo objectionem horum præoccupet, hoc argumento utitur. *Sicut per unum hominem peccatum in mundum introiit, & per peccatum mors;* διὰ τοῦτο, *propterea* pari modo & jure *mors in omnes homines pertransit, eò quòd omnes peccaverunt.* Ita ut verissimum sit quod asserit. A lapsu *Adami usque ad legem*, i. e. ante legem certè *Mosaicam*, neque enim de alia lege disserit per totam Epistolam, *peccatum erat in mundo.* Ultrà verò objicitur, *peccatum autem non imputatur ubi non est lex; lex enim operatur iram.* c. 4, 5 Imò etiam & imputatum est peccatum; *regnavit enim mors ab Adamo usque ad Mosem*, ergo ante legem peccatum & fuit in mundo, & etiam imputatum est. Mortuos esse argumentum est peccâsse, & peccatum

tum imputari, nam *stipendium peccati mors* 6. 23. Ideóque quia *mors pertransiit in omnes*, necessariò statuendum omnes homines peccavisse, & pœnæ mortis factos esse obnoxios, *etiam eos qui non peccaverunt secundum similitudinem transgressionis Adami*, in ipsos enim regnavit mors infantes, qui non peccaverunt nisi in *Adamo*, *qui typus erat futuri* hominis, subaudito ἀνθρώπου. Repræsentavit enim ille in persona sua totum genus hominum, etiam & infantium, qui ex ipso erant oriundi. Atque eo nomine & sensu appositè dicitur *Adamus* hoc loco τύπος τοῦ μέλλοντος. Scio equidem universos interpretes & veteres & recentes *Christum* intelligere *qui futurus erat*; sed si exactiùs examinetur locus, sensus iste nullam aut vix ullam habet cohærentiam cum contextu. Et si loquamur sensu idoneo, non potest *Adamus* dici *typus Christi*; *Typus* enim *est expressa figura rei quam repræsentat*, τύπος *respondet* τῷ τύπτειν, *ut sigillo cera*. Necesse est ut ejus, quod bonum est, typus sit etiam bonus, ejus verò, quod malum est, typus etiam malus, alioquin non esset typus. Est etiam disparitas inter *Christum* & *Adamum* toto cœlo. Quod si dispar aliquid potest esse typus, si quod nigrum est potest dici typus ejus quod album est, vel curvum recti, non est quod plura dicam. Si ergo velimus loqui proprie, *Adamus* veriùs & rectiùs dicitur typus progeniei suæ, quæ ex eo futura erat: & quam virtualiter repræsentavit in personâ suâ, quæ etiam per peccatum ejus obnoxia facta est peccato & pœnæ mortis. Atque ex his verbis in hunc modum expositis fortissimum credo argumentum strui pro originali peccato. Omnes enim homines in *Adamo* facti sunt obnoxii morti & peccato causæ mortis, omnes enim *Adami* transgressionis participes

ticipes facti sunt in ejus lumbis existentes, omnes denique immunditiem naturæ ab eo contraxerunt, qui *filios genuit in imaginem suam, Gen.* 5. 3. Omnes ergò eodem tenentur reatu cum *Adamo*, mortémque promerentur qui ex eo geniti. Neque sum omninò fine teste. Favet versio vel *Paraphrasis Æthiopica*, cujus verba sunt hujusmodi. *Veruntamen dominata est mors propterea ab Adamo usque ad Mosem, tam in iis qui peccaverunt, quàm in iis qui non peccaverunt, per illud peccatum Adami, eò quòd unusquisque in similitudine Adami creatus est, & quia Adamus typus fuit illius qui erat venturus.* E quibus verbis mihi pronum est intelligere, apertè eum dicere, Mortem in omnes, etiam in infantes dominatam esse propter peccatum *Adami*, propter has duas causas, & quia unusquisque in *similitudine Adami* creatus est, & quia *Adamus typus fuit illius qui erat venturus.* Quæ causæ etsi videantur duæ, sunt reverà tamen una eademque. Est enim altera alterius redditio & explanatio. Idem enim est, *Adamum* typum esse posterorum qui venturi erant, & posteros *Adami* vel venturos in similitudine ejus esse factos. Dicere verò, quòd dominata est mors in omnes per peccatum *Adami*, quia *Adamus erat typus Christi*, præterquam quod sit ἀκόλουθον, est etiam ἀνόητον. Si verò dicas dominatam esse mortem in omnes per peccatum *Adami*, quia *Adamus* erat posterorum typus, i. e. qui in sua persona repræsentavit universum genus hominum, qui ex ipso erant futuri, apposité respondet scopo loci, facillimúmque reor cuivis homini primo intuitu apprehendere; neque verò est in ullo sensu necessarium, ut hoc loco *Adamus* dicatur *typus Christi.* Concluserat his ultimis verbis, quód voluit *Apostolus*, omnes homines sub

peccato,

peccato, utpote qui in *Adamo* primo typo peccaverunt, atque inde morti facti sunt obnoxii. Ac tum demum progreditur v. 15. sermone discretivo, 'Αλλ' ὐχ' &c. Ad copiosam satis etiam sine his verbis manifestationem disparitatis inter offensam *Adami* & Gratiam *Dei* in *Christo*. Quomodo etiam typus dicatur typus per *antithesim*, quod ita constanter aiunt, ingenuè fateor non intelligo, neque credo similem typum reperiri in toto sacro codice. Atque hac versione & interpretatione funditus everti reor turrem illam confusionis, quam, fundamentum ponens in hoc ipso loco, sibi struxit luxurians ille calamus, qui fabricavit sibi novum genus hominum quos *Præ-Adamitas* vocat, qui tam fidenter ausus est omnia sacra ventilare. Ultrà per me licet qui vult respondeat, meliùs verò & pro sapientia fiet, si nemo id muneris in se suscipiat. præstat enim vanas & inutiles quæstiones silentio consopire, quàm perscrutando & agitando, præsertim in hac ætate, ἀναζωπυρεῖν.

C. 7. v. 6. Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου ἀποθανόντος ἐν ᾧ κατειχόμεθα· i. e. per frequentissimam trajectionem, Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου ἐν ᾧ κατειχόμεθα ἀποθανόντος. Et quid magis obvium vel scopo loci magis appositum? *Nunc verò soluti sumus à lege in qua detinebamur mortuâ.* Neque verò est obscurum sine trajectione dicere: *Nunc verò soluti sumus à lege quæ est mortua in qua detinebamur.* Atqui *Paulus nunquam dicturus fuit legem Dei esse mortuam*, ut *Doctiss. mus Beza.* Et quidni ita dicat *Paulus*? intelligens tamen interim quod *ne unus quidem apex præteribit à lege Dei donec omnia fiant. Matth. 5. 18. Legem* verò *esse mortuam* ἐν τῷ παραδείγματι in *ipso*

exemplo

exemplo ostendit, ut *Chrysostomus*: *Lex enim dominatur in hominem quamdiu ea vivit*, ut rectissime *Erasmus*, v 1. Addens ultra, *In conferenda similitudine Paulus* legem *Viri loco posuit* & hominem *uxoris vice*. *Ut morte Viri liberatur Uxor, ita antiquata lege liberatur prius obnoxius legi*. *Legem autem* vivere *dicit quamdiu valet*, mortuam esse *posteaquam desiit habere vigorem*. Quo nihil potuit dici rectius. Sic *Vatablus*, *vivit*, *subaudi lex*. Et Sic *Grotius*; *Quamdiu lex vivit, quamdiu extincta non est*; *Lex enim abrogata mortua est*. i. *vim obligandi non habet*. Atqui in hoc luto hæserunt diu ni fallor interpretes.

V. 24. Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; Optime exponitur per *metathesim*, quasi legeretur, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ σώματος τούτου; *Infelix ego homo*; *quis me liberabit à morte hujus corporis*, *quod tam miserè detinet ut sub lege peccati, quæ est in membris meis*? A morte, item, e secundâ & æternâ; *statutum enim est hominibus semel mori*, à quâ morte non est liberatio expectanda. Perinde ac si dixisset, Quis me liberabit ab æternâ condemnatione, qui sum ita captivus factus & venundatus sub peccato? Atque hunc esse sensum innuunt sequentia. Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ &c. Quæ verba supplenda reor, *redditivè* vel *responsoriè*, cum *Valla*, & aliis, *Gratias ago Deo*, αὐτός με ῥύσεται, *ipse me liberabit per Jesum Christum*, & tum demum sequitur, c. 8. 1. *Nulla ergo est condemnatio iis qui sunt in Christo Jesu* &c. *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me à lege peccati, & à morte*, (non *mortis*, ut plerumque exponitur) ut legitimè potest verti, & etiam legit *Interpres*

terpres Æthiopicus. Metatheses ejusmodi sunt in N.T. abunde familiares. Vide *Animad. in Act.* 13.27. & 2 *Cor.* 4. 4.

Cap. 8. v. 3 Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν τῷ ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. Vertendum per Metathesim. *In eo enim quod impossibile legis infirmum erat propter carnem, Deus filium suum misit in similitudine peccatricas carnis, qui,* sive & *ille* hostia *pro peccato damnavit peccatum in carne.* Antè πέμψας subaudi verbum substantivum ἦν, ut καὶ ἐκλεξάμενος, & *elegit. Luc.* 6. 13. & εὑρόντες γὰρ, *invenimus enim. Act.* 24. 5. quâ nihil familiarius phrasi, qualis occurrit apud *Lucam* 1. 22 Καὶ αὐτὸς ἦν διανεύων αὐτοῖς, & *ipse innuebat illis.* σαρκὸς ἁμαρτίας, *peccatricis carnis*, ut vertimus τὸ εὐαγγέλιον τῆς δόξης, *Gloriosum Evangelium,* 2 *Cor.* 4. 4. & similia. Τὸ καὶ necessariò exponitur *qui* vel & *ille*, ut sæpiùs facit *Beza* & *Anglicus*, idque valdè licitè, ut videre est in Animad. *Matth* 27. 10. *Joh.* 15. 6. *Act.* 2 2. 7. 10. & alibi. Non enim *Deus Pater*, nisi loquamur promiscuè, sed quem misit *filius* [*verbum caro factum*] *pro peccato* hostia *damnavit peccatum in carne.* περὶ ἁμαρτίας, ὀρθῶς vertitur, *hostia pro peccato*, ut exponunt Interpretes περὶ ἁμαρτίας *Heb.* 10. 6. & *Psal.* 40. 6. de quo etiam vide apud LXX, *Lev.* 6. 30. & 16. 27. In *Hebræo* enim חטאה vel חטאת, est *peccatum* & *sacrificium expiationis pro peccato*, *Num.* 8 8. *Lev.* 6 25. *Exod.* 29. 14. & alibi: ut etiam dicitur *Hos.* 4. 8. *Peccata populi mei comedunt*, i.e. *sacrificia pro peccatis populi*, contra mandatum *Dei*, *Lev.* 6. 30. & 16. 27. & 2 *Cor.* 5. 21. *Eu*[illegible]*i non*

noverat

noverat peccatum pro nobis peccatum facit, i. e. *hostiam pro peccato nostro.* Parallelum hujus loci, ut animadvertit *Origenes*, est *Heb.* 9. 26. ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται. *In consummatione seculorum per oblationem sui*, i e. περὶ ἁμαρτίας, *pro peccato factus hostia, ad destructionem*, i. e. *ad condemnationem peccati apparuit.* Cui etiam potest addi *Heb.* 7. 18. Ἀθέτησις μὲν γὰρ γίνεται προαγούσης ἐντολῆς διὰ τὸ ἀσθενὲς αὐτῆς &c. Priore enim loco damnavit & destruxit peccatum per immolationem sui, posteriore verò abolevit & damnavit legem *propter ejus infirmum & inutile.* Atque hæc versio hujus loci est in se legitima, utrum sit accommoda, judicet æquus Lector.

V. 19. &c. Ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται (τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐχ' ἑκοῦσα ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα) ἐπ' ἐλπίδι ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Οἴδαμεν γὰρ ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν. *Creatio enim* i. e. *mundus avidè expectat revelationem filiorum Dei, (vanitati enim subjectus est mundus non volens sed propter eum qui subjecit eum) in spe quod & ipse mundus liberabitur ex servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim quod totus mundus ingemiscit, & est in dolore partûs usque ad præsens. Veteres* plerumque & *recentes* hunc locum totum intelligunt per *Prosopopœiam* dictum de creatura irrationali, quæ liberabitur in statum incorruptibilitatis in ultimo die. Ego verò cum *Augustino* magis sentio per vocem κτίσεως *hominem intelligi*, neque *sensum*

gemendi

gemendi & dolendi esse in arboribus, quem secutus *Cajetanus* vult κτίσιν hoc loco significare τὰ ἔθνη, frequenter enim sunt in N. T. ὁ κόσμος, ἡ κτίσις, & τὰ ἔθνη eadem. Sæpiùs etiam *Gentes* distinctè vocantur *mundus*, in oppositione ad *Ecclesiam Dei*, quæ *de mundo non esse* dicitur, κόσμον τοὺς ἐν ἀπιστίᾳ καὶ ἐν ἁμαρτίᾳ ἀνθρώπους λέγει ὁ Ἀπόστολος. *Phavor.* Potuit quidem irrationalis creatura aliquo sensu expectare liberationem à servitute corruptionis, nullo verò opinor sensu poterant expectare liberationem in *libertatem gloriæ filiorum Dei*. Perinde ergo sensus est ac si dixisset, cùm aio *passiones hujus temporis non esse dignas ad gloriam quæ revelanda est in nobis*, non est quod objiciat quisquam vestrum, hoc nihil ad nos *Romanos* pertinere, promissa enim facta esse *semini Abraham*. Imò etiam dico vobis, in vobis etiam revelandam esse gloriam, quæ futura est sive æterna sive Evangelica. Nolo enim vos ignorare, *Gentes* universas, in quibus vos estis, 1, 6. & 9. 24. avidè expectare quando patefient filii *Dei* per prædicationem gloriæ *Evangelii*, cùm manifestabuntur fideles ex omni natione qui in *Christum* credunt, qui soli vocantur propriè filii *Dei*, in spe quod & ipsæ liberabuntur ex servitute corruptionis, à mancipiis peccati & erroris in libertatem gloriæ filiorum *Dei*, i. e. Evangelii, in quam vocati sunt fideles, ut *sint ab errore immunes, nec ampliùs servi peccati*; i. e. quòd & ipsæ fient participes ejusdem Evangelii cum sanctis. *Subjectus enim factus est mundus vanitati*, i. e. corruptioni erroris & peccati, *non* per se *volenter*, sed *per eum qui* peccato suo *subjecit eum*, scilicet *Adamum*, vel per eum qui ex voluntate sua propter peccatum subjecit eum, nempe *Deum*. Scimus enim quòd πᾶσα κτίσις, *totus mundus*, enixè

enixè hac spe laborat etiam in dolore partus usque ad τὸ νῦν, *nunc præsens tempus Evangelii*, (non dicit εἰς τὸ τέλος, *ad finem mundi*, ut interpretatur *Scholiast. Græc.*) ut participes etiam fiant ejusdem gloriæ cum filiis *Dei*. Quibus tamen id hactenus negatum est, etsi universa *Philosophia* videtur hoc mysterio quasi in partu laboráße, de summo bono perpetuò litigans, nec tamen unquam attingens scopum. Gentes expectáße revelationem Evangelii monuit Prophetia ab antiquo. *Gen.* 49. 10. *Et ipse erit expectatio gentium*, ut est in *Veteri*. *Isa.* 42. 4. *Et legem ejus Insulæ expectabunt*: & *Hagg.* 2. 7. ubi *Christus* vocatur *Desiderium Gentium*. *Evangelium* vocatur ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, *gloria Dei*. 2 *Cor.* 4. 6. & ἡ δόξα τοῦ μυστηρίου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, *gloria mysterii inter gentes*. *Col.* 1. 27. Φθορὰ est *corruptio*, quæ vitiat mores, δουλεία τῆς φθορᾶς est *servitus corruptionis*, quæ contracta & derivata est ab *Adamo*, *servitus peccati*, ut δούλους τῆς φθορᾶς, *servos corruptionis Apostolus* intelligit *injustos*, quos *Deus servat in ultimum judicium*. 2 *Pet.* 2. 19. Est etiam ματαιότης apud *Phavorinum* φθορὰ, πρᾶγμα ἀνόητον, καὶ βουλὴ ἀνυπόστατος, *negotium insipiens*, & *consilium instabile*, quale est servitus peccati, & cultus Idolorum, quibus subjectæ erant gentes.

C 9. v. 10, 11. Ἐπαγγελίας γὰρ ὁ λόγος οὗτος, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι, καὶ ἔσται τῇ Σάῤῥᾳ υἱὸς, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν· μήπω γὰρ γεννηθέντων &c. ἐῤῥέθη αὐτῇ &c. Ante participium ἔχουσα subaudiendum verbum ἦν, quod unaquáque ferè occurrit paginâ. *Promissionis enim verbum hoc est, secundùm tempus hoc veniam, & erit Saræ filius, non solum verò, sed & Rebecca ex una sive*

altero

altero concubitum habuit Isaac patris nostri: dictum enim est ei nondum natis &c, major serviet minori. Ecce alterum promissionis verbum, adeò ut ἐξ ἑνὸς intelligendum sit, *ex altero* promissionis verbo. *Concubitum habuit*, est mos loquendi in *Veteri*, apud *Græcos Interpretes* familiaris, tantum est ac si diceres, concepit sive facta est gravida. *Num.* 5. 20. Vir dicitur κοίτην διδόναι ἐν γυναικὶ, *concubitum dare in mulierem*; rectè ergo pari ratione in hoc loco dicitur, Ῥεβέκκα κοίτην τὴν ἔχουσα τοῦ Ἰσαὰκ, *Rebecca retinuit semen*, sive *concubitum patris nostri Isaac*; i. e. ex eo concepit sive facta est gravida. Videre est eandem phrasin in *Lev.* 18. 23. & alibi. Ita ut non omnino sit necesse pronunciare cum *Beza*, *Est itaque depravatus hic locus à quopiam Græcæ linguæ prorsus ignaro*, cùm ita familiaris conciliatio sit ad manum. Ut verbo dicam quod res est, nimis multa imputantur sacris scriptoribus & *Apographis* eorum sphalmata, cùm inadvertentia vel incuria interpretum sit in vitio. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, verba sunt τῶν LXX, quos secutus *Paulus*. Atque illi certè legerunt הזה pro חיה; ideóque verterunt τὸν καιρὸν τοῦτον, pro τὸν καιρὸν τῆς ζωῆς, *secundum tempus vitæ*, quam lectionem veriorem esse & ratio suadet, & codicis *Hebræi* autoritas. *Gen.* 18. 10. & 14. ἑνὸς in sensu nostro est abundè frequens. LXX usurpant pro אחר *altero*. *Gen.* 43. 13. *Psal.* 108. 14. Reperire est etiam in eodem sensu, 1 *Cor.* 4. 6. & apud *Authores Ethnicos*, ut docet *Stephanus*.

V. 22. Εἰ δὲ θέλων ὁ Θεὸς &c. Nil opus est *Anantapodoto* vel supplemento; loci cohærentia per se plana est & expedita, incipiendo sensum à versu 20. Μενοῦνγε ὦ ἄνθρωπε, &c.

&c. *Atqui O homo, tu quis es qui contra respondeas Deo, si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multâ patientiâ vasa iræ?* verbis intermediis, μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα; *num dicet figmentum, &c?* usque ad, εἰ δὲ θέλων, *si Deus volens*, parenthesi includendis. Conjunctio δὲ vel παρέλκει vel est *expletiva*.

V. 24. Οὓς καὶ ἐκάλεσεν, ἡμᾶς οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν. Vulgaris est trajectio, pro οὐ μόνον ἡμᾶς ἐξ Ἰουδαίων, i. e. Variato vulgari commate, ut supra. *Quos etiam vocavit, non solum nos ex Judæis, sed etiam eos qui sunt ex gentibus.* Subintelligendo, τοὺς. i. e. *Non solum nos Judæos, sed etiam Gentes.*

C. 10. v. 5. Μωσῆς γὰρ γράφει τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ὅτι &c. Formula est loquendi omnino eadem cum ea quæ præcessit. 4. 6. adeò ut hîc etiam subaudiendum κατὰ. *Moses enim scribit de justitia quæ est ex lege, quòd qui ea fecerit per ea vivet.* Quale est etiam, ὃν ἔγραψε Μωσῆς, *de quo scripsit Moses*: ut *Syrus* & *Beza*, subaudiendo κατὰ. *Joh.* 1. 45.

C. 11. v. 2. Ὡς ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραήλ. *Quomodò conqueritur Deo contra Israelem.* In quo sensu vox ἐντυγχάνει occurrit, 1 *Mac.* 8. 3. 10. 63. & 11. 25. Est enim ἐντυγχάνει προσέρχεται. *Hesych.* & *peculiariter* προσέρχεσθαι *dicuntur qui supplices accedunt. Steph.* Accedere verò licet *Deo* utrovis modo vel per *intercessionem* vel per *querelam*. Non verò idoneè vertit *Anglicus*. How he maketh intercession to God against Israel, Intercedimus enim pro vel propter, sed non contra aliquem.

C. 11

C. 11. v. 21. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς τῶν κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο, μήπως οὐδὲ σοῦ φείσεται. Quid opus est supplemento? ὀρθῶς dicitur pro more loquendi τῶν LXX in *Vetere*. Cujus etiam videre est exemplum 2 *Tim*. 2. 25. exponendo μήπως ut μήποτε, *fortè*. *Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, fortè neque tibi parcet.*

C. 12. v. 19. Ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ, μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ut immediate præcedit. *Nolite vosmet ipsos ulcisci, sed date locum ultioni*, i. e. *Ministro Dei*, qui est ἔκδικος εἰς ὀργὴν, *vindex ad ultionem ejus qui malum fecerit.* 13. 4. Scriptum est enim ut proximè sequitur, ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος, *Mihi vindicta, ego rependam, dicit Dominus.* Sic etiam 3. 5. ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργὴν, *Anglicus* vertit, **who taketh vengeance**, *qui infert vindictam*; ut doceamur etiam *Eph*. 4. 26. nullo modo dare locum τῷ διαβόλῳ, *Diabolo*, nempe iracundiæ, ut patet ex contextu. Sic *Plutarch*. περὶ ἀοργησίας. Δεῖ δὲ μήτε παίζοντας τῇ ὀργῇ διδόναι τόπον. *Non decet vel ludentes dare locum iracundiæ.*

C. 14. v. 1. Μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν. *Infirmum fide assumite non ad dijudicationes cogitationum:* i. e. non ut dijudicetis vel discriminetis interiores cogitationes, si quid aliter ex infirmitate fidei sentiat ac vos ipsi sentitis. *Temerarias censuras probibet Apostolus*, ut *Hieronymus*: Quod sequentia abundè indicant. Nec verò significans vel omninò apposita est interpretatio eorum, quæ vertit vel *ad dubias disputationes*, vel *ad certamina disputationum*. Præterquam etiam quòd διαλογισμὸς in N. & *V. T.* plerumque accipitur pro *cogitatione hominis secum ratiocinantis*, ut rectè observavit *Stephanus*.

C. 16. v. 25. Τῷ δὲ δυναμένῳ &c. Cur hæc

Doxologia hodie attexatur ad calcem hujus capitis, non possum non mirari, cùm ferè apud omnes ex confesso sit, hos versus in omnibus antiquis exemplaribus, ut etiam remanent apud *Græcos Patres*, scriptos reperiri in fine capitis decimi quarti, excepto codice *Alexandrino*, qui ex abundanti forte cautela legit in utroque loco. Quantum verò de hac re licet conjicere, mihi ita se habere videtur. Vulgaris erat opinio apud *Veteres*, quæ ab *Hieronymi* verbis in hunc locum est & in posteros derivata, *Marcionem* hæreticum capita 15. & 16. tota dissecuisse, quoniam contra sententiam ejus adeò faciebant, & deinde apposuisse, ut celaret fraudem, hanc *doxologiam* ad finem capitis 14, post verba illa, *Omne quod non est ex fide est peccatum*, eo nomine quòd ibi Epistolam finiri voluerit. At hoc ab eo factum ego quidem valdè dubito, licèt non negarim quin id totum tentaret dissecare. *Orthodoxos* verò eorúmque posteros hac opinione ductos, ut ex suo zelo *Marcioni* occurrerent, consultò potiùs credo hanc *doxologiam* ab eo loco, ubi non erat affixa fraude *Marcionis*, sed ab ipso *Apostolo*, removisse ad finem capitis 16. ut ita includerent omne quod *Marcion* voluit expungi, è suo loco aio eâ causâ removisse; non enim conjicere est quo alio fine id factum fuerit. Licèt tamen doxologiæ, quod non animadverterunt quicunque id fecerint, in fine epistolarum *Pauli* non sunt omnino usitatæ. Cui semper solenne fuit in fine Epistolæ aliâ salutatione uti. *Quod est signum in omni Epistola, ita scribo, Gratia Domini &c.* 2 *Thess.* 17. 18. Ideóque miror magis cur id factum fuerit, vel cur hodie factum remanet; facimus enim *Apostolum* sibi ipsi contradicere. Neque verò est fini capitis 16 omninò apposita, nullam enim habet cum contextu

textu cohærentiam, cùm interim aptissimè connectatur ad calcem capitis 14, ubi cùm de periculo dubitantis animi jam ferè toto capite disceptaverat, perappositè succedit hæc *doxologia*, Τῷ ἢ δυναμένῳ &c. *At gloria Deo qui potis est stabilire vos secundum* vel *per Evangelium meum* &c. Ut enim *Chrysostomus*, & alii interpretes *Græci* animadverterunt in hunc locum, ἔθος ἀεὶ τῷ Παύλῳ εἰς εὐχὰς καὶ δοξολογίας καταπαύειν τὴν παραίνεσιν: *Mos erat Paulo cum voto & doxologia concludere exhortationem.* Cùm ergo cessaverit causa, vel certè notitia ejus, ob quam hi versus pio fortasse zelo in initio rejecti fuerint ad finem capitis 16, ut omne quod *Marcion* dissecari voluit reincluderent, non piaculum imò non ingratum animo meo hodie fecerit, quisquis eos in suum locum remiserit ad calcem capitis 14, post verba illa, πᾶν ἢ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως ἁμαρτία ἐστίν.

In primam Epistolam ad CORINTHIOS.

1 COR. c. 2. v. 2. Οὐ γὰρ ἔκρινα τοῦ εἰδέναι τι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν &c. *Non enim decrevi* vel *necessarium duxi*, eos qui *in vobis* vel *inter vos sunt*, i. e. *vos aliquid scire nisi Jesum Christum eúmque crucifixum.* Τὸ ἐν ὑμῖν dictionem esse reor Elleipticam, ἀντὶ τοῦ,

τοὺς ἐν ὑμῖν. Qualis est illa in *T. V.* ויהרג במשמניהם, καὶ ἀπέκτεινεν ἐν τοῖς πίοσιν αὐτῶν, *& occidit in pinguibus*, i. e. ut *Lat. pingues eorum*, *Psal.* 78. 31. ἐν τοῖς πίοσιν, posito pro τοὺς πίονας αὐτῶν, במשמניהם pro משמניהם, the fattest of them, ut est in *Anglico*, Et illa etiam in *Hebræo* solo, ראו בגוים, *videte inter gentes* vel *in gentibus*, i. e. *Videte O gentes*, vel *vos qui estis inter gentes*, ut plerumque exponitur *Habak.* 1. 5. Similis occurrit etiam in *Novo. Joh.* 16. 17. εἶπον οὖν ἐκ τῶν μαθητῶν, *dixerunt ergo ex discipulis*, i. e. *discipuli*, ut *Vetus.* Et *Luc.* 21. 16. καὶ θανατώσουσιν ἐξ ὑμῶν, *& morte afficient ex vobis*, ut *Interlinearis*, i. e. ut alii, *trucidabunt vos.* Neque opinor voluit *Apostolus* intelligi quid sibi, sed quid *Corinthiis* necessarium foret scire, ideóque se *venisse* ait *non in sublimitate sermonis* vel *sapientiæ* &c. Nihil enim voluit eos *scire*, nisi *Jesum Christum eúmque crucifixum.*

V. 6. Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις: *Sapientiam loquimur in sacris.* Non de personis, quos sequenti capite *infantes in Christo* vocat, adeò procul à perfectione aberant, sed de rebus loquitur per totum caput. Phrasis est hujus loci peculiaris. *Sermo noster*, &c. *non est* ἐν πειθοῖς, *in suasoriis humanæ sapientiæ*, sed ἐν ἀποδείξει, *in demonstratione Spiritûs*, ἐν μυστηρίῳ *in mysterio*, ἐν διδακτοῖς &c. *in iis quæ edocti sumus à Spiritu sancto*, *quæ oculus non vidit, nec auris audivit*, *nec in cor hominis ascendit*, σοφίαν λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις, *Sapientiam loquimur in sacris*: τέλεια, ἱερὰ. *Hesych.* τέλεια, ἱερὰ *dicebant eximia vel sanctiora. Bud. Com. Ling. Gr.*

C. 3. v. 12, 13. &c. Εἰ δέ τις ἐποικοδομεῖ &c. Sensus hujus loci est hujusmodi; Quòd si quis

minister *Evangelii* superædificaverit super hoc fundamentum, i. e. *Jesum Christum, aurum, argentum*, vel *lapides pretiosos*, doctrinam nempe de fide puram, solidam, & stabilem, sive *fœnum, ligna*, vel *stipulam*, i e. doctrinam levem, caducam, & momentaneam, *qualiscunque ea fuerit, dies manifestabit*, cùm ignis probationis venerit, *quale sit cujuscunque opus*, τὸ πῦρ δοκιμάσει *ignis*. i e *persecutio probabit*. In eo die qui ædificati sunt in purâ, solidâ, & stabili doctrinâ, manebunt firmi; atque inde *Minister mercedem accipiet*, perseverantiam nempe eorum quos in fide stabilivit. Qui verò tincti sunt principiis laxis, & minùs firmiter radicati, cùm supervenerit probatio persecutionis, deficient animis, & desciscent à fide, atque ita *Minister perdet operam suam*, αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτω δὲ ὡς διὰ πυρὸς, *ipse verò servabitur, ita verò ut ipse per ignem* evadat. i.e. si in igne persecutionis firmus ipse manserit. Τὸ πῦρ & πύρωσις passim in *Scriptura* significant *probationem afflictionum* & *persecutionis*. Quid verò velit μισθὸν λήψεται, *mercedem accipiet*, & ζημιωθήσεται, *operam perdet*, clarè indicant *Johannes*, Ep. 2. ubi cùm priùs monuisset *Electam Dominam & liberos ejus multos impostores ingressos esse in mundum*, *Attendite vos ipsos* addit, *ne perdamus quæ operati sumus, sed ut* μισθὸν πλήρη ἀπολάβωμεν, *mercedem plenam accipiamus*. Et *Paulus*, ubi in Epistola ad *Philippenses*, 2. 16. hortatur eos λόγον ζωῆς ἐπέχειν, *verbum vitæ firmiter tenere, ut gloriari possit in die Christi, se non frustrà cucurrisse, nec in vanum laborâsse*, i.e. *operam perdidisse*. En mercedem *Pauli*, ut gloriari possit propter eorum perseverantiam in die *Christi*.

C. 5. v. 12, 13. Τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν;

νειν; οὐχί· τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε, τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρινεῖ, καὶ ἐξαρεῖτε τὸ πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. Nè quis miretur lectionem, sciat, puncto aliquos distinxisse post οὐχί, ante *Theophylacti* tempora, ut ipse monet, & κρινεῖ pro κρίνει, & τὸ πονηρὸν pro τὸν πονηρὸν, legisse *Theodoretum*, ut etiam legit *Græca Editio Aldi impressa cura Asulani. Venet.* 1518. Quod opinor multo magis convenit scopo loci quàm hodierna lectio. *Quid enim mihi eos etiam qui foris sunt judicare? Non omnino. Eos qui intus sunt judicate vos; eos verò qui extrà sunt judicabit* vel *judicet Deus, & tolletis malum è vobis ipsis.* Quasi diceret, Nil nostrâ interest judicare eos qui extra Ecclesiam sunt, judicate verò vos eos qui intrà sunt, & sic demum *auferetis malum è vobis*, i. e. vos ipsi insontes eritis mali. Eos verò qui extra Ecclesiam sunt, æquum est relinquere judicio *Dei*. Atque ista certè lectio in neutro genere optime congruit cum usu ejusdem dictionis in *Vetere*, unde eam mutuatum esse *Apostolum*, non est quod quis dubitet. Sic sensit *Chrysostomus*, ἐμνημόνευσε τῆς ῥήσεως ἐν τῇ παλαιᾷ, *Meminit dictionis in Vetere.* Sic *Theodoretus*, Μωσαϊκὴν τέθεικα μαρτυρίαν, *Mosaicum opposuit testimonium.* Verùm phrasim istam nullam aliam ferre lectionem in *Vetere* vel sensum, quàm in neutro genere, manifestum erit cuivis qui examinaverit locorum circumstantias ferè ubicunque occurrit. Pro exemplo, ubi de puellâ agitur, in qua non inventa fuit virginitas. *Deut.* 22. 21. *Ipsa lapidibus obruetur, & morietur,* καὶ ἐξαρεῖς τὸ πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν, *& auferes malum è medio tui*, ut *Vetus.* In quo loco *malum* significat *reatum*, ut *Deut.* 21. 9. Et qui nuperrimus est in Grammatica novitius agnoscet *solœcismum* in *Editione Romana*, quæ in hoc loco legit

legit τὸ πονηρὸν, ut etiam v. 22. & 24. ejusdem capitis, in quibus utrisque locis lectio est æquè incongrua, licèt prudenter ab emendatione cautum est in Bibliis nostris *Polyglottis*, ne ansam cavillandi *Romani* inde arriperent. οὐχὶ, οὐδαμῶς nequaquam vel non omnino. *Hesych.* & *Phavor.*

C 6. v. 1. Πρᾶγμα ἔχων, *negotium habens*, i e. *litem*, in quo sensu τὸ πρᾶγμα passim accipitur apud *Græcos*, sicut & *negotium* apud *Latinos*.

V. 2. Ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων; *Indigni estis ut de minimis judicetis?* ut *Vetus*. *Indigni estis minimis judiciis?* ut *Beza*. Sed neq; id satis planè; non enim intendit actum judicii, sed locum. κριτήριον enim apud *Authores* nusquam significat *judicium*, i. e *judicandi Actum*, sed *sedem ubi judicium agitur*. Atque idem est cum voce δικαστήριον, in quo sensu usurpatur *Jud.* 5. 9. *Dan.* 7. 10. *Susan.* 49. *Jac.* 2. 6. Expressius ergo ad vim vocis redditur, *Indigni estis minimis subselliis?* *Subsellia* enim dicuntur *in quibus minutiora judicia exercentur*, secundum *Asconium*.

V. 4. Βιωτικὰ μὲν οὖν κριτήρια &c. Versio vulgaris [*secularia igitur judicia si habeatis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia illos constituite*] est neque mori loquendi apud *Græcos*, neque sensui, nec syntaxi accommoda In hac enim versione opinor Interpretes *judicia* intelligere *lites* de rebus hujus vitæ: at κριτήριον, ut modo dixi, nusquam apud *Authores* in isto sensu reperitur, Quod si dicant velle eos tribunalia, planè aiunt quod *Apostolus* disertè negat, increpans eo nomine quòd non haberent, sed potiùs vellent judicari coram infidelibus. Ipsa etiam illatio non est adeò

adeò sensui conformis, quin satis causæ sit ἐπέχειν, & melius inquirendi in hanc versionem. Quæ facillimè restituitur in commodiorem sensum & syntaxin, idque sine vi vel solœcismo, variatis tantum punctis per *Hyperbaton*. Βιωτικὰ μὲν οὖν κριτήρια, ἐὰν ἔχετε τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τούτους, καθίζετε. *Secularia igitur subsellia, si habeatis hos contemptibiles in Ecclesia, constituite. Hyperbata* ejusmodi sunt in *N.T.* frequentissima, ut alibi sæpiùs memoravimus. Perinde est ac si diceret: Quid? num judicio vultis experiri apud infideles, quos contemptibiles habetis in Ecclesia? num iniquos & impios sinetis judicare inter vos, quos vos ipsi olim judicabitis? *An ignoratis fore ut Angelos judicetis? & non secularia judicabimus?* constituite ergo inter vos ipsos judices, constituite vobis tribunalia, ad pudorem vestrum dico. *Itane, non est inter vos sapiens? nè unus qui possit judicare inter fratres?* Procul absit ab *Apostolo*, ut jubeat constituere homines contemptibiles in loco judicii, nihil minus; imò exprobrat, quòd adeò indignè de seipsis æstimârint, ut provocarent ad judicia infidelium, quasi *non esset nè unus quidem sapiens inter ipsos*, certè eo ipso nomine satis innuens, sapientem esse oportere, & non contemptibilem quemvis, qui constitueretur judex in Ecclesiâ. Durissima est etiã phrasis illa, τοὺς τούτους καθίζετε, neque *Hebraismo* salvari credo; quòd si verus esset *Hebraismus*, legi oportuit, τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοὺς καθίζετε, & non τούτους. Quoad phrasim, καθίζειν κριτήριον, eadem est ac τὸ καθίζειν δικαστήριον in *Aristophane* & *Libanio*. Sed altiùs radices egit inveterata opinio, quàm ut amoveatur nisi authoritate aliquâ magisteriali, vel invaluit supina incuria. Atque hoc fatum

etiam

etiam prophanis scriptoribus commune. Quomodo enim aliter fieri potuit, tam stupendam versionem nec in hodiernum usque diem emendatam præterire, idque in re momenti, in primo limine *Ptolomæi*, in ipsa *Geographiæ* definitione, nisi fato quodam essent occæcati *Interpretes*, in errorem ducti importunâ duarum vocum connexione, legendo *διαγραφῆς conjunctim*, pro *διὰ γραφῆς divisim*? Eo quòd ab antiquo nulla adscriberentur puncta vel commata vel accentus. Ἡ γεωγραφία μίμησίς ἐστι διαγραφῆς τῦ κατειλημμένυ τῆς γῆς μέρυς ὅλυ &c. *Geographia est imitatio picturæ totius partis terræ cognitæ* &c quod certè, quicquid aiunt, est insignificans, pro Ἡ γεωγραφία μίμησίς ἐστι διὰ γραφῆς &c *Geographia est imitatio per picturam, per descriptionem*, sive *in tabula totius partis terræ cognitæ.* Nomen ipsum *Geographiæ* quid aliud significat quàm *descriptionem terræ*?

C. 7. v. 14. Ἐπεὶ ἄρα τὰ τέκνα ὑμῶν ἀκάθαρτά ἐστι· *Alioquin* [nisi parentum alteruter esset fidelis] *liberi vestri essent immundi*, i. e manerent *Ethnici : νῦν δὲ, nunc verò* [quoniam parentum alter est fidelis] ἅγιά ἐστιν, *sancti sunt*, i.e. reputantur membra *Ecclesiæ Christianæ*. Et in hac notione credo *Apostolum* sæpiùs usurpare vocem ἅγιος, ut in initio hujus Epistolæ, τῇ Ἐκκλησίᾳ τῦ Θεῦ τῇ ὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, κλητοῖς ἁγίοις, *Ecclesiæ Dei quæ est Corintho, iis qui vocantur sancti*, & *Eph.* 1. 1. τοῖς ἁγίοις τοῖς ὖσιν ἐν Ἐφέσῳ, *sanctis qui sunt Ephesi.* Ecclesia enim & sancti sunt sæpiùs apud *Apostolum* Synonyma, ut apparet etiam alibi, manifestissimè verò 2 *Cor.* 1. 1. *Ecclesiæ Dei, quæ est in Corintho cum omnibus Sanctis qui sunt in universâ Achaiâ. Corinthus* verò erat Metropolis *Achaiæ. Qui enim nomen dederant

derant Christo in Primitivâ Ecclesiâ dicebantur sancti, ut rectè *Drusius*. Non quòd omnes, qui essent in Ecclesia *Corinthi* vel *Ephesi*, erant reverâ sancti, sed quia membra erant visibilia *Ecclesiæ*, ideo vocabantur *sancti*, & ob eam causam liberi eorum ex alterutro parente fideli, qui fuit vocatus *sanctus*, participes facti sunt Baptismi, quomodo filius Proselytæ factus est particeps circumcisionis, etiam infans octiduanus. Et si liberi eorum qui vocantur *sancti*, cùm sint etiam ipsi *sancti*, non capaces sint Baptismi, in quo præcellunt *sancti* immundis? quid inde habent commodi, eò quòd vocentur vel reputentur *sancti*? An id tantùm habent commodi, quòd nati sint in fœdere? Imò, si nati sunt in fœdere, debentur iis etiam jura fœderis, pari modo quo liberi proselytæ in *Judaicâ* Ecclesiâ fruebantur jure circumcisionis. Et si antè Baptismi collationem moriantur, fortè quàm primum nati, si nascuntur *sancti*, quis interdicet illis jus ad regnum *Dei*? Omnem alienigenam *Judæi* vocabant ἄνθρωπον ἀκάθαρτον, *hominem immundum*. *Act.* 10. 28. & 2 *Cor.* 6. 17.

V 16. 17. Ἢ τί οἶδας, ἄνερ, εἰ γυναῖκα σώσεις; εἰ μὴ ἑκάστῳ ὡς ἐμέρισεν ὁ Θεὸς, &c. *Græcus Scholiastes* legit, ἢ μή; idonee connectens verba ista priori versui, ἢ τί οἶδας, ἄνερ, εἰ γυναῖκα σώσεις, ἢ μή; ἑκάστῳ &c. At quid opus est variare lectionem? vulgaris cum distinctione sola sufficit: ἢ τί οἶδας, ἄνερ, εἰ γυναῖκα σώσεις, εἰ μή; ἑκάστῳ &c. *Quid nôsti, O vir, utrum uxorem servabis, utrum non? Unicuique ut sortitus est Deus, unumquemque ut vocavit Dominus, ita ambulet.*

V. 23. Τιμῆς ἠγοράσθητε, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων. *Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum.*

minum. Hæc punctatio & versio videntur respicere redemptionem per *Christi* sanguinem, & verbatim implicant doctrinam expresse contrariam ei, quam modo docuerat. Quasi quoniam redempti essent per *Christi* sanguinem, non oporteret eos diutius esse servos, cum verbis proxime præcedentibus jubeat eos *non curare, si vocati essent ad Christianismum cùm essent servi,* sed *in qua vocatione vocati sunt in ea manere.* Adeò ut aliquis alius sensus exquirendus magis appositus, qui fortè legendo priora verba interrogativè potest esse hujusmodi. Τιμῆς ἠγοράσθητε; μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων· *Pretio redempti estis? nolite fieri servi hominum.* Non loquitur de redemptione à captivitate Satanæ vel peccati, sed à servitio humano, ut colligere est ex contextu, qui nihil habet commune cum redemptione spirituali. Cohærentia enim est hujusmodi. *Servus vocatus es? nè sit tibi curæ; Pretio redempti estis? nolite fieri servi hominum; sed si potes etiam liber esse, magis utere,* ut 21. *Unusquisque in quo vocatus est, in hoc maneat apud Deum.* Continuationem suadet in eo statu, in quocunque quis vocatus est ad *Christianismum,* dat interim libertatem sese redimendi. Unicum verò monendum ultrà: Ἀνθρώπων, intelligendum reor, ἀπίστων, ut antea, ubi ἀνὴρ ὁ ἄπιστος, *maritus infidelis,* dicitur sanctificari ἐν τῇ γυναικὶ, *in uxore,* & ἡ γυνὴ ἡ ἄπιστος, *uxor infidelis* dicitur sanctificari ἐν τῷ ἀνδρὶ, *in marito,* subaudiendum est γυναικὶ τῇ πιστῇ, *uxore fideli,* & ἀνδρὶ πιστῷ, *marito fideli,* ut legunt quædam exemplaria *Græca,* & *Latinus vetus.* Non dissuadet ab omni servitio, sed, ut antea monuit in impari conjugio, idem hoc loco monet in impari servitio. Ac si diceret, An vocatus es ad fidem *Christi,* cùm sis ipse servus viri infidelis, noli

propterea

propterea anxius esse, esto verò contentus eo statu, nisi poteris te honestè liberare, *ne nomen Domini & doctrina blasphemetur*, 1 *Tim* 6.1.

V. 26. *Διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην.* Hæc verba aliqui volunt respicere *Luc.* 21. 23. quasi de desolatione, quam futuram ibi prædixit *Jesus*, intelligeret hoc loco *Paulus*. Sed ista *ἀνάγκη μεγάλη*, *tribulatio magna*, de qua *Lucas*, futura erat ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐν τῷ λαῷ τούτῳ, *in hac terra & in populo isto*, nempe in terra *Judææ*, & in populo *Judæorum*, nec de ullo alio populo vel gente prædixit ibi *Jesus*. Adeò ut non foret omnino rationi consonans interpretari, *Paulum* velle *Corinthios* à conjugio abstinere propter illam tribulationem, quæ tam longè à suis distabat finibus, nec immediatè tangebat eos. Alii majore fateor cum ratione de persecutionibus intelligunt quæ instabant: sed si contextum animadvertamus seriò, intelligendum potiùs reor, *propter pressuram imminentem* incommodorum, quæ conjugium plerumque comitantur, de quibus postea *Apostolus*. *Διὰ τὰς ἐν αὐτῷ δυσκολίας καὶ τὰ τοῦ γάμου ὀχληρά. Propter ejus difficultates conjugiique molestias. Theophylact.*

V. 29. &c. Per parenthesim & trajectionem exponendum, τοῦτο δέ φημι ἀδελφοὶ (ὅτι ὁ καιρὸς συνεσταλμένος τὸ λοιπόν ἐστιν) ἵνα καὶ ἔχοντες γυναῖκας ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι, καὶ οἱ κλαίοντες ὡς μὴ κλαίοντες, καὶ οἱ χαίροντες ὡς μὴ χαίροντες &c. παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. *Hoc autem dico fratres, (quoniam quod remanet breve est tempus) ut & qui habent uxores sint tanquam non habentes, & qui flent tanquam non flentes, & qui gaudent tanquam non gaudentes, &c. præterit enim figura hujus mundi.* Τὸ λοιπὸν, non malè intelligitur, τοῦ βίου, *residuum vitæ*. Qua-

si

si diceret, Hoc autem dico vobis, quoniam tam breve est tempus vitæ, adeóque cito pede transeat mundus, *ne soliciti sitis nimium*, ut postero monet versu, sive propter tristia sive propter delectabilia hujus mundi.

V. 35. Τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν συμφέρον λέγω, οὐχ' ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ Κυρίῳ, ἀπερισπάστως. *Hoc verò dico ad utilitatem vestram*, sive *ad id quod vobis sit conveniens, non ut vinculum vobis imponam, sed ad id quod honestum est, & decorum Domino, sine violenta abstractione*, nempe in verba mea: περισπᾶν, μετὰ βίας ἀφαιρεῖσθαί τι. *Vi aliquid abripere*. *Suid.* οὐχ' ἵνα ἀναγκάσω ὑμᾶς καὶ θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας παρθενεύειν. *Non ut cogam vos & volentes & nolentes in virginitate degere.* Τὴν γὰρ ἀνάγκην βρόχον καλεῖ: *Necessitatem enim* sive *compulsionem vocat vinculum. Schol. Græc.* Ἀπερισπάστως, *sine violenta abstractione*, i. e. sine compulsione. Non ut vi aliquâ vos traham in verba mea. βρόχος, δεσμός: *Hesych.* εὐπρόσεδρον, ad verbum; sermone *Gallico*, *bienseant*, *quod bene assidet*: ἀξίως τοῦ Θεοῦ, *dignè Deo. Job.* 3. 6.

C. 9 v. 17. 18. Εἰ γὰρ ἑκὼν τοῦτο πράσσω, μισθὸν ἔχω; εἰ δὲ ἄκων οἰκονομίαν πεπίστευμαι, τίς οὖν μοί ἐστιν ὁ μισθός; Ἵνα εὐαγγελιζόμενος &c. *Si enim volens hoc facio mercedem habeo: sin invito dispensatio est concredita; quæ mihi tandem est merces? ut evangelium prædicans sine sumptu faciam evangelium, ne utar potestate mea in evangelio.* Ac si diceret, si volens prædicavero merces mihi debita est, eamque jure poteram exigere. *Dignus enim est operarius mercede sua. Luc.* 10. 7. & *qui attendit ad altare participat cum altari.* ut suprà, v. 13. εἰ δὲ ἄ-

κων οἰκονομίαν πεπίστευμαι, *si vero nolenti* vel *invito dispensatio mihi est concredita* (ut fuit *Paulo* *Act.* 9. & 26.) *quæ mihi merces tunc est* debita si evangelium prædicavero ? certè nulla: oportet verò ut evangelium prædicem, quàm fieri potest, sine onere vel sumptu, & non utar potestate quam habeo *ex evangelio vivere*, *Necessitas enim mihi incumbit, imo væ mihi si non prædicavero.* v. 16. Delendo comma post ἄκων, melius ut opinor perficitur & completur sensus. καταχρῶμαι usurpatur sæpius pro simplici χρῶμαι. ut etiam apud *Latinos abuti* pro *uti*.

C. 11. v. 7. Γυνὴ δὲ δόξα ἀνδρός ἐστι· *Mulier verò imago viri est.* *Vir quidem non debet velare caput*, εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχων, *quoniam sit figura & imago Dei*. *Mulier verò imago viri est.* Vox תמונה, quæ apud *Hebræos* est *imago quæ ab alia re deducta est*, à LXX vertitur δόξα, *Num* 12. 8. *Psal.* 17. 15. Sic δόξα, εἰκασμός. *Phav.*

V. 10. Διὰ τοῦτο ὀφείλει ἡ γυνὴ ἐξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοὺς Ἀγγέλους· *Propter hoc debet mulier potestatem habere in capite per* vel *propter Angelos*. *Habere*, i. e. *tenere*, *æstimare*, vel *agnoscere*, in quo sensu *habere* accipitur apud *Latinos*, ut τὸ ἔχειν apud *Græcos*. *In capite* est *in viro*, versu enim tertio *vir* vocatur *caput mulieris*, & *Eph* 5. 22, 23 *mulieres* jubentur *viris suis esse subditæ*, i. e. potestatem agnoscere in viris suis, ὅτι ὁ ἀνήρ ἐστι κεφαλὴ τῆς γυναικός: *quoniam vir est caput mulieris*. Vis interpretationis & argumenti est à verbis præcedentibus hujusmodi. *Vir non est ex muliere, sed mulier ex viro, neque creatus est vir propter mulierem, sed mulier propter virum.* Διὰ τοῦτο, *Ergo debet mulier agnoscere potestatem in viro.* Cujus omnino simile occurrit

argumentum

argumentum 1 *Tim.* 2: 12, 13: *Mulier in silentio discito cùm omni subjectione, mulierem enim non docere permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Adam enim prior formatus est, deinde Eva.* Cùm ergo argumenta sint eadem, quid ultrà dubitemus, quin unus & idem sit locorum sensus. cùm id ferat verborum usus & constructio? Quoad enim expositionem eorum, qui ἐξουσίαν volunt poni μετωνυμικῶς pro *velamine*, subjectionis signo, est opinor violenta & coacta nimis, quàm ut licitè (dictum sit cum venia) admitti debeat. Præterquam etiam quòd non cohæreat aptè cum scopo loci, cujus connexio est hujusmodi. *Quoniam vir non est ex muliere*, &c. *Ergo debet mulier potestatem agnoscere in capite, verum tamen neque est vir sine muliere, neque mulier sine viro*, &c. Quibus verbis posterioribus mitigare videtur *Apostolus* injunctionem quæ præcesserat, nè videatur severa nimis. Ac si diceret, verum est quidem, *Quia vir non factus est ex muliere, sed mulier ex viro, & quia vir non creatus est propter mulierem, sed mulier propter virum, ergo debere mulierem agnoscere potestatem in capite*, i. e. *in viro*, jure hoc creationis, *veruntamen neque est vir sine muliere, neque mulier sine viro per Dominum. Nam sicut mulier est ex viro, sic etiam vir est ex muliere, omnia verò ex Deo.* Planè innuens tale ad invicem esse relationis vinculum, quoniam alter sine altera esse nequit, ut virum nullo modo deceat suæ potestati quamvis à *Deo* jure creationis sibi datæ nimium vendicare vel indulgere, sed ea uti cum modestiâ & sobrietate. Atque hæc est necessaria hujus loci cohærentia. Quid verò huc attinet mulieris gestatio velaminis in capite, non equidem video. Quoad verba, διὰ τοὺς Ἀγγέλους, *per* vel *propter Angelos*, nihil opinor

pinor aliud denotant, quam *mulierem debere agnoscere potestatem in viro per* vel *propter ipsum Deum*, qui per ministerium Angelorum in hoc ordine creavit illos,& non longo post creationem tempore imposuit etiam mulieri expressis verbis hanc legem subjectionis, cujus meminit *Apostolus* 1 *Cor.*14. 34. ubi mulier jubetur subjici, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει, *ut etiam lex dicit*: Quam legem consentiunt universi ipsam esse quæ occurrit *Gen.* 3. 16. καὶ αὐτός σου κυριεύσει: *& ipse in te dominabitur.* Atque hæc certè data est per ministerium *Angelorum*,ut fuit etiam *Mosaica*, *Act.* 7. 53. *Gal.* 3. 19. & *Heb.* 2. 2. Omnia enim *Dei* opera ad extrà fiunt per eorum ministerium; non enim potest rectè *Deus* dici habere os vel manus, vel loqui, vel præire vel propriè quicquam agere, ideóque frequens est adscribere *Angelis* quod soli debetur *Deo*, quoniam ut ministri mandata ejus exequuntur; atque hinc non rarò promiscuè vocantur *Angeli* nomine *Dei*, & *Deus* nomine *Angelorum.* E. g. *Act.*7. 35 dicitur, ἐν χειρὶ Ἀγγέλου, *per manum Angeli, qui apparuit ei in rubo*: at verò ille *Angelus* vocatur *Deus*, *Exod.* 3. 6. & 12. Sic etiam infrà in eodem capite, μετὰ τοῦ Ἀγγέλου, *qui fuit cum Angelo qui locutus est ei in monte Sina.* At verò etiam hic *Angelus Exod.* 19. sæpiùs dicitur fuisse *Deus*,& 53. εἰς διαταγὰς Ἀγγέλων *per ordinationes Angelorum*, quomodo etiam dicitur *Gal.* 3. 19. ὁ νόμος διαταγεὶς δι' Ἀγγέλων, *lex ordinata per Angelos*, cùm dicatur *Exod.*20.1. *& locutus est Elohim.* Sic etiam dicitur *Gen.*48. 15. Ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ, ὁ Θεὸς ὁ τρέφων με, ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με, &c. *Deus Abrahami & Isaaci, Deus qui nutrivit me, Angelus qui liberavit me, &c.* Ut etiam *Jud.* 13. 21. & 23. *Manoah* vocat *Angelum Dei Deum*,

um, scivit enim quòd fuit Angelus Dei, & statim dicit *moriemur quia vidimus Deum*. Atq; ex his exemplis, quibus addi multò plura poterant, manifestum est, non omninò esse rarum, sed abundè frequens, adscribere *Angelis* quæ *Deus* per eorum ministerium facit, ideóque nec esse novum, si *Apostolus* hoc loco dicat, *mulierem debere agnoscere potestatem in viro per* vel *propter Angelos*, eo nomine intelligens ipsum *Deum*. In summa, hæc interpretatio tam genuine fluit à verborum ordine, atque adeò non opus habet peregrino auxilio ad sui explicationem, ut confidam admodùm eam esse germanam atque ipsam veram.

V. 21. Ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δεῖπνον προλαμβάνει, ἐν τῷ φαγεῖν καὶ ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει. In plerisque, si non in omnibus codicibus, distinguitur commate post φαγεῖν. Versio verò ista, *propriam cœnam præsumit in edendo*, duriùs sonat, ideóque arbitror meliùs distingui, ut suprà, post προλαμβάνει, *Unusquisque enim præsumit cœnam propriam*, & *in edendo* sive *inter edendum*, i e. cùm edant cœnam *Domini*, *hic quidem esurit, ille verò satur est*. Quoad trajectionem: sunt frequentes adeò trajectiones ejusmodi in *N. T.* ut non possim non attonitus mirari quenquam in ea hærere, præsertim cùm magis accommodum reddat sensum, & etiam tollat insolentiam phrasis. In summa sensus & cohærentia est ejusmodi. *Cùm igitur convenitis in unum*, i. e. in Ecclesia, *non est*, quod facitis, *Dominicam cœnam edere;* unusquisque enim suam privatim accipit, prius quàm alii convenerint, atque hinc *in edendo alius esurit, alius satur est*. Opulenti quidem qni cœnam suam secum ferunt, saturantur, pauperes verò, οἱ μὴ ἔχοντες subaudi δεῖπνον, *qui non habent cœnam, esuriunt*. Mos vide-

tur fuisse *Corinthiis* ditioribus antevertere cœnam *Dominicam* edendo propriam per se privatim, priusquam convenirent pauperes. Sed hoc non fuit *Dominicam cœnam edere*, quæ vocatur κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, *communio* sive *communicatio corporis Christi*, 1 *Cor*, 10. 16. ideoque pergit *Apostolus* increpare, *An non domos habetis in quibus edatis & bibatis? aut Ecclesiam Dei contemnitis, & pudefacitis eos qui non habent* [cœnam?] *Quid dicam vobis? laudabo vos in hoc? non laudo.* Et sic tandem post sermonem alium de cœna *Domini*, usque ad v. 33. rursus ad hunc redit, quem brevi concludit monitu, *Itaque fratres mei, cùm convenitis ad edendum*, cœnam nempe *Domini*, *Expectate alius alium, quod si quis esurit, domi edat, nè ad condemnationem conveniatis*: μεθύει, πεπλήρωται. *Hesych.*

C. 12, v. 7. πρὸς τὸ συμφέρον. *prout fuerit expediens.*

V. 11, Διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται, i. e. ἴδια χαρίσματα: *Distribuens sua* dona *unicuique prout vult*, ὥστε Δεσπότης καὶ Θεός, *ut Dominus & Deus. Theophylac.* Heb. 2. 4. vocantur μερισμοὶ πνεύματος ἁγίου κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν. *Distributiones Spiritus sancti secundum suam ipsius voluntatem.*

V. 29. Μὴ πάντες δυνάμεις; *Num omnes sunt virtutes?* ut vulgò. Inepta certè dictio. Rectiùs verba ista connectuntur & distinguuntur cum sequentibus, v. 30 μὴ πάντες δυνάμεις; μὴ πάντες χαρίσματα ἰαμάτων ἔχουσι? *num omnes* habent *virtutes*, *num omnes habent dona curationum?* repetendo τὸ ἔχουσιν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, *Virtutes*, i. potestatem etiam vel morte puniendi, & miracula edendi.

C. 14, v. 2 Ὁ γὰρ λαλῶν γλώσσῃ οὐκ ἀνθρώ-

ποις

πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια. ... τοῖς λαλεῖ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ, οὐδεὶς γὰρ ἀκούει, πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια. *Qui loquitur lingua*, i. e. peregrina, *non hominibus loquitur, sed Deo, nemo enim intelligit, spiritu verò loquitur mysteria*, i. e. *spiritu*, quem donavit ei *Deus*, variis loquendi linguis in ædificationem Ecclesiæ loquitur abscondita, quæ non intelliguntur ab iis qui sunt ἰδιῶται, nec aliam linguam callent quàm maternam: ἀκούει frequenter in *Veteri* significat *intelligit*, ubi *Hebræa* vox est שמע, ut Gen. 42. 23. *Deut.* 28. 49. & alibi.

V. 13. Hic versus optimè distinguitur post προσευχέσθω. διόπερ ὁ λαλῶν γλώσσῃ προσευχέσθω, ἵνα διερμηνεύῃ. *Quapropter qui lingua loquitur* peregrina *precetur, ut interpretetur.* Ac si diceret, si quis precetur linguâ peregrinâ, precetur ita ut interpretur aliquis, quid precatus sit, *quomodo enim aliter qui supplet locum idiotæ dicturus est Amen*, si quid dictum sit, omnino non intelligat. Optimè *Valla, Non orat Deum ad hoc obtinendum ut interpretetur, sed si aliqua lingua preces ad Deum faciat, sic faciat ut ejus lingua interiorem sensum interpretetur*, vel per se vel per alium: τὸ ἵνα videtur pari sensu accipi infrà 31. Δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα πάντες προφητεύειν, ἵνα πάντες μανθάνωσι, &c. *Potestis enim omnes alius post alium* sive *singulatim prophetare, ut omnes discant*, i. e. *ita ut omnes possint discere* quod neutiquam fieri potuit, si multi loquerentur simul. ut etiam *Joh.* 10. 17. *Quia ego pono animam meam*, ἵνα πάλιν λάβω αὐτὴν, *ut iterum sumam eam*, i. e. ut exponit *Grotius, sed ita ut eam sim recepturus*; vel ut *Maldonatus, ita mori, ut paulo post ad vitam sit rediturus*: τὸ ἵνα his locis non finem indicat sed modum.

V. 14. Ἐὰν γὰρ προσεύχωμαι γλώσσῃ τὸ πνεῦμα

μα προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστι· *Si enim precer linguâ* [peregrinâ] *spiritus meus* (quem dedit mihi *Deus* variis ut loquar linguis) *precatur, sed mens mea est infructuosa, nemo enim intelligit, Mens mea*, i. e. *sensus meus*. Quid igitur? προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοΐ. *Precabor spiritu*, (quem mihi dedit *Deus*) *precabor etiam cum sensu*, ita ut ab omnibus intelligar. Νοῦς, *mens, sensus. Gloss. vet.* νοῦν δὲ ἔχει τίνα; *quis est horum verborum sensus? Aristoph.* Aliqui τὸ πνεῦμα interpretantur *vocem.*

V. 25. Καὶ οὕτω τὰ κρυπτὰ καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνεται. subaudi αὐτῷ, post γίνεται. *Et sic occulta cordis ejus manifesta ei fiunt.* i. e. Ignorantia, incredulitas, & impietas cordis ejus quæ tam diu latuit, nec si unquam anteà innotuit, nunc fit ei manifesta, ita ut statim *procidat in faciem, & adoret Deum*, Eadem est elleiptica dicendi formula 16. 12. καὶ πάντως οὐκ ἦν θέλημα, nempe, αὐτῷ. *Et prorsus non erat voluntas ei, ut nunc veniret*

V. 27. Εἴτε γλώσσῃ τὶς λαλεῖ, κατὰ δύο ἢ τὸ πλεῖστον τρεῖς, καὶ ἀνὰ μέρος, καὶ εἷς διερμηνευέτω. Subaudi, ἔστω, *Si quis loquitur linguâ* [peregrinâ] *duabus vel ad maximum tribus fiat, idque singulatim & unus interpretetur, &c.* Plurimis linguis fieri potuit unum aliquem posse loqui, εὐταξίας δὲ ἕνεκα, *ordinis verò gratia* duabus vel tribus ad plurimum permisit uti, iisque singulatim non confusè. Quod verò, κατὰ δύο ἢ τὸ πλεῖστον τρεῖς, de personis aliqui intelligant, videtur mihi ab ipso sensu prorsus alienum. Quomodo enim loquatur quis per alium, nisi ipse, quid dicat, alii dictet, non intelligo. Atque hoc idem foret, acsi ipse sibi sit interpres.

V. 30.

V. 30. Ἐὰν δὲ ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ, &c. *Si verò quid alteri revelatum fuerit assidenti, prior sileat*, i. e. priusquam loquatur ille cui revelatum est, *Potestis enim omnes singulatim*, i. e. *alius post alium prophetare, ita ut omnes discant, &c.* καὶ πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται. *Et spiritus Prophetarum Prophetis sunt subjecti.* Ita ut *Propheta* cui aliquid revelatum est, cùm sit *Dominus* sui ipsius spiritus, ut pro suo arbitrio potest, ita omnino debet spiritum illum revelationis supprimere, usque dum alter finem loquendi fecerit, ut ordo servetur in Ecclesiis; οὐ γὰρ ἀκαταστασίας &c. *Non enim est Deus confusionis Deus, sed pacis*

C. 15. v. 29. Ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; *Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt?* Cur immerguntur pro mortuis, i. e. tanquam mortui, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, *consepulti cum eo*, nempe *Christo, in baptismate, Rom.* 6. 4. & *Col.* 2. 12. si non ut per emersionem ex aqua, quod est typus resurrectionis post sepulturam, certiores fiant, quod si etiam ipsi resurgant à morte in peccatis ad novitatem vitæ, resurgent etiam cum *Christo* post mortem in gloriam? quasi diceret, In vanum utitur Ecclesia symbolo Baptismi, si non est resurrectio. Est enim Baptismus mortis & resurrectionis *Christi*, & etiam omnium fidelium typus, & sic apud antiquos universim accipitur, ut videre est in *animad.* 1 *Pet.* 3. 22. 23. Atque hanc doctrinam appellat *Zonaras*, τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου τὴν δύναμιν, *vim mysterii* religionis Christianæ; planè affirmans eos ματαιοπονεῖν, *frustrà laborare*, sive *operam perdere, qui baptizantur, si de resurrectione dubitent.*

per

per baptismum nempe & emersionem in aquam baptisterii, & ex ea emersionem, mortem & resurrectionem denotantes, per ea vero quæ dicunt de ea dubitantes, vel *in ea fidem non habentes.* Quod qui faciunt, certè faciunt frustrà: ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, intelligi ait *Chrysostomus*, σωμάτων, in majorem fidem addens, καὶ γὰρ ἐπὶ τούτῳ βαπτίζῃ τοῦ νεκροῦ σώματος ἀνάστασιν πιστεύων, &c. *Propter hoc baptizaris mortui corporis resurrectionem credens, nempe quod non maneat mortuum. Et tu quidem per verba dicis* sive *profiteris mortuorum resurrectionem, sacerdos autem in quadam imagine quæ credidisti & per verba es confessus, etiam per res ipsas ostendit; quando absque signo credis, tunc tibi etiam præbet signum.* Adulti enim cùm baptizarentur, ore priùs confessi sunt se credere in resurrectionem mortuorum, & deinde in ea fide baptizati sunt. Sic etiam *Tertullianus*, *Pro mortuis tingui est pro corporibus tingui, mortuum enim corpus ostendimus. Quid facient qui pro corporibus baptizantur, si corpora non resurgant?* Atque huic sententiæ accedit etiam *Theodoretus*, ὁ βαπτιζόμενος τῷ δεσπότῃ συνθάπτεται &c. *Qui baptizatur Domino consepelitur, ut cùm mortis fuerit particeps, sit etiam particeps resurrectionis; si autem corpus est mortuum, & non resurgit, cur tandem baptizatur?* Atque in hac ego sententia plenè acquiesco, quicquid præter vel aliud proferunt doctissimi viri à scopo & mente *Apostoli* prorsus alienum & incertum judicans.

V. 36. Vulgo legitur, Ἄφρον, σὺ ὃ σπείρεις; &c. *Insipiens, tu quod seminas* &c. Cur non potiùs distinguitur & legitur, Ἄφρον σὺ, ὃ σπείρεις &c. *Insipiens tu, quod seminas* &c. ut sonat in Anglicu, Thou fool, that which thou sowest

&c.

&c. Et sic cum magis Emphatico sensu vitatur non necessaria *metathesis.*

C. 16. v. 3, Ὅταν δὲ παραγένωμαι, οὓς ἐὰν δοκιμάσητε, δι' ἐπιστολῶν τούτους πέμψω ἀπενεγκεῖν τὴν χάριν ὑμῶν εἰς Ἱερουσαλήμ. *Cùm autem adfuero, quoscunque probaveritis, per Epistolas mittam eos auferre beneficentiam vestram ad Jerusalem.*

In secundam Epistolam ad CORINTHIOS.

2 COR. c. 1. v. 9. Ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν. *Imò habuimus ipsi in nos condemnationem mortis:* i. e. adjudicati fuimus morti, ut contextus valdè innuit: ἀπόκριμα, κατάκριμα. *Hesych.* & *Phavor.*

C. 2. v. 12. Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Τρωάδα, εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ καὶ θύρας μοι ἀνεῳγμένης ἐν Κυρίῳ, οὐκ ἔσχηκα &c. *Quum venissem autem Troadem, & ostium mihi apertum esset per Dominum ad Evangelium Christi, non habui requiem spiritui meo &c. eò quòd non invenerim Titum fratrem meum illic,* qui si præsens levâsset mihi onus, quod soli adeò pressè impendebat, ut nullam relaxationem habuerim spiritui meo. *Valde cruciatum animo fuisse* affirmat *Theodoretus, cùm videret multos ad prædicationem accedere, non ha-*

bens socium ministerii. Trajectiones hujusmodi, ut sæpiùs dixi, sunt frequentissimæ.

C. 4. v. 2. συνιςῶντες ἑαυτὲς. *approbantes nosmetipsos* In quo sensu vox eadem occurrit, 7. 11. & alibi.

V. 4. Ἐν οἷς ὁ Θεὸς τῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίςων εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸ φωτισμὸν τῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τῦ Χριςῦ. ut idoneus fiat sensus & constructio, τὸ ἐν vertendum reor, *inter*, & in hoc & in præcedente versu, sequentia verò per *metathesim*, ut fecerunt aliqui è *Veteribus*. *Quod si opertum est Evangelium nostrum*, ἐν ἀπολλυμένοις, *inter eos qui pereunt est opertum. Inter quos Deus excæcavit mentes infidelium hujus sæculi, nè luceat illis lux gloriosi Evangelii Christi*, i. e. luceat ut videant & intelligant. Videtur *Paulus* respexisse ad *Isaiæ* 6, 10. ubi dixit ei *Dominus*. *Vade* &c *Excæca cor populi hujus*, & *aures ejus aggrava*, & *oculos ejus claude*, *ne fortè videant oculis* &c. & *convertantur*; αἰὼν est propriè *ævum*, & non *mundus*. *Infidelium hujus seculi* intelligit præcipue *Judæos*. Si quis in trajectione adhuc hæreat, præterquam quòd è *Veteribus* senserunt idem, sciant velim innumeras esse ejusmodi in N. T. E. g. præter quas jam alibi memoravimus. *Joh.* 11. 4. ἀπῆλθεν εἰς Ἐφραὶμ, λεγομένην πόλιν, pro εἰς πόλιν λεγομένην Ἐφραὶμ, *abiit in civitatem quæ vocatur Ephraim*. *Act.* 13. 1. Ἦσαν δέ τινες ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὴν οὖσαν ἐκκλησίαν προφῆται καὶ διδάσκαλοι, pro ἦσαν δέ τινες προφῆται καὶ διδάσκαλοι κατὰ τὴν οὖσαν ἐκκλησίαν ἐν Ἀντιοχείᾳ. *Erant verò quidam Prophetæ & Doctores in Ecclesia, quæ fuit in Antiochia*. & 25, 22. Ὁ δὲ αὔριον, φησὶν, ἀκούσῃ αὐτῦ. pro Ὁ δέ φησιν, αὔριον ἀκούσῃ αὐτῦ. *Ille verò inquit, cras audies*

clum. Vide etiam *Animad. Act.* 13. 27. 1 *Pet.* 3. 21, 22.

V. 6. Ὁ εἰπὼν, *qui jussit è tenebris lucem splendescere*: εἶπον, ῥῆμα προςακτικόν. *Vox mandatoria*, ut vox אמר apud *Hebræos*.

C. 5. v. 1. Ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους pro ἐὰν ἡ ἐπίγειος οἰκία τοῦ σκήνους ἡμῶν καταλυθῇ. *Si terrestris domus hujus nostri tabernaculi dissolvatur* &c. τοῦ positum est pro τούτου. Vide similes metatheses. 2 *Pet.* 3. 2. *Jud.* 18. & alibi

V. 3. Versus iste, opinor, parenthesi includendus, (Εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα.) Εἰ verò hoc loco videtur esse ῥῆμα εὐκτικόν, & vim habet *Optativi*. Precationes enim ejusmodi apud *Apostolum* sæpe interveniunt in medio sensu, γε frequenter vacat. Adeò ut verborum sensus & ordo sit hujusmodi. *In hoc enim domicilio ingemiscimus habitationem nostram, quæ ex cœlo est, superindui cupientes.* (*Utinam etiam induti non nudi reperiamur.*) *Nam qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus gravati, non quod velimus e ui, sed superindui ut absorbeatur quod mortale est à vita.* οὐ γὰρ ἀποδύσασθαι τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι τὴν ἀφθαρσίαν ὀρεγόμεθα, *Non enim exuere corpus, sed superinducere immortalitatem cupimus.* *Theodoret.* *Continuare vitam lucrifacta morte per vicariam demutationem*, ut *Tertull.*. Precatur interim *Apostolus*, ut in ultimo die inveniantur cœlestem habitationem superinduti, & non ea destituti. Timet, μή ποτε δοκῇ τις ἐξ αὐτῶν ὑστερηκέναι, *ne quis eorum comperiatur sic frustratus esse.* Vide similes loquendi formas, *Matth.* 22. 11. & *Apocal.* 3. 18. 16. 15. Quoad usum τοῦ Εἰ, in formula precationis sive *Optativi*, vide *Animad. Luc.* 12. 49.

C. 6.

C. 6. v. 13. Τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν (ὡς τέκνοις λέγω) πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς. Subaudi κατὰ, *secundum vero eandem compensationem (ut filiis loquor) dilatamini & vos.* Quasi diceret, *sicut cor meum dilatatum est erga vos*, v. 11. sic etiam vicissim dilatamini & vos in visceribus vestris erga nos. Ubique locus est Accusativo, si intelligas κατὰ.

C. 8. v. 1. Τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ &c. *Ingentem beneficentiam, quæ data est in Ecclesiis Macedoniæ,* Collectam significat, quæ fiebat in Ecclesiis *Macedoniæ*, quæ *abundavit etiam supra vires in copiosa benignitate in ministerium sanctorum Dei in Jerusalem*, de qua Rom. 15. 26. χάρις, δόξα, *Hesych.* χάριν Θεοῦ. Est *Hebraismus*, rectéque vertitur, *ingentem beneficentiam*, vel *ingens donum quod datum est.* Qualis est *Jud.* 13. 6. איש האלהים, ἄνθρωπος Θεοῦ, *vir Dei i.e. cujus species erat augustior quàm hominum communiter*, ut *Drusius*, vel *qui mirum in modum erat facie veneranda*, ut *Vatablus*. *Psal.* 80. 10. ארזי אל τὰς κέδρους τοῦ Θεοῦ, *Cedros Dei*, i.e. *proceras Cedros*, & *Psal.* 36. 6. כהררי אל, *Justitia tua Domine*, ὡς ὄρη Θεοῦ, *sicut montes Dei*, i.e. *excelsi montes. Scriptura enim rem excellentem significatura, subjungit ei unum ex Dei nominibus. Schindl.* ut videre est etiam in *Hebræo*, *Gen* 30. 8. & 1 *Sam* 14. 15. Vide *Bezam* in verba illa, δυνατὰ τῷ Θεῷ, 10. 4. atque hujus Epistolæ 11. 2. ubi verba illa, ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλῳ. *Schol. Græc.* interpretatur, σφοδρῶς φιλῶ, *Ardenter amo vos.*

V. 18, 19 Συνεπέμψαμεν δὲ μετ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφὸν (οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν, οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν συνέκδημος ἡμῶν)

μῶν) σὺν ταύτῃ τῇ χάριτι τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν πρὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δόξαν καὶ προθυμίαν ὑμῶν. *Unà vero misimus cum eo fratrem (cujus laus est in Evangelio, nec id solum, sed etiam qui constitutus est ab Ecclesiis socius peregrinationis nostræ, cum hoc ministerio* sive *dono, quod administratur à nobis ad ipsius Domini gloriam, & ad vestram animationem.* Inprimis hoc loco visum est parenthesim latius extendere, magis enim consonum est dicere hunc fratrem missum à *Paulo* vel ab Ecclesiis unà cum *Tito*, cum hoc ministerio sive dono, quàm ab Ecclesiis constitutum vel delectum socium peregrinationis cum eo ministerio vel dono dicere Et deinde προθυμίαν ὑμῶν, rectè opinor verti, *ad animationem vestram.* Est enim *animare,* προθυμίαν ἐμβάλλειν, nempe ut sitis in dando alacriores & promptiores, *cum probos atque integros viros esse perspexeritis, qui pecunias vestras recipiunt* & administrant, ut *Chrysostomus.*

V. 23. Εἴτε ὑπὲρ Τίτου &c. εἴτε ἀδελφοὶ ἡμῶν &c. post Τίτου repetendum ἀπὸ τοῦ κοινοῦ quod præcessit. v. 20. τὶς ἡμᾶς μωμήσηται, & ante ἀδελφοὶ ἡμῶν, subaudiendum εἰσίν. *Sive quis nos carpat propter Titum, Socius est meus & apud vos adjutor, sive* sunt *fratres nostri, apostoli Ecclesiarum, gloria Christi* Commendat singulis separatim & conjunctim, primò *fratrem cujus laus fuit in evangelio.* v. 18. probabiliter *Lucam*, secundò fratrem *quem in multis probaverat diligentem* fortè *Barnabam.* v. 22. tertiò *Titum* quia *erat socius* &c Et tum denique omnes tres conjunctim, quia erant *fratres, apostoli ecclesiarum* ad deportandum earum beneficentiam ad sanctos in *Jerusalem,* & *gloria Christi.* Atque hoc ab eo factum ut ab omni suspicione eos liberaret,

raret, ne quis illos vel ipsum *carperet in plenitudine quæ administrata erat* ab eis, *providebant enim bona non solum coràm Deo sed etiam coràm hominibus.* v. 20 & 21.

C. 9. v. 5. Εὐλογίαν ὑμῶν, *beneficentiam* vel *liberalem vestram collectionem*, à λέγω *colligo*; εὐλογία, πληθυσμὸς ἀγαθῶν ἐξ ἑκουσιότητος διδόμενος. *Phav.*

V. 8, 9, 10, &c. Δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς πᾶσαν χάριν περισσεῦσαι εἰς ὑμᾶς, ἵνα ἐν παντὶ πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν (καθὼς γέγραπται, ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα· ὁ δὲ ἐπιχορηγῶν σπέρματα τῷ σπείραντι, καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν, χορηγήσαι καὶ πληθύναι καὶ αὐξήσαι τὰ γεννήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν) ἐν παντὶ πλουτιζόμενοι εἰς πᾶσαν ἁπλότητα (ἥτις κατεργάζεται δι᾽ ἡμῶν εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ, ὅτι ἡ διακονία τῆς λειτουργίας ταύτης οὐ μόνον ἐστὶ προσαναπληροῦσα τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περισσεύουσα διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν τῷ Θεῷ) διὰ τῆς δοκιμῆς τῆς διακονίας ταύτης δοξάζοντες τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ &c. *Qui verò potens est Deus omnem gratiam faciat abundare in vobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habeatis, abundantes in omne opus bonum, (sicut scriptum est, Dispersit, dedit pauperibus, misericordia ejus manet in æternum. At qui suppeditat semen seminanti, & panem ad escam, suppeditet & multiplicet sementem vestram, & augeat fructus misericordiæ vestræ) in omni divites facti ad omnem liberalitatem (quæ adoperatur gratiarum actionem per nos Deo, quoniam ministerium oblationis hujus non solum est supplens inopias Sanctorum, sed etiam redundans per* vel *propter multas gratiarum actiones Deo) per probationem ministerii hujus*

hujus glorificantes Deum in subjectione &c. Non equidem video quid opus sit hoc loco vel *Hebraismo* vel *Atticismo*, ut salvetur sensus & constructio. Si enim bene animadvertantur binæ quæ in his verbis occurrunt parentheses, prout nunc distinctæ, adeò planus est sensus & syntaxis, ut liceat currenti legere & intelligere, participiis πλυτιζόμϑυοι & δοξάζοντες regendis à verbo περισσεύητε, v. 8. Satius etiam putavi in formula precationis vertere, quia solenne est *Paulo*, ut observant *Patres, cum voto & prece concludere exhortationes. Multiplicet & augeat fructus misericordiæ vestræ*, Est ingeminatio voti, nempe nè deficiant unquam, sed ut omni bono sufficienter abundantes, habeant semper quod dispergant in pauperes. Δικαιοσύνη enim proculdubio hoc loco significat misericordiam, ut sæpe alibi: & sic sensit *Theophylactus*. Vocem enim חסד LXX frequenter vertunt δικαιοσύνη, de quo vide animad. Matth. 1.

C. 11. v. 4. Καλῶς ἠνείχεσθε. Dictum σαρκικῶς vel *Ironicè*; ut est illud *Mar. 7. 9.* καλῶς ἀθετεῖτε, *pulchrè* sive *bellè rejicitis præceptum Dei, ut traditionem vestram observetis*: & etiam hoc loco, *Si quis enim veniens alium Jesum prædicet, quem nos non prædicavimus*, &c. *pulchrè* sive *bellè toleraretis eum*. Ἀνείχεσθε γὰρ &c. *Toleratis enim si quis vos in servitutem redigat*. v. 20. Levitatem eorum dum arguit, monstrat quomodo *mentes eorum*, quod modo dixerat, *corruptæ fuerint à simplicitate quæ est in Christo. Bellè narras* est *Ironia Proverbialis de re dicta vehementer absurdâ. Eras.*

C. 12. v. 21. Μὴ πάλιν ἐλθόντα με ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου πρὸς ὑμᾶς. *Nè rursus quando venero, Deus me vilem reddat apud vos.* Alludens

ad quod antea dixerat, 10. 1. ὃ κτ' πρόσωπον μϑ ταπεινὸς, *Qui coram vilis sum.* Quasi diceret, Metuo nè quomodo me pro vili habuistis, cùm essem antea apud vos, sic etiam cùm rursus ad vos venero, *Deus* permittat me vilem haberi in oculis vestris, atque inde *lugere cogar multos eorum qui peccaverunt, & non egerunt pœnitentiam*, nec, quia me despectui habent, curabunt agere. Ut ταπεινὸς est *vilis*, sic ταπεινόω est *vilem reddo*.

C. 13. v. 5. Ἑαυτὺς πειράζετε εἰ ἐςὲ ἐν τῇ πίςει, ἑαυτὺς δοκιμάζετε (ἢ ὐκ ἐπιγινώσκετε ἑαυτὺς ὅτι Ἰησῦς Χειςὸς ἐν ὑμῖν ἐςιν;) εἰ μή τι ἀδόκιμοί ἐςε. Versus iste ut & proximè sequentes necessariò respiciunt & respondent verbis in initio tertii, sensu sequente in hunc modum. Ἐπεὶ δοκιμλὼ ζητεῖτε τῦ ἐν ἐμοὶ λαλῦντ☉ Χειςῦ (ὃς εἰς ὑμᾶς ὐκ ἀϑενεῖ &c.) ἑαυτὺς πειράζετε εἰ ἐςὲ ἐν τῇ πίςει, ἑαυτὺς δοκιμάζετε, εἰ μή τι ἀδόκιμοί ἐςε &c. *Quandoquidem quæritis probationem in me loquentis Christi* (*qui erga vos non infirmus* &c.) *tentate vosmet ipsos num sitis in fide, vosmet ipsos probate, si* vel *utrum non sitis sive probatione* in vobis loquentis *Christi*, quam in me quærere non veremini. *Spero autem vos cogituros quòd nos non sumus ἀδόκιμοι*, i. e. ut respondeat tertio, *sine probatione in me loquentis Christi. Precor autem Deum nè quid mali faciatis, non* [precor] *ut nos appareamus δόκιμοι*, i. e. *cum probatione in nobis loquentis Christi, sed ut vos faciatis quod bonum est, nos verò simus ἀδόκιμοι, sine probatione illa.* Ἀδόκιμοι in hoc loco nil aliud significat quàm ἄνευ τῆς δοκιμῆς, ab ἀ privativa, & δόκιμοι, *sine probatione* vel in *Apostolo* vel in *Corinthiis* loquentis *Christi*. Verba prætermissa illæso sensu parenthesi includuntur.

includuntur. Ut verò, si adhuc opus est, quid velim planius fiat, liceat sine tœdio percurrere totum *Apostoli* de hac re sermonem brevi Paraphrasi. Audiverat *Apostolus* fuisse inter *Corinthios* qui ipsum non pro dignitate *Apostoli* æstimabant, sed habebant pro *homine secundum carnem ambulante*, 10. 2. qui inter se etiam dixerant, *Epistolæ quidem ejus graves sunt & validæ, sed præsentia corporis infirma, & sermo contemptibilis*, atque hinc sumpserunt sibi licentiam liberius peccandi, non credentes omnino venturum, *ideòque inflati*, 1 *Cor*. 4. 18. vel si veniret, non venturum *cum virga & terrore*; imò non veriti sunt ipsum *Apostolatum* in quæstionem vocare. Quærebant enim *δοκιμὴν*, *probationem* in eo *loquentis Christi*. Ut ergo horum audaciæ obveniret, nec tamen cogeretur, quod nullo modo voluit, potestatem, quam dederat ei *Deus ad ædificationem, & non ad destructionem*, cum severitate exercere, placuit ei eos præmonere. *Διὰ τοῦτο*, *propter hoc*, ut est v. 10 *hæc absens scribo vobis*, & *tertiâ hac vice*, ut est in initio capitis, *ad vos venio*, nempe in hac Epistola, quoniam *ex ore duorum vel trium testium stabilietur omne verbum*, ut omnino absque dubio fiatis certiores me venturum, idque cum virga, sicut enim vobis antea dixerim cùm essem vobiscum præsens, & uti absens vobis annuntiaverim in priore Epistola, sic etiam denuo vobis scribo, & *iis qui peccaverunt*, & *reliquis omnibus fore ut si rursus venero non parcam*. At verò quod audio, vos non creditis hanc mihi a *Deo* concreditam esse potestatem, sed pro contemptibili habetis, ideóque quæritis *δοκιμὴν*, *probationem in me loquentis Christi*, *quem* vos *non* invenietis *infirmum* si venerò, *sed potentem inter vos; nam etsi crucifixus fuit ex infirmitate, vivit tamen*

men ex potentia Dei ; & etiam nos, quamvis infirmi sumus cum eo, vivemus cum eo ex potentia Dei adversum vos. Quoniam verò *quæritis probationem in nobis loquentis Christi*, hortor & admoneo vos, ut priusquam quæratis eam in nobis, velitis *vosmet ipsos experiri, num sitis in fide, δοκιμάζετε ἑαυτοὺς εἰ μή τι ἀδόκιμοί ἐστε, Probate vosmet ipsos, utrum non sitis sine probatione* in vobis loquentis *Christi*, si fortè possibile est, cùm toties vobis prædicaverim, & scripserim, *vos non scire vosmet ipsos, quòd Jesus Christus sit in vobis.* Spero autem vos olim cognituros, quòd nos non sumus *ἀδόκιμοι*, i. e. *sine probatione* quam in me quæritis, sed nollem ea uti, ideóque precor *Deum, nè quid mali vos faciatis, οὐχ ἵνα ἡμεῖς δόκιμοι φανῶμεν, Non* [precor] *ut nos appareamus δόκιμοι, cum probatione* in nobis loquentis *Christi*, cum potestate *Apostoli, sed ut vos quod bonum est faciatis*, & ut nos simus tanquam *ἀδόκιμοι*, non habentes opus ut utamur potestate nostrâ cum severitate, *quam dedit nobis Deus ad ædificationem, & non ad destructionem. Emendatio enim vestra est quam nos optamus, gaudentes cùm vos sitis validi, nos verò infirmi*, i. e. tanquam *ἀδόκιμοι*, non habentes occasionem potestatem vel authoritatem nostram demonstrandi. *Quia non possumus aliquid contra veritatem*, i. e. cum vos quod bonum est faciatis, *sed pro veritate*, quando vos contra ipsam non veremini peccare. Atque hic germanus mihi videtur sensus & scopus hujus loci, & vocis *ἀδόκιμοι*. Ludere videtur *Apostolus* in vocem *δοκιμὴν*, more scribendi apud ipsum familiari.

In Epistolam ad Galatas.

GAL. c. 2. v. 2, 3. &c. Ἀνέβην δὲ κατ' ἀποκάλυψιν, καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον, ὃ κηρύσσω ἐν τοῖς ἔθνεσι, κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσι (μήπως εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον. ἀλλ' οὐδὲ Τίτος ὁ σὺν ἐμοὶ Ἕλλην ὢν ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι) διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους, οἵτινες παρεισῆλθον κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν ἣν ἔχομεν ἐν τῷ Χριστῷ Ἰησοῦ ἵνα ἡμᾶς καταδουλώσωνται. Οἷς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν τῇ ὑποταγῇ, ἵνα ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου διαμείνῃ πρὸς ὑμᾶς. Ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶναί τι, ὁποῖοί ποτε ἦσαν οὐδέν μοι διαφέρει &c. *Ascendi autem secundùm revelationem, & contuli cum eis Evangelium quod prædico in gentibus, seorsim verò eminentiorbus, sive iis qui videbantur esse aliquid, (ne fortè in vanum currerem vel cucurrissem, sed neque Titus qui mecum erat, cùm esset Gentilis, coactus est circumcidi) propter verò irreptitios falsos fratres qui subintroibant,* (i. e. solebant subintroire, est enim παρεισῆλθον tempus indefinitum) *ut explorarent libertatem nostram quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigant. Quibus* (i. e. eminentioribus, vel qui videbantur esse aliquid) *ne ad horam quidem cessimus subjectione, ut veritas Evangelii apud vos permaneat. Quales verò aliquando illi fuerint, qui videbantur esse aliquid, nihil meâ refert* vel *interest. Deus personam hominis non accipit,* &c. Quod præcipuè hic animadverten-

 dum

dum, non fuit propter irreptitios fratres, ut plerumque intelligitur, quòd non coactus est *Titus* circumcidi, qui omnino non intererant, consultò enim proposuit *Paulus* Evangelium suum quod prædicaverat apud gentes *primariis Apostolis* κατ' ἰδίαν, *privatim* vel *seorsim à cæteris*, nè subreperent falsi illi fratres ad explorandam libertatem. At verò propter veritatem *Evangelii*, ut illud nempe permaneret, nec videretur ipse in vanum cucurrisse, non coactus est *Titus* circumcidi. Rectè *Estius* in persona *Pauli*, *Quod si Apostoli, cum quibus Evangelium contuli, quod prædico in gentibus, sensissent observationem legis, cujus præcipua pars est circumcisio, necessariam esse Christianis, utiq; Titum quem mecum assumpseram, jussissent circumcidi, atqui id factum non est.* Neque τὸ δἰς, v. 5. ut vulgò existimatur, est relativum τοῖς, ψευδαδέλφοις, falsis fratribus qui omnino non intererant, v. 4. sed τοῖς δοκοῦσι, *eminentioribus Apostolis*, v. 2. quibus noluit pro momento cedere, ne vacillare videretur Evangelium quod prædicaverat apud gentes, *Mosaicam* nempe legem esse jam abolitam, ut postea se affirmat *Petro* ad faciem restitisse. Erant fortè illi *primarii Apostoli*, qui columnæ esse videbantur. v. 9. nimium καιρῷ δουλεύοντες, & ad connivendum proni, nè fideles aliqui è *Judæis* (qui cùm essent ζηλωταὶ τοῦ νόμου, *Act.* 21. 20. legem *Mosis* sibi mordicus retinendam putârunt) offenderentur, & à *Christiana* fide resilirent. *Ob quam prudentiam non veritus est Paulus*, ut observat *Scholiastes Græcus*, *vocare illos* δοκοῦντας, καὶ καταγνωσμένους, καὶ ὑποκρινομένους, μὴ ὀρθοποδοῦντας, *eminentiores, & reprehensibiles, & simulatores, non rectè ambulantes.* Κατ' ἀποκάλυψιν, *secundum revelationem*, nempe aliquam, quæ

quæ ei facta fuerat sive famâ sive verbo sive Epistolâ, eum diversam à cæteris *Apostolis* doctrinam divulgare, de quo *Jacobus* eum disertè monet *Act.* 21. 21. κατηχήθησαν περὶ σῦ, &c. *Audiverunt de te quod Apostasiam à Mose doceas omnes Judæos inter gentes, dicens eos non debere circumcidere filios suos, nec in patriis ritibus ambulare.* cujus manifestationis vel rumoris gratiâ fortè dicit. *Act.* 20, 22. *Ecce ego* δεδεμένος τῷ πνεύματι,&c. *obstrictus animo proficiscor Hierosolymam,* i. e. penitus statui quicquid de me fiat proficisci *Hierosolymam, ad testificandum,* ut sequitur, *Evangelium gratiæ Dei.* Utrum verò itinera fuerant σύγχρονα; nolo fidenter statuere; certum verò est hoc loco eum ascendisse, ut testificaretur, & vindicaret Evangelium suum quod prædicaverat apud gentes. Antè ἀπὸ τῶν δοκούντων, subaudiendum οἱ, quale est *Joh.* 16. 17. εἶπον ὖν ἐκ τῶν μαθητῶν, pro οἱ ἐκ τῶν μαθητῶν, *dixerunt discipuli,* ut *Vetus:* & *Luc.* 21.16. θανατώσουσιν ἐξ ὑμῶν pro τὺς ἐξ ὑμῶν, *morte afficient vos.* Sic *Matth.* 27.9. ἀπὸ ὑιῶν Ἰσραὴλ, pro οἱ ἀπὸ ὑιῶν Ἰσραὴλ, *filii Israel,* ut exponunt *Beza* & *Grotius.* Phrasis est vulgaris, ut οἱ ἀπὸ Πλάτωνος, *Platonici;* οἱ ἀπὸ πλήθυς *Plebeii*; & οἱ ἐκ πίστεως, *fideles. Gal.* 3. 7. Δοκῦσι, v. 2. rectè exponitur, *eminentioribus*; πυργῦσ' ἄνω τὰ μηδὲν ὄντα, τὰ δὲ δοκῦντ' ἀπόλλυσιν. *Extollunt sursum humilia* vel *quæ nihil sunt, eminentiora verò subruunt.* Euripides de *Diis.* Δοκῦντες, ἔνδοξοι. *Phav.*

C. 3. v. 20. Ὁ δὲ Θεὸς εἷς ἐστιν. Optimus hujus loci Expositor est *Interpres Æthiopicus; Deus tamen unus est duorum. Mediator unius non est, Deus verò unus est,* i. e. duorum, necesse enim est ut sint personæ duæ inter quas sit mediator,

ut fuit *Moses* inter *Deum* & populum *Israeliticum.* Ταῦτα ὁ νόμος &c. *Hæc sunt lex quam dedit Dominus inter se & filios Israel in monte Sina,* ἐν χειρὶ *per manum Mosis. Levit.* 26. 46, Atque hæc interpretatio unicè quadrat cum scopo loci; quid verò ad rem ejus facit *Dei unitas* vel *simplicitas*?

C. 4. v. 9, 10. *Nunc autem cùm Deum cognoveritis, potiùs verò cogniti sitis à Deo.* πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν εἰς τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, *quomodo iterum revertimini ad impotentia & egena elementa,* οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν θέλετε; i. e. per trajectionem valde familiarem, vocem, cui τὸ οἷς est relativum, repetendo, ut necessariò subauditur, οἷς ἄνωθεν στοιχείοις πάλιν δουλεύειν θέλετε; *quibus superius* vel *à retro* elementis *rursus servire vultis*? οἷς ἄνωθεν στοιχείοις, *quibus superiùs elementis,* ut οἱ ἄνωθεν, *majores, qui superioribus fuerunt temporibus,* & οἱ ἄνωθεν ἄρχοντες, *retrò principes. Steph.* Occurrit parallelum *Col.* 2, 20, 21, 22. *Si ergo mortui estis cum Christo,* ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, *ab elementis mundi,* τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε; *quid ut viventes in mundo dogmatizamini?* i.e. *traditionibus* vel *dogmatibus regimini*? qualia sunt, *Ne tetigeris, ne gustaveris, ne contrectaveris.* Ἅ ἐστι πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων, i. e. per *Hyperbaton, Quæ omnia,* nempe elementa sive dogmata *sunt secundum præcepta & doctrinas hominum ut intereant usu,* vel *quoad usum expiratura.* Elementa verò ista sunt omnino eadem, ac τὰ ἄνωθεν στοιχεῖα, de quibus suprà, quæ erant tantùm μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα, *usque ad tempus correctionis imposita: Heb.* 9. 10. εἰς φθορὰν, vertitur aptissimè, *ut intereant,*

ant, pari modo quo vertimus εἰς πίστιν, *ut credatur*, Rom. 1. 17. in quæ verba videre est quæ superius animadvertimus.

C. 6. v. 10. Ὡς καιρὸν ἔχομεν, *dum habemus tempus*. Ita vulgò, quasi poneretur ὡς pro ἕως. Quidni verò potius? *Prout habemus opportunitatem, faciamus bonum omnibus*. Benefaciendi nulla prætermittenda opportunitas.

In Epistolam ad EPHESIOS.

EPH. c. 2. v. 1. Καὶ ὑμᾶς ὄντας νεκροὺς &c. In regimine vocis ὑμᾶς, ni fallor (si fas sit dicere) diu cæcutierunt Interpretes, propter importunam capitum divisionem. Pleriq; in versione post ὑμᾶς, *vos*, addunt verbum, *vivificavit*, in supplementum sensus. Affirmat unus *Accusativum istum* ὑμᾶς *regi à verbo* συνεζωοποίησε, v. 5. *Est igitur*, ait, *hoc loco hyperbaton, & synchysis, &* ἀποκοπὴ τοῦ περιόδου, *quæ est species τοῦ* ἀνανταποδότου, *cujus quidem anomaliæ causa est* ἐπιμβολὴ, *interjectio sententiæ prolixioris*. Quorsum verò iste strepitus? Quid opus est tot figuris & ambagibus in re certe non ita obscura? Respice enim tantùm præcedentis capitis versum decimum nonum, & planissima fient omnia, & sensus

ſenſus cohærentia & ſyntaxis ſine vi vel figura: καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας καὶ ὑμᾶς ὄντας νεκροὺς &c. *Et quæ ſit ſupereminens magnitudo virtutis ejus in nos qui credimus, & vos qui eratis mortui in delictis & peccatis* &c. Verbis intermediis κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους &c. *per operationem potentiæ virtutis ejus quam operatus eſt per Chriſtum*, & ſic deinceps uſque ad finem capitis primi parentheſi includendis. Objiciunt verò aliqui, prælonga eſt parentheſis. At verò obſecro, num parentheſis non erit æquè longa, ſi ὑμᾶς regatur à συνεζωοποίησε, v. 5. & conſtructio longè durior? Vide etiam *Rom.* 2. ubi v.13. 14. & 15. includuntur parentheſi non multò ſanè hâc breviori. Imò reſpice *Rom.* 1. ubi eſt parentheſis omninò æquè longa; incipit enim à verſu primo, & deſinit in fine ſexti, dum habeat interim duas alias in ſe incluſas. Præter loca etiam alia, in quibus occurrunt parentheſes æquè ferè longæ, multò verò magis implicitæ. En autem interim quantas offuderit tenebras importuna capitum diſtinctio!

V. 15. Τὴν ἔχθραν, ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν, ἐν δόγμασι καταργήσας. Vertendum per hyperbaton, quale jam ſuprà animadvertimus. *Act.* 13. 27. quaſi legeretur, Τὴν ἔχθραν ἐν δόγμασι τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ καταργήσας. *Inimicitiam illam in ritibus legem mandatorum per carnem ſuam abolendo.* Quale etiam eſt quod animadvertimus, *Col.* 2. 14. *Expungens quod contra nos erat chirographum*, τοῖς δόγμασιν ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν, *quod erat in ritibus nobis contrarium.* Fuiſſe contra nos jam priùs dixerat, poſteriùs addit, in quo erat nobis contrarium, nempè in

cæremoniis

cæremoniis & ritibus. Idem enim sonant τὴν ἔχθραν ἐν δόγμασι, & τὸ ὑπεναντίον ἡμῖν ἐν δόγμασι, τὴν dicitur pro τάυτην sive κατ' ἐξοχήν.

C 3. v. 10. Ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ. *Ut nota nunc fiat principatibus & potestatibus multiformis sapientia Dei per Ecclesiam in cælestibus.* Nempe, *rebus*, quæ ad æternam vitam in cœlis transigendam pertinent. Ut *Joh.* 3. 12. & *Eph.* 1. 3. Rectè *Chrysostomus*, ἐπουράνια *cælestia* dicuntur, κἂν ἐν τῇ γῇ ἐπιτελῆται, *etiamsi in terra peraguntur.* Quod verò aliqui τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας interpretentur *Angelos*, videtur mihi ab instituto prorsus alienum. Quid enim refert, si multa fortè per prædicationem Evangelii innotuerunt *Angelis* Christianorum mysteria, quæ priùs ignorabant? *Data est hæc gratia Paulo*, v. 8. hæc nota facere, at vero nemo opinor affirmaverit *Paulum* evangelizâsse *Angelis*, sed *principibus gentium*, quales erant *Herodes*, *Fælix*, *Festus*, & *Agrippa*, & *magistratus* qui erant *Philippis*, *Thessalonicæ* & *Athenis*. Annon erant hi omnes ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι? De quibus loquitur *Lucas*, cùm ait, ὅταν δὲ προσφέρωσιν ὑμᾶς ἐπὶ τὰς συναγωγὰς καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας; 12, 11. De quibus *Paulus*, cùm jubet *Titum* admonere *ut subditi sint* ταῖς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις, nisi de terrenis magistratibus? Aliis trajectio displicet. At pari ratione dicant *Apostolum* debuisse dicere, ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἐκκλησίας, æque enim sunt transposita, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, & διὰ τῆς ἐκκλησίας.

C. 4. v. 1. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως

ἧς ἐκλήθητε· μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραότητος μετὰ μακροθυμίας ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ &c Locus iste non caret vitio ut plerumque exponitur, non enim rectè vertitur, *ut ambuletis tolerantes*, quia *Participium* ἀνεχόμενοι in *Nominativo* non potest convenire cum voce ὑμᾶς in *Accusativo*. Vertendum ergo in remedium cum puncto post ἐκκλήθητε, ut suprà. *Obsecro itaque ego vos captivus in Domino ambulare dignè vocatione quâ vocati estis. Cum omni humilitate & mansuetudine, cum longanimitate tolerantes estote* vel *tolerate*, *alii alios in charitate*. &c. ἀνεχόμενοι, ὀρθῶς vertitur, *tolerantes estote* vel *tolerate*, subaudiendo *verbum substantivum*, ἐστέ. Quale est, ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν, *estote contenti præsentibus*, *Heb*. 13. 5. διδάσκοντες καὶ νουθετοῦντες ἑαυτοὺς &c. *docete & commonete vosmetipsos psalmis* &c. *Col*. 3. 16. Οἱ οἰκέται ὑποτασσόμενοι τοῖς δεσπόταις, *Servi subditi estote Dominis*. 1 *Pet*. 2. 18. Οἱ κατεσθίοντες τὰς οἰκίας &c. *qui devorant domos viduarum* &c. *Mar*. 12. 40. καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν &c· *Et elegit duodecim ex ipsis*. *Luc*. 6. 13. & εὑρόντες γὰρ τὸν ἄνδρα τοῦτον, *invenimus enim hunc hominem* &c. *Act*. 24. 5. In quibus singulis locis subauditur verbum substantivum ἐστὶ, εἰσὶν, ἦν vel ἐσμέν. Cujusmodi occurrunt in *Homero*, *Sophocle*, & *Pindaro*, ut monet *Beza*. Phrasis enim est vulgaris: καὶ αὐτὸς ἦν διανεύων αὐτοῖς, *Et ipse innuebat illis*. *Luc*. 1. 22. τοῦτο γὰρ ἐστε γινώσκοντες, *Hoc enim nostis*, *Eph*. 5. 5. Exhortatur primò *ambulare dignè vocatione qua vocati sunt*. Deinde docet, quomodo id rectè faciant, nempè si *toleraverint se invicem in charitate*, *cum humilitate*, *mansuetudine*, & *longanimitate*, *studentes servare unitatem spiritûs in vinculo pacis*. Ideoq; dicit,

dicit, *tolerate*, &c. Quid opus ergò est *incogitantiam* vel *solœcismum* impingere *Apostolo*, ut faciunt aliqui, constructionem tacitè perstringendo, quasi dixisset insolenter, ἀνειπατήζαι pro ἀνειπατῆιτε.

V. 26. Ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε, *Irascimini & nolite peccare.* Non dubito quin mutuatus sit *Apostolus* hæc verba à *Psalmista*, ex *psalmo* 4. τῶν LXX. Licet *Beza*, & *Interpres Anglicus* id in margine pro more suo non agnoscant. Ratio est, aliter interpretati sunt *Hebræum*, ut & alii, legentes in *Psalmo*, *contremiscite, & nolite peccare.* Verùm ego potiùs *Musculo* adstipulor, qui vulgarem lectionem retinuit, authoritate ductus *Pauli*, *Irascimini & nolite peccare. Hebræum* enim רגז, significat non solùm *contremuit*, sed & *iratus est*, *commotus est animo* vel *præ metu* vel *præ irâ*; facit enim & ira tremere. Nec verò habemus solùm authoritatem *Pauli* pro hac lectione, sed & expositionem etiam. Verba enim sequentia *Pauli* sunt mera expositio verborum sequentium in *Psalmista*; sensu enim sunt eadem. Ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω, ait *Apostolus*, ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν, μήτε δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ, *Ne occidat Sol super iracundiam vestram, neque date locum diabolo. Psalmista* verò λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανύγητε, *dicite in cordibus vestris, super cubilia vestra quieto sive sedato estote animo.* Quasi diceret, *Irascimini*, *& nolite peccare*, quod si forte accidat ut irascamini, neque ulla passio promptior, cavete ne peccetis irascendo ultrà quàm par est, ne maneat iracundia vestra ad occasum Solis ut indormiatis ei, nec faciatis Diabolum istum iracundiæ nocturnum etiam hospitem, sinendo apud vos diutiùs commorari, sed

omnino

omnino abigatur, priusquam eatis cubitum, ut super cubilia sedato sitis animo, ut possitis vosmet vobiseum colloqui, *dicere orationem vestram in corde vestro*, ut *Chaldæus*; planè innuentes quàm jucundum & necessarium sit meditationi piæ vacare, cùm primùm lecto decumbimus, cui nil magis inimicum quàm si exacerbatio aliqua iracundiæ maneat adhuc in animo: κατανύγητε, ἡσυχάσατε, κατάνυξις ἡσυχία. *Hesych.* Et sic in *Psalmo*, pro κατανύγητε, *Aquila* habet ἡσυχάσατε, *quieti estote.*

C. 5. v. 8. Ἦτε γὰρ ποτὲ σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ, ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε. *Eratis enim olim tenebræ, nunc verò cum sitis lux in Domino, ut filii lucis ambulate* subaudiendo, ὄντες, νῦν δὲ φῶς ὄντες ἐν Κυρίῳ. Appositivè dicitur.

V. 13. Τὰ δὲ πάντα, ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ φωτὸς, φανεροῦται. i. e. per hyperbaton, Τὰ δὲ πάντα φανεροῦται &c. *Hæc verò omnia manifestantur cum à luce arguuntur.* Quasi diceret, Hæc verò omnia τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης ut vocantur. 2 *Cor.* 4. 2. de quibus hîc modo dictum est, & si ab illis quàm occultissimè perpetrentur, manifesta tamen fient cum ad lucem examinentur: *Omnia enim lux manifesta facit*, ut licitè etiam exponitur, per hyperbaton πᾶν γὰρ τὸ φῶς ἐστι φανερούμενον. Transponitur enim suo loco tantùm vox unica φανερούμενον, quod etiam activè accipitur, quo nil vulgarius. Τὰ dicitur pro ταῦτα, ut sensus & ordo verborum postulat. ἔλεγξις, φανέρωσις τῶν κεκρυμμένων. *Phav.*

V. 14. Διὸ λέγει, ἔγειραι &c. Quæritur verò, quis dicit, *expergiscere* &c? Ego nullus dubito, quin respexit *Paulus* vocem Πνεύματος.

τ@. v. 9. *Quapropter dicit spiritus. Expergiscere* &c. Nec sunt ejusmodi transitiones apud *Apostolum* infrequentes. præterquam etiam quod fortè proximè respondeat; Non enim versus iste suo loco apponitur, sed à textu reliquo parenthesi distinguitur eò quòd interrumpat sensum & syntaxim. Utitur etiam eâdem dicendi formula. 1. *Tim.* 1. Τὸ δὲ Πνεῦμα ῥητῶς λέγει. *Spiritus autem expressè dicit.* Et quid ni per *Paulum* utrumque dicat spiritus. Nusquam verò legas, *dicit lux*, nec vox *scriptura* usquam intelligitur, nisi ubi præcessit in terminis, ut *Jac.* 4 5. & 6.

C. 6. v. 20. Ὑπὲρ οὗ πρεσβεύω ἐν ἁλύσει, *pro quo legatione fungor in vinculis.* Quid ni potius? *Pro quo senesco in vinculis.* Sic *Paulus* seipsum nominat, *Philem.* 9. Παῦλος πρεσβύτης καὶ δέσμιος, *Paulus senex & vinctus.* Epistola utraque scripta fuit à *Roma* cùm ibi vinctus erat *Paulus*, ubi non parvo quidem tempore, scilicet biennio etsi in libera custodia, detentus erat, ut non sit mirum dicere, *senesco in vinculis*, cùm in iis tam diu foret.

In Epistolam ad Philippenses.

PHILIP. c. 2. v. 16. Λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, *Verbum vitæ firmiter tenentes, ut gloriari possim in die Christi.* En mercedem *Pauli*, eorum nempe perseverantiam.

Vide

Vide 1 *Cor.* 3. 14, 15. & 2 *Joh.* 8. ἐπέχοντες, κρατοῦντες. *Hesych.*

C. 3. v. 5. Περιτομῇ ὀκταήμερος &c. Frustrà est repetere varias de horum verborum lectione & syntaxi opiniones, quæ non mediocriter vexârunt ingenia Interpretum, ut nodum tandem in scirpo reperirent, cùm sine ulla variatione lectionis vel figurâ syntaxis sit planissimè obvia, subaudiendo tantum ἦ vel ἦν, quod toties occurrit unaquâque ferè paginâ, Περιτμὴ ἦν ὀκταήμερος, ἐκ γένους ἦν Ἰσραὴλ &c. *Si quis alius videtur habere fiduciam in carne, ego magis. Circumcisio erat octiduana*, i. e. *octavo die, ut pateat*, ut ait *Chrysostomus*, *non fuisse proselytum, Ex gente fui Israelis, ut pateat neque à parentibus quidem natum proselytis* &c.

V. 15. 16. Ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν, καὶ εἰ τι ἑτέρως φρονεῖτε, καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀποκαλύψει (πλὴν εἰς ὃ ἐφθάσαμεν) τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι, τὸ αὐτὸ φρονεῖν. *Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sentiamus, & si quid aliter sentitis, & hoc quoque revelet vobis Deus (præter ad quod pervasimus) eadem incedere regula, idem sentire.* Futurum frequenter usurpatur pro Imperativo. Quod verò adeò multi vertunt, *Eâdem incedamus regulâ, idem sentiamus*, est neque sensui nec syntaxi consonum, sed ab omni more loquendi alienum.

In Epistolam ad Colossenses.

COLOSS. c 1. v. 2. Τοῖς ἐν Κολοσσαῖς ἁγίοις καὶ πιστοῖς &c. ἅγιοι & πιστοὶ sunt visibilis Ecclesia in *Colossis*.

V. 27. Οἷς ἠθέλησεν ὁ Θεὸς γνωρίσαι τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅς ἐστι Χριστὸς ἐν ὑμῖν ἡ ἐλπὶς τῆς δόξης &c. Ut constructio fiat, ὃς absque dubio est relativum voci πλοῦτος. *Quibus voluit Deus notum facere quæ sit opulentia gloriæ hujus mysterii inter gentes, quæ est Christus inter vos, spes gloriæ.*

C. 2. v. 14. Ἐξαλείψας τὸ καθ᾽ ἡμῶν χειρόγραφον, τοῖς δόγμασιν ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν. *Expungens quod adversum nos erat Chirographum, quod erat in traditionibus nobis contrarium.*

V. 18. Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων, ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύων. *Nemo vos subdolâ argumentatione fallat, qui delectatur in humilitate & cultu Angelorum, ingrediens in ea quæ non vidit, temere inflatus à sensu carnis suæ.* καταβραβευέτω, παραλογιζέσθω. *Phavor.* θέλω, εὐδοκῶ: *ibidem* ut *Mar.* 12. 38. & *Psal.* 147. 10. ἐμβατεύων *Hieronymus* & *Erasmus* vertunt *fastuose incedens in ea quæ non vidit*, i.e. audens disserere vel affirmare de iis quæ non vidit, vel intelligit, temerè inflatus à suâ ipsius carnali phantasiâ.

V. 22.

V. 22. Ἅτινά ἐστι λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας ἐν ἐθελοθρησκείᾳ, καὶ ταπεινοφροσύνῃ, καὶ ἀφειδίᾳ σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός. Post οὐκ vel τινι subaudi ὄντος. *Quæ rationem quidem habent sapientiæ in voluntario cultu & humilitate, & neglectu corporis, quod non est in pretio aliquo ut saturetur caro,* i. e. *ad saturitatem carnis.*

C. 3, v. 7. Ὅτε ἐζῆτε ἐν αὐτοῖς. *cùm viveretis inter illos,* i. e. ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, *inter filios inobedientiæ,* v. 6.

C. 4, v. 16. Καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας. Nil opus est cum *Grotio* variare lectionem, expungendo ἐκ, contra omnium codicum fidem, cùm sit ὀρθῶς dictum cum *Vetere. Et eam quæ est Laodicensium vos legatis.* Non quæ à *Laodicensibus* ad illos missa fuerat, sed quæ ab *Apostolo* ad *Laodicenses* scripta. Quæ cur vel quomodo perierit, ut & altera ad *Corinthios*, & altera ad *Ephesios*, soli notum est *Deo.* Vulgò usurpatur in hoc sensu τὸ ἐκ; ut τινὲς τῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς, *Quidam Synagogæ,* οἱ ἐκ πίστεως, *fideles,* οἱ ἐκ Στοᾶς, *Stoici,* ἄνεμοι ἐκ νυκτῶν χαλεποί, *Venti nocturni graves.*

In

In Epistolam primam ad THESSALONICENSES.

1 THES. c. 2. v. 16. Ἔφθασε δ' ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος. *Pervenit verò in eos vindicta in fine.* De *Judæis* loquitur. *Occiderunt Jesum* & *suos* Prophetas, & *vos persecuti sunt, nec Deum curant, & contrarii sunt omnibus, prohibentes nos etiam prædicare vobis ut salvemini, sed pervenit in eos vindicta in fine*, sive *Ira Dei*. ut *Vetus*. Adfuit tempus excidii *Hierosolymæ*, & recens in eos supervenerat διασπορά.

In secundam Epistolam ad THESSALONICENSES.

2 THES. c. 2. v. 1. ὑπὲρ τῆς παρουσίας &c. *Rogamus verò vos fratres de adventu Domini* &c. i e. ut rectissimè *Zegerus*, *quoad adventum Domini, ne moveamini* &c. ὑπὲρ *super*, *de*, apud *Grammaticos*. ut ὑπὲρ τῆς ἐν οἰκείῳ τόπῳ διαλέξομαι. *de* vel *su-*

per quæ suo loco dicam Dion. Halic, & *Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa. Virg.* Atque hic sensus unicè quadrat cum scopo Loci. ὑπὲρ, ὁμοίως τῷ περί. *Phav.*

V. 3. Μή τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον ὅτι, ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον. Post ὅτι, subaudi ἐνέστηκεν, quæ vox ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repetenda. *Ne citò mente commoveamini, neque turbemini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per Epistolam, tanquam per nos*, ὡς ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ, *tanquàm quod instet dies Christi*; μήτις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον, ὅτι. *Ne quis seducat vos ullo modo quod* instet, *si non venerit prius apostasia* &c. Interpretes excudunt sensum, non sunt verò de Syntaxi soliciti. Quid enim velit, ὅτι ἐὰν μή, ut universim distinguitur, fateor equidem me non intelligere.

V. 6, 7. Καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε. εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν ἑαυτοῦ καιρῷ. Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας, μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται. Verbum substantivum in utroque loco subaudiendum, nempe post τὸ κατέχον, εἶναι, & post ὁ κατέχων, ἐστι, *Hebræorum* more, cujus exempla reperire licet & in novo & in vetere unaquaque ferè pagina, ne dicam linea. *Et nunc esse quod obstat scitis, ut reveletur ille in suo tempore. Mysterium enim iniquitatis jam jam operatur, tantùm est qui ad præsens obstat, usque dum è medio fiat.* Non sciverunt quid vel quis obstaret, ignotum enim erat, neque certum est in hunc usque diem, sed à *Paulo*, ut videtur, edocti fuerant, aliquid esse quod obstaret, usque dum è medio tolleretur. Dixerunt è *Veteribus Romanum fuisse statum*,

quod

quod obstabat, usque dum è medio tolleretur, sed scienter nemo. Vide 1 *Joh.* 2. 18, 4. 3.

In Epistolam primam ad TIMOTHEUM.

1 TIM. c. 1. v. 3. Καθὼς παρεκάλεσά σε, προσμεῖναι ἐν Ἐφέσῳ, πορευόμενος εἰς Μακεδονίαν, ἵνα παραγγείλῃς &c. Quod si circumflectitur vox προσμεῖναι, subauditur *Imperativus*, θέλε vel μέμνησο. De quo vide *Animad. Act.* 1. 4. Si verò acuitur tertiâ à fine, πρόσμειναι, ut fortè debuit, non sunt enim accentus ex *Authore*, tum demùm est *Imperativus Aoristus vocis mediæ*, qui frequenter usurpatur *in Veteri*, adeò ut nihil opus sit supplemento, *Grammaticè* enim & rectè dicitur utrovis modo, *Quemadmodum admonui te, mane*, vel *manere memento in Epheso proficiscens in Macedoniam, ut denunties*, &c.

C. 2. v, 6, 7. Ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, τὸ μαρτύριον καιροῖς ἰδίοις εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κήρυξ καὶ Ἀπόστολος &c. Ut sensus fiat manifestior & constructio, quam vulgò solet, repetenda sunt verba proximè præcedentia, Εἷς γὰρ Θεὸς &c. *Unus enim est Deus, unus etiam mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus*, ὁ δοὺς *qui dedit se redemptionis pretium pro omnibus*,

τὸ μαρτύριον, *ipsum Evangelium, cujus ego proprio tempore constitutus sum prædicator, & Apostolus* &c. Τὸ sumitur appositivè, sive ut aiunt τεχνικῶς. Quasi diceret, summam Evangelii, cujus ipse constitutus est prædicator & *Apostolus* proprio tempore, esse in notione vel scientiâ unius *Dei*, & *unius Mediatoris Christi Jesu, qui se dedit redemptionis pretium pro omnibus*, μαρτύριον, usurpatur pro *Evangelio.* 1 *Cor.* 1. 6. 2. 1. 2 *Tim.* 1. 8. & 10. Quoad trajectionem nil vulgarius. Applicatur eodem modo, καιροῖς ἰδίοις, *Tit.* 1. 3.

V. 10. Ἀλλ᾽ ὃ πρέπει γυναιξὶν ἐπαγγελλομέναις θεοσέβειαν δι᾽ ἔργων ἀγαθῶν. Melius cum *Stephano* omittitur parenthesis. Ante ὃ, subaudi κατ᾽. *Sed quemadmodum decet mulieres quæ pietatem spondent per bona opera.* Est enim inconcinnum etiam & insolens dicere, κοσμεῖν ἑαυτὰς διὰ ἔργων ἀγαθῶν, quod potius debuit exprimi cum præpositione, ἐν, ut in præcedentibus, μὴ ἐν πλέγμασιν &c. ἀλλ᾽ ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, Sic, vidua eligatur ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη, *quæ testimonium habuit in bonis operibus.* 1 *Tim.* 5. 10.

V. 15. Σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας, *Salvabitur verò per generationem filii*, i. e. *per semen mulieris*, quod *conteret caput serpentis*, per quod & *Adam* & *Eva*, & eorum posteri salvabuntur, *si manserint in fide.* Atque ita sensisse aliquos ante ipsius tempora refert *Theophylactus*, Τεκνογονίαν, ἐνόησαν, τὴν τῆς Θεοτόκου, *De generatione intellexerunt Deiparæ.*

V. 15 & 16. & C. 4. v. 1. Ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, &c. *Quæ est ecclesia viventis Dei, columna & firmamentum veritatis*, &c. Quid opus est confugere ad interpretationes violentas? Qualis est eorum

eorum qui hæc verba, στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, laborant adeò connectere cum sequentibus, quasi scribendum foret vel eo ordine saltem intelligendum, στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας καὶ ὁμολογουμένως μέγα τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριόν ἐστι, τὸ Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ &c. *Columna & firmamentum veritatis & citra controversiam magnum pietatis est mysterium*, nempè *Deus manifestatus est in carne*. Quæ metathesis est adeo meis auribus dura, ut nullo modo possim eam cum silentio præterire, præsertim cum nec omninò sit necessaria. Verè enim & ὄντως *Ecclesia Dei* est *columna & firmamentum veritatis*, In Ecclesia enim Dei recta fides in Deum colitur, quæ, certè est *columna & firmamentum veritatis*. Quod si quæ dicitur ecclesia non recta fide Deum amplectitur manifestatum in carne, non est amplius ecclesia Dei. *Domus enim sumus Dei, si fiduciam & gloriam spei* [nempè in Christo] *teneamus firmam usque ad finem Heb.* 3. 6. Si verò non teneant *confessionem spei sine declinatione*, sed *prolapsi fuerint* ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπισυναγωγὴν, *deserentes congregationem*, 10. 25. non sunt amplius ecclesia vel domus Dei, sed apostatæ. *Ecclesia* enim & *veritas* sunt ita inter se relatæ & mutuò complicatæ, ut altera sine alterâ esse nequeat, ut posita alterâ, altera necessariò supponatur. Ubi enim *veritas* ibi est *ecclesia*, & ubi est *ecclesia* ibi *veritas*. Adeò ut rectè cum *Chrysostomo* dicatur etiam *veritas columna & firmamentum ecclesiæ*, vel *ecclesia* potest dici *columna & firmamentum veritatis* μετωνυμικῶς idque variis modis. Vel a *possessore* posito pro *re possessa*, quale est illud apud *Virgilium Jam proximus ardet Ucalegon*, cum non ille sed domus ejus flagraret. Est enim

nim *ecclesia* possessor & custos rectæ in Deum fidei, quæ est *columna veritatis*. Vel *continente* posito pro re *contenta*, quale est apud *Lucam*. 22. 20. *Hoc poculum est Novum Testamentum*, cum non poculum, sed vinum in poculo esset Testamentum. In *ecclesia* enim conservatur recta in Deum fides, quæ est veritas. Vel *adjuncto* posito pro *subjecto*, *Ecclesia* ponitur pro *petra* super quam ædificata est *ecclesia*, quæ *petra* certe fuit *columna & firmamentum veritatis*, & *mysterium illud magnum quod nec caro nec sanguis revelavit*, scilicet, Σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. *Tu es ipse Christus filius viventis Dei* *Matth*. 16. 16. Adeo ut sensu diviso sequatur opportune Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, ἐδικαιώθη ἐν Πνεύματι, &c. *Et citra controversiam magnum est pietatis mysterium, Deus manifestatus est in carne, justificatus est per spiritum*, &c. Non enim oratio est *biulca* vel *suspensa*, ut interpretes illi volunt, sed per se perfecta admodum & emphatica, his verbis non solum fidem sed & admirationem postulantibus, est enim τὸ, καὶ, hoc loco admirationis nota. Ineffabile enim & mirandum est mysterium, *Deus manifestatus est in carne*. Quod *verbum Caro factum sit*, quod *homo Christus sit filius viventis Dei*, est citra controversiam religionis nostræ mysterium ingens, *quod nec caro nec sanguis unquam revelavit*. Quæ sequuntur, ἐδικαιώθη ἐν Πνεύματι, &c. non sunt mysteria, sed testimonia rem vere prout dicitur ita se habere, nempe, *Deum manifestatum esse in carne*, ideoque τὸ, Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, refertur ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ad ea singula. *Justificatus est per spiritum Deus manifestatus esse in carne*, cum *sedit super*

cum Spiritus in specie columbæ & audita est vox à cælo, Hic est filius meus &c. *Matth.* 3. 16. & 17. ut etiam alibi per miracula quæ edidit per virtutem *spiritus*. Sic etiam *visus est ab Angelis* [illegible] *in carne*, *Matth.* 4. 11 *Luc.* 2. 13, 14. & *Act.* 1. 9, 10, & 11. Atque ita *prædicatus est in gentibus, creditus in mundo, & assumptus est in gloria.* Mirum verò, stupendum sane, contra tot & tantos testes futuros fuisse aliquos, qui oculos occluderent vel averterent; Licet enim *Deum manifestatum* esse *in carne*, testetur *Spiritus*, testentur *Angeli*, testetur prædicatio *Evangelii* cui fides est exhibita per totum mundum, & conspicua ejus in cœlum assumptio, immediatè sequitur. c. 4. v. 1. connexione admodum apposita etsi dividantur capita. Τὸ ὃ Πνεῦμα &c. *Spiritus tamen expressè dicit quod in posteris temporibus*, ἀποςήσονταί τινες ἀπὸ τ πίςεως, *descíscent aliqui ab hâc* [ipsa] *fide attendentes spiritibus erroris* &c. τ posito pro ταύτης. ut vult etiam *Medus* noster. Quod ipsum prædixit *Petrus*, 2. ep. 2. 1. *& inter vos erunt falsi doctores qui introducent hæreses perditionis & qui emit eos Dominum negabunt* i. e. *Deum* qui *manifestatus est in carne*. ἐδικαιώθη, *justificatus est*, sensu quo vulgò loquimur *Anglicè*, I will justify such a thing to be so or so, vel ut explanatur apud legis peritos nostros. Justification is an upholding, or shewing a good reason in court, why he did such a thing he was called to answer. *Brooke*, *titulo Replevim.* Quale est illud *Matth.* 11. 19 καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία &c. *& justificata est hæc sapientia à filiis ejus*, i. e. ab iis declarata fuisse ipsorum sensu ipsa vera, a quo sensu nec omnino differt τὸ ἀποδεδειγμένον, *Act.* 2. 22. ut ibidem suprà animadvertimus.

madvertimus. In summa, τὸ δικαιοῦν, *est justis argumentis & testimoniis comprobare.* Τὸ ἐν cum *Dativo* passim ponitur pro διὰ cum *Genitivo*, ut, εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια &c. *Et si ego per spiritum Dei ejicio dæmonia*, &c. *Matth.* 12. 28 & ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε, *per hominem quem statuit. Act.* 17. 31. & centies alibi in N. T.

V. 1. Προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων &c. *Attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, per hypochrisin hominum falsiloquorum*, ut animadvertit *Castalio*, addens ultrà, *hominum addidi, nè falsiloquorum*, & sequentia referrentur ad Dæmonia. Quod certè, ut observavit *Medus* noster, foret prodigiosum dicere, Dæmonia nempe *loqui mendacia in hypochrisi, & habere conscientias cauteriatas*, &c. qui etiam διδασκαλίαις δαιμονίων, vult intelligi, *doctrinis de Dæmoniis*, i. e. *de Canonizatis sanctis*, & *imaginibus* vel *Idolis. Dæmonia* enim legitimè exponi *Idola*, authoritatem habemus, *Psal.* 96. 5. כי כל אלהי העמים אלילים. ὅτι οἱ Θεοὶ πάντες τῶν ἐθνῶν δαιμόνια, *Quoniam omnes Dii gentium idola sunt*, ut *Paraphr. Chal.* Ver. *Lat*, & Interpres *Anglicus*; ut etiam vertunt ipsissima verba LXX, 1 *Paral.* 16. 26. ὅτι πάντες οἱ Θεοὶ τῶν ἐθνῶν εἴδωλα. Sic *Clemens Alexandrinus*, in *admonitione ad gentes*, εἴδωλα γοῦν εἰκότως, αὐτοὺς καὶ δαίμονας ὑμεῖς αὐτοὶ κεκλήκατε, *Similiter eos vos ipsi idola & dæmones vocatis.* Et sic etiam 1 *Cor.* 10 20. quæ gentes dicuntur *immolare dæmoniis*, 8 4. & 7. vocantur εἰδωλόθυτα, *quæ idolis immolantur.*

V. 3. Κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων

τῶν &c. Miror interpretes plerumque animum non advertere ad ea quæ *Scholiastes Græcus* in hæc verba observaverit. *Nempe in iis esse nullum* σφάλμα καλλιγραφικὸν, ut quidam volunt, *nec ullum* παρόραμα Ἀποστολικὸν, ut alii, *sed propriè et* ὀρθῶς *esse dictum secundum genuinum Atticismum*, ut ἐκώλυε μὴ κλέπτειν, *prohibuit furari*, ἐκώλυεν ἀπέχεσθαι ἀῤῥητοποιΐας, *vetuit actum nefandorum*. Quomodo etiam hoc loco repetendo vocem κωλυόντων, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, rectè dicitur, κωλυόντων γαμεῖν, κωλυόντων ἀπέχεσθαι βρωμάτων, *prohibentium conjugium, prohibentium cibos*, &c. *Verbis enim, quæ sunt per se negantia, Attici negationem addunt.* Vide simile 1 *Joh.* 2. 22.

V. 14. Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, τοῦ πρεσβυτερίου. i. e. trajectione frequentissima, & τῶν posito pro τούτων, & vertendo διὰ προφητείας in plurali, *Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi propter prophetias presbyterii, per impositionem harum manuum.* Atque ita locus iste congruit cum 2 *Tim.* 1. 6. ubi dicitur, τῶν χειρῶν μου *manuum mearum. Propter Prophetias*, i. e propter προαγούσας *præcedentes de te prophetias presbyterii*, quales jam antea memoravit. 1. 18. Propter hanc enim causam, eò quòd prophetæ & doctores ecclesiæ [qui collective fecerunt *presbyterium*] constanter de *Timothei fide* & *bona conscientia* prædixerunt sive prophetârunt, quas eum ibi retinere jubet *Paulus*, videtur fortè solus ei imposuisse manus & ordinasse episcopum, ut etiam solus in *Creta* reliquit *Titum*, ἐπίσκοπον πρότερον] ποιήσας *cum prius fecisset episcopum* ut *Schol. Græc.* Vel τοῦ πρεσβυτερίου potest

convenire

convenire cum χαρίσματος & denotare *offici-um*, ut *Calvinus* & *alii*. *Noli negligere grati-am presbyterii, quæ in te est, quæ data est tibi propter prophetias* [nempe de te præcedentes ut suprà] *cum impositione harum manuum*. Διὰ cum *Accusativo* propriè *propter*. Ideo dicit *prophetias*, quia jussu & instinctu prædixerunt *Spiritus*. Nec est vulgarius aliquid quàm τῶν pro πάντων. Sciat verò *Lector* me non hæc apponere eò quòd aliorum interpretationes im-probem, sed quia nostra non videtur omninò con-temnenda.

C. 5. v. 4. Εἰ δέ τις χήρα τέκνα ἢ ἔκγονα ἔχει, μανθανέτωσαν πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον εὐσε-βεῖν, καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις. *Quod si qua vidua liberos habet vel nepotes, di-scant in primis propriam domum officiose colere, et vicem rependere parentibus*. Τὸ εὐσεβεῖν quan-doque significat *pietatis officio fungi erga pa-rentes*; est enim & in parentes pietas, hinc apud *Virgilium*,-- *Sum pius Æneas*, propter pietatem erga parentem *Anchisem*, eò quòd portârit eum humeris jam valdè senem in cumbustione *Trojæ*. Sic *Cic*. 3. *Offic*. *Ipsi patriæ conducit pios habere cives in parentes*, Et *Quintilianus*, *Præstanda pietas parentibus*. Et *Solinus*, *Ciconiis etiam pie-tas eximia inest, etenim quantum temporis suis fœtibus educandis elargiuntur, tantum et ipsæ à pullis suis invicem aluntur*. Hinc ἀντιπελαργεῖν, apud *Suidam*, est *Ciconiarum more vicem repen-dere* vel *gratiam referre*; οἱ γὰρ πελαργοὶ ἐπὶ τῶν πτερύγων βαστάζουσι τοὺς γεγηρακότας, *Ci-coniæ enim parentes senio confectos in alis gestant*. Scopus loci est, quod si aliquando sit vidua senex, quæ præ senio non possit seipsam alere, liberos ejus vel nepotes debere ejus in primis curam gere-re.

C. 6. v. 5. Νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν, *Existimantium pietatem esse quæstum* sive *mercaturam*: ut *Interpres Arabicus*. De iis loquitur qui religionem profitentur ut ditescant: πορισμὸς, *modus victum quærendi*, vel *quæstum faciendi*. *Ipsa actio comparandi & acquirendi. Steph.* φησὶ γὰρ δυσὶ μόνοις κεχρῆσθαι πορισμοῖς γεωργίᾳ καὶ φειδοῖ: *Dicunt enim duobus tantùm uti modis faciendi quæstum, agricultura & parcimonia. Plut.*

In Epistolam secundam ad TIMOTHEUM.

2 TIM. c 1. v. 3. Χάριν ἔχω τῷ Θεῷ &c. ὡς ἀδιάλειπτον ἔχω τὴν περὶ σοῦ μνείαν; *Gratias ago Deo &c. ha' eo quàm continuam de te memoriam in precibus meis nocte & die.*

C. 2. v. 2. Καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ, διὰ πολλῶν μαρτύρων ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις &c. *Et quæ audivisti à me, tu ea multis testans commenda fidelibus hominibus*, &c. Vel Καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν, μαρτύρων ταῦτα παράθου &c. *Et quæ audivisti à me multis, tu ea testans commenda*, vel *testare & commenda fidelibus hominibus*, &c. Διὰ πολλῶν, ut δι' ὀλίγων, 1 *Pet.* 5. 12. & διὰ βραχέων, *Heb.* 13. 22. Neque vero sunt commata aut accentus ab *Authore*, adeo

adeò ut veniam mihi fore sperem, si præter sententiam veterum distinctionem mutem & accentum, præsertim si eo facto faciliorem & gratiorem reddam sensum. Ægre enim διὰ πολλῶν μαρτύρων cum *Grammatica*, & recto exponuntur sensu. Quid enim sibi velit, *quæ audivisti à me per multos testes*, non bene convenit inter Interpretes.

C. 2. v. 25. Μήποτε δῷ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν &c. *Cum lenitate eos corripientem qui resistunt, forte dabit eis Deus pœnitentiam* &c. ἴσως, φησίν, ἔσται τις διόρθωσις. *Fortè, inquit, erit aliqua emendatio, fortasse dederit Dominus pœnitentiam. Theophylact.* LXX vocem אולי, fortè, sæpius vertunt μήποτε, ut *Gen.* 24. 5. & 39. 43. 12. 50. 15. & alibi.

In Epistolam ad Titum.

TIT. I. 1. Παῦλος δοῦλος Θεοῦ, ἀπόστολος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ, καὶ ἐπίγνωσιν ἀληθείας τῆς κατ᾽ εὐσέβειαν ἐπ᾽ ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου, 2. (Ἣν ἐπηγγείλατο ὁ ἀψευδὴς Θεὸς πρὸ χρόνων αἰωνίων, ἐφανέρωσε δὲ καιροῖς ἰδίοις) 3. Τὸν λόγον αὐτοῦ ἐν κηρύγματι ὃ ἐπιστεύθην ἐγὼ, &c. *Paulus servus Dei, Apostolus autem Jesu Christi secundum fidem electorum Dei, & scientiam veritatis quæ est secundum pietatem in spe vitæ æternæ,* 2. (*Quam promisit qui non mentitur Deus ante tempora sæcularia, manifestavit autem in temporibus suis.*) 3. *Ipsum verbum ejus in prædicatione quæ mihi concredita est per præceptum Dei salvatoris nostri.*

Τὸν

Τὸν λόγον αὐτοῦ, *ipsum verbum ejus*, videtur appositivum τῷ, κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ, &c. *secundum fidem electorum Dei*, &c. v. 1. Quasi innueret summam *verbi Dei*, i. e. *Evangelii*, ut vocatur *Col.* 1. 25. esse vel comprehendi *in fide electorum dei*, & *scientia veritatis quæ est secundum pietatem in spe vitæ æternæ*. Cujus non omnino absimilis est sensus & constructio, ut suprà animadvertimus, 1. *Tim.* 2. 6. 7. Εἷς γὰρ ὁ Θεὸς, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, τὸ μαρτύριον, &c. ubi τὸ μαρτύριον est certè appositivum. *Unus enim est Deus, unus etiam mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, qui dedit se redemptionis pretium pro omnibus, ipsum Evangelium*, vel *testimonium, cujus ego proprio tempore constitutus sum prædicator et Apostolus*. Quid enim est fides electorum *Dei*, &c. nisi fides & scientia *unum esse Deum, et unum Mediatorem Jesum Christum, qui dedit se redemptionis pretium pro omnibus*? An non hoc est *verbum Dei per prædicationem quæ concredita est Paulo per præceptum Dei Salvatoris nostri*? *Act.* 20. 24. *Gal.* 1. 1.

C. 3. v. 7. Κληρονόμοι γενώμεθα (κατ' ἐλπίδα) ζωῆς αἰωνίου, *Heredes simus* (*secundum spem*) *æternæ vitæ*.

In

In Epistolam ad Hebræos.

HEB. c. 1. v. 3 Ὃς ὢν ἀπαύγασμα, *Qui cùm sit radius gloriæ* [ejus] ut interpres *Syrus*. Est enim certè ἀπαύγασμα a-liquid amplius hoc loco quam simplex αὔγασμα; ἀπαύγασμα, αὔγασμα ἀπὸ τῆς δόξης. *Splendor emicans è gloria Dei*, ἔκλαμψις, ut *Phavor. relucentia*, seu *refulgentia*, *aliquid quod ex alio resplendet*, ut *Erasm.* & *Vatab.* φῶς ἐκ φωτὸς, ut *Schol Græc.* ἀπόῤῥοια τῆς τοῦ παντακράτορος δόξης. *Emanatio gloriæ omnipotentis. Sap. Solom.* 7. 25.

V. 4. Τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, *Tanto superior factus Angelis*. Τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται, *Minus seu inferius à superiore benedicitur*. 7. 7. & apud *Philemonem*

Ἀγαθῆς γυναικός ἐστι ὦ Νικόστρατε
Μὴ κρείττον εἶναι τ' ἀνδρὸς ἀλλ' ὑπήκοον.

Bonam uxorem decet, Nicostrate, *non esse superiorem viro sed obedientem*.

V. 7. Ὁ ποιῶν τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ, πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ, πυρὸς φλόγα, *Qui facit Angelos suos, spiritus*, & *ministros suos, flammam ignis*. v. 14. vocat *conjunctim* λειτουργικὰ πνεύματα, quos hic *divisim* nominat πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ. Πυρὸς φλόγα, *flammam ignis* r. or appositivè dici. Omnino ac si diceret, Ὁ ποιῶν τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ, πυρὸς φλόγα, *Qui facit Angelos suos flammam ignis*. Sic ferè di erte dicitur *Exod*. 3. 2. ὤφθη δὲ αὐτῷ Ἄγγελος Κυρίου ἐν φλογὶ πυρὸς, *Et apparuit ei Angelus Domini*

mini in flamma ignis, i. e. in specie flammæ ignis. Varias enim frequens est *Angelos Dei* induere formas, dum funguntur ejus ministerio.

C. 2. v. 5. Οὐ γὰρ Ἀγγέλοις ὑπέταξε τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν περὶ ἧς λαλοῦμεν, *Non enim Angelis subjecit mundum hunc futurum de quo loquimur.* Futurus mundus, de quo nunc loquitur, est ætas mundi in qua incœpit *salutis istius*, de qua v. 3. *per Christum & Apostolos dispensatio*, quæ quidem ministrationi Angelorum non subjecta fuit, ut erat lex prioribus sæculis, quæ *ordinata est per Angelos. Act.* 7. 53 & *Gal* 3. 19. *Antequam enim veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi* εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆναι, *in eam quæ revelanda erat fidem. Gal.* 3. 23. Atque hujus fidei ministratio non subjecta fuit *Angelis*, sed regno *Christi*, quod per Evangelii prædicationem ἐν ὑστέροις καιροῖς, *in posterioribus temporibus* ministratum est, *cum signis & miraculis*, καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, *& multis virtutibus*, quas etiam vocat, 6. 5. δυνάμεις μέλλοντος αἰῶνος, *Virtutes futuri sæculi.* Quod quidem non potest esse aliud quàm ἡ οἰκουμένη μέλλουσα. *hic futurus mundus* sæculum salutis, mundus Evangelii.

C. 6. v. 4. &c. Ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας &c. καὶ παραπεσόντας πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας. *Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati & gustarunt donum cæleste, & participes facti sunt spiritus sancti, & gustarunt bonum verbum Dei, & virtutes futuri sæculi, & prolapsi fuerint rursum sibi metipsis crucifigentes filium Dei, & ad ignominiam exponentes denuo renovare ad pænitentiam*

am. Est etiam necessariò in hoc loco metathesis, Nam certè τὸ πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν non suo loco apponitur, vel enim sequi debuit ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας, vel præcedere post ἀδύνατον γὰρ v. 4.

C. 7. v. 1. Οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδὲκ &c. Ut recta fiat interpretatio, recurrendum ad versum decimum nonum præcedentis capitis. Καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα. Οὗτος γὰρ (ὁ Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλὴμ, ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὁ συναντήσας Ἀβραὰμ ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων, καὶ εὐλογήσας αὐτόν. ᾧ καὶ δεκάτην ἀπὸ πάντων ἐμέρισεν Ἀβραὰμ, πρῶτον μὲν ἑρμηνευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς Σαλὴμ, ὅ ἐστι, βασιλεὺς εἰρήνης, ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς τέλος ἔχων, ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ,) μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές. *Et incedentem in interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introiit Jesus secundum similitudinem Melchisedec Pontifex factus in æternum Hic enim* [Jesus] (*ipse Melchisedec rex Salem, sacerdos Dei altissimi, qui occurrit Abrahæ revertenti à cæde regum, & benedixit ei, cui & decimas ex omnibus divisit Abraham, qui quidem primùm est interpretatione* Rex *justitiæ, deinde autem & rex Salem, quod est rex pacis, sine patre sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, sed assimilatus filio Dei,*) *manet sacerdos in æternum.* Vox *Jesus*, à communi repetenda. *Hic enim Jesus, qui introiit in interiora velaminis, pontifex factus in æternum secundum similitudinem*

litudinem Melchisedec, ipse, verus existens *Melchisedecus*, præfiguratus verò in *Melchisedeco, qui obviavit Abrahamo*, &c. erat enim ille nisi figura *Christi. Hic Jesus*, aio, *manet sacerdos in æternum.* Dicitur *Melchisedec assimilatus filio Dei*, eò quod vocatur *sacerdos Dei altissimi*, *Rex justitiæ & pacis*, *neque dierum initium*, *neque finem vitæ habens*, &c. quæ attributa sunt soli congrua filio *Dei*; licèt tamen quodammodò *Melchisedeco* communicabilia, quia nec pater, nec mater, nec ætas ejus memoratur in Scripturâ. Atque hæc lectio, distinctio, & interpretatio, quæ sunt in se admodùm legitimæ, vitant duas egregias ἀντιλογίας, alteram in natura, mortalem vivere in perpetuum; alteram in fide, duos esse sacerdotes qui remanent in æternum. Adeò ut nihil restet, his expeditis, quod impediat difficillimæ quæstionis solutionem, nisi verba quæ sequuntur. v. 8. Καὶ ὧδε μὲν δεκάτας ἀποθνήσκοντες ἄνθρωποι λαμβάνουσιν, ἐκεῖ δὲ μαρτυρούμενος ὅτι ζῇ. Quæ verba si pari modo rectè exponantur (ut fieri potest licitè) omnia salva sunt, nec est quod quis ultrà de mente hujus loci dubitet. Atqui ut id fiat, post ἐκεῖ subaudiendum ἐστὶ, & non λαμβάνει: ἐκεῖ δὲ ἐστὶ μαρτυρούμενος ὅτι ζῇ. *Atque hic quidem decimas accipiunt morientes homines, ibi verò est de quo testatum est quod vivit.* Ut semel dicam, ὧδε, *hic*, i. e. in hoc mundo homines qui moriuntur sunt sacerdotes, illi enim soli accipiebant decimas, ἐκεῖ δὲ, *ibi verò*, i. e. ἐν τῷ ἐσωτέρῳ τοῦ καταπετάσματος, &c. *in interiore velaminis ubi præcursor pro nobis introiit Jesus*, nempè in summo cœlo *est ille de quo testatum est, quod factus sit sacerdos in æternum secundum similitudinem Melchisedec*, qui semper vivit *Jesus Christus.* Atque hoc totidem ferè verbis ipsissima

sensu repetit *Apostolus*, v. 23. 24 & 25. quasi de industria ut mentem hujus loci explicet. Καὶ οἱ μὲν πλείονές εἰσι γεγονότες ἱερεῖς &c. *Et illi quidem*, qui sunt ὧδε, *hic*, in hoc mundo, *plures sunt facti sacerdotes, idcircò quod morte prohiberentur permanere; hic verò* [nempè *Jesus*] *eò quòd maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium, unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum*, πάντοτε ζῶν, *semper vivens ad interpellandum pro eis.* Ita ut qui *accipiunt decimas & moriuntur*, v. 8. non possint esse alii quàm *plures sacerdotes qui morte prohibebantur permanere*, v. 23. Neque *ille de quo testatum est quod vivit*, v. 8. potest esse alius quàm ipse *Jesus*, qui v. 24. dicitur *manere in æternum*, & v. 25. *semper vivens.* De mente igitur hujus loci non est opinor quod quis ultra dubitet, nisi sponte occludat oculos. Et quidem *Heinsius* positivè affirmavit, necessariò ipsissimos eosdémque esse utrisque locis nominatos, in majorem fidem *Ambrosii* testimonium addens. *Quis est qui vivit? Ille etiam qui secundum ordinem Melchisedec factus est sacerdos in æternum.* Multa plura possunt addi, sed hæc reor sufficere ad demonstrandum, verba illa, *manet sacerdos in æternum*, v. 3. & *de quo testatum est quod vivit*, v. 8. unicè intelligi de ipso *Jesu*, nullo verò modo de *Melchisedeco.* Adeò ut evanescat prorsus opinio *Cunæi*, qui *Christum* voluit ipsum eundémque fuisse *Melchisedecum*, qui obviavit *Abrahamo*, *Gen.* 14. *specie humanâ, sacerdotis, regisque habitu indutus.* De qua opinione non amplius addam, quàm quod pronunciavit *Beza*. *Eos nempè esse apertè fanaticos qui eam tuebantur;* & argumentum *Epiphanii*, Οὐ γὰρ τις ἑαυτῷ ὅμοιος γενήσεταί ποτε, *Non enim sibi similis quisquam unquam*

unquam erit vel *appellari potest*, ut *Interpres.* Κατὰ τάξιν, ipse *Apostolus* interpretatur, κατὰ τὴν ὁμοιότητα, *secundum similitudinem Melchisedec*, v. 15. & sic passim exponunt interpretes.

V. 4. ᾧ καὶ δεκάτην Ἀβραὰμ ἔδωκεν ἐκ τῶν ἀκροθινίων ὁ πατριάρχης. Insigne est & hic Hyperbaton pro ᾧ καὶ δεκάτην ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ &c.

C. 9, v. 1. Τό, τε ἅγιον κοσμικόν, *Sanctuarium mundanum*, i. e. Sanctuarium factum opificio humano, ἀντίτυπον τοῦ ἀληθινοῦ, *antitypum veri* Sanctuarii in quod ingressus est *Christus*, nempè εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν, *in ipsum cælum.* v. 24. vocatur etiam v. 11 χειροποίητον, τουτέστι, ταύτης τῆς κτίσεως, *manufactum*, i. e. *hujus mundi*, Distinguit inter sanctuarium cœleste, quod *fixit Deus, & non homo*, 8. 2. cujus minister est *Christus*, & inter *sanctuarium mundanum*, quod fabricavit *Solomon* ope humanâ, cujus ministri sunt sacerdotes *Aaronici.* Neque vero *atrium Gentium*, quod aliqui hoc loco volunt esse τὸ ἅγιον κοσμικὸν usquam vocatur ἅγιον. Imò ipsi, quibus patebat *atrium gentium*, ἐντὸς τοῦ ἁγίου παριέναι, &c *transire in locum sanctum, scripto literis Græcis & Latinis prohibebantur. Joseph. de bell Jud. lib. 6. c. 6.*

V. 15. Καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης ἐστὶν, ὅπως θανάτου γενομένου εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλημένοι τῆς αἰωνίου κληρονομίας. *Et propter hoc novi testamenti mediator est, ut, morte facta* [nempè sua] *in redemptionem sub priore testamento transgressionum, promissionem accipiant qui vocati sunt æternæ hæreditatis*

 i.e.

i. e. *accipiant* omnes *qui vocati sunt* vel sub priore vel sub novo testamento. Vel aliter, *ut*, *morte facta* vitulorum nempè & hircorum *ad expiandum peccata* sacerdotis & populi *sub testamento priore*, *Lev.* 16. *qui vocati sunt* sub testamento novo per prædicationem Evangelii; *accipiant promissionem æternæ hæreditatis*; *Per prædicationem* aio *Evangelii*, est enim τὸ κεκλημένοι in spirituali sensu sive spiritualiter intellectum verbum purè *Evangelicum*. Porrò per prædicationem Evangelii discimus, quòd *Christus ingressus est in sancta*, i. e. in summum cœlum *per proprium sanguinem*, suâ morte pro nobis *æternam redemptionem adeptus*, v. 12. Atque hinc idoneo sensu sequitur v. 16. & 22. *Nam ubi testamentum est, mortem necesse est intercedere testatoris*, & *absque sanguinis effusione non fit remissio.* Mors enim & effusio sanguinis hircorum & vitulorum sub lege typus erat mortis *Christi* sub Evangelio, adeò ut salvarentur patres per fidem in venturo *Christo* dum typicè peragebant ejus mortis symbola per effusionem sanguinis hircorum & vitulorum pro expiatione peccatorum, ut salvantur nunc fideles per fidem suam in *Christo* jam exhibito. Vel adhuc aliter, locus enim est non adeò facilis; *Ut, morte existente in priore Testamento ad redemptionem trangressionum, promissionem accipiant qui vocati sunt æternæ hæreditatis*, *morte existente*, i.e. ἐν νεκρώσεως ζωοποιήσεως, quod *Anglicè* diceremus, ut Rom. 4. 19. **There being a deadness in the first Testament as to the redemption of transgressions.** Quasi diceret, *Idcirco mediator est novi Testamenti, ut*, cum prius sit quasi emortuum sine viribus ad liberandum servientes à peccatis, *promissionem nunc accipiant*

ant æternæ hæreditatis, *qui vocati sunt* per prædicationem Evangelii, quæ fidem postulat in morte *Christi*, propterea quod *Lex nunquam potest suis hostiis accedentes perfectos facere*, neque *possunt hostiæ peccata auferre*. c. 10. v. 1. & 11. Propterea quod emortuum & impotens erat prius testamentum ad peccata redimendum, est *Jesus Christus* mediator novi. *Quod si prius vacasset culpâ, non quæreretur secundo locus*. *Heb*. 8. 7.

C. 10. v. 26. Ἑκουσίως γὰρ ἁμαρτανόντων. &c. *Voluntariè enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis non amplius relinquitur pro peccatis hostia*. Sic 2 *Macc*. 14. 3. ἑκουσίως μεμολυμμένος, *Voluntariè coinquinatus* ut in utrisq; locis *Vetus*, i. e. *volente animo* seu *volenter*, *prudenter*, & *scienter*, ut dicimus *Anglicè*, wilfully, in quo sensu se dicit *Cicero pro Marcello*, *nulla cupiditate*, *sed ne spe quidem prudentem & scientem tanquam ad interitum ruisse voluntarium*. Qui verò voluntariè post acceptam notitiam veritatis peccant, sunt *Apostatæ*, qui ex professo resiliunt à *Christo*, ut bellum indicant veritati, qui quantum in se est *rursum crucifigunt filium Dei*, & *ad ignominiam exponunt*, c. 6. cui cùm semel volenter renunciârint, quid aliud possunt expectare nisi horrendum judicium, cùm præter ipsum *non sit* in mundo *pro peccatis relicta hostia*?

C. 11. v. 4. Καὶ δι' αὐτῆς ἀποθανὼν ἔτι λαλεῖται. Subaudiendum εἶναι, Elleipsi frequentissimâ, i. e. ἀποθανὼν εἶναι. *Et propter eam adhuc dicitur esse mortuus*, nempè propter fidem. Fratrem enim suum occidisse *Cain* propter fidem, *per quam testimonium obtinuit quòd esset justus*, adhuc in hunc usque diem dicimus. Vide 1 *Joh*. 3. 12.

V. 11. Εἰς καταβολὴν σπέρματος, *Virtutem accepit in fundationem seminis, quod futurum erat*, ut sequitur, *tanquam sydera cæli in multitudine*, &c, *In quo benedicendæ erant omnes familiæ terræ.* Καταβολὴ dicitur, *cùm res aliqua sumit exordium. Hieron* ut καταβολὴ κόσμου, *Fundatio mundi. Matth.* 13. 35. *Luc.* 11. 50. *Heb.* 4. 3. *Apocal.* 13 8. 17. 8. Quâ verò Philosophiâ, Logicâ, Grammaticâ, vel quo Lexico poterit verti, *virtutem in conceptionem seminis accepit*, vel *ad ejaculatum semen concipiendum*, magis literatis inquirendum egomet relinquo.

V. 37. Ἐπειράσθησαν, *Tentati sunt:* ut *Joh. Schol. Græc.* ut *Abraham* & *Isaac. Theodoret.* Sed plerique recentes, ut & aliqui inter *Veteres*, alterius sunt sententiæ, ideoque dicunt irrepsisse hoc verbum imperitiâ Amanuensis, vel non recte scribi vel per παρόραμα καλλιγραφικὸν vel ἀποστολικόν. Eò enim quòd tautologia foret dicere ἐπειράσθησαν, *tentati sunt*, cùm modò dictum sit πεῖραν ἔλαβον, quod unum idémque sonat, & quia sunt ab utráque manu verba denotantia aliquod genus mortis, probabile existimant, vel hoc verbum non debere omninò legi, ut à *Syro*, *Æthiopico*, *Chrysostomo*, & aliis omittitur; vel si legatur, debere intelligi in aliquâ notione, cujus nulla antea facta est mentio, & quæ genus aliquod mortis denotat. Atque inde moti legerunt aliqui, ἐπυρώθησαν, alii ἐπυράσθησαν, *cremati sunt.* At verò si quis est conjecturæ locus, crediderim ego potiùs debuisse scribi, ἐπήρθησαν, propter magis gratam *paranomasiam*, quæ familiaris erat *Paulo*; ἐλιθάσθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐπήρθησαν, *lapidati sunt, serrâ dissecti sunt, transfossi* vel *transfixi sunt*, Mortis genere

nere adeò noto, ut non sit credibile *Apostolum* hoc loco illud posse præterire, ubi singulatim enumerat tot mortis genera, quæ *Christiani* iis temporibus, & *Prophetæ* olim perpessi sunt propter fidem; Inter quæ *Nicephorus* & *Eusebius* ex *Dionysii scriptis de Martyribus Alexandrinis* enumerant etiam *transverberationem viscerum per sudes*, quod apud *Phavorinum* ἀνασκολοπίζειν. dicitur. Τὸ γὰρ παλαιὸν τοὺς κακουργοῦντας ἀνασκολόπιζον (ὀξύνοντες ξύλον διὰ τῆς ῥάχεως τοῦ νώτου) καθάπερ τοὺς ὀπτωμένους ἰχθύας ἐπὶ ὀβελίσκων· *Olim enim malefactores transfigebant (figentes palum per spinam dorsi) quemadmodum pisces assatos in verubus.*

C. 12. v. 24. Καὶ αἵματι ῥαντισμοῦ κρείττονα λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἄβελ· *Et ad sanguinem aspersionis quæ meliora loquitur quàm Abelis* aspersio: sive ut quidam codices legunt, παρὰ τὸ, quàm sanguis *Abelis*, sive ut *Interlinearis* in *Bibliis nostris Polyglottis*, *Et sanguine aspersionis meliora loquentem quàm Abel.* Legas verò quocunque modo velis, sensus eòdem recidit, & planè est hujusmodi. Sacrificium sive oblationem *Christi* in cruce meliora loqui ad placandam iram *Dei*, quàm sacrificium vel oblatio *Abelis*, i.e. quàm locutus est sanguis, quem obtulit *Abel Deo* in sacrificium, quod scilicet erat typus, isque omnium quos novimus primus magni istius sacrificii, quod in plenitudine temporis obtulit in cruce per effusionem sanguinis sui *Christus* propter peccata mundi; & propter hoc ipsum quod *Abel* primus omnium viventium obtulit oblationem *Domino de primogenitis gregis sui*, per quam testificatus est fidem in venturo *Christo*, & sese oblaturo pro peccatis mundi, omninò videtur *Deus* respexisse ad *Abelem & oblationem ejus.* *Fide* enim dicitur

tur *Abel obtulisse Deo melius sacrificium quàm Cain*, & *per hanc* sive *propter hanc fidem testimonium consecutus est quòd esset justus*. Adeò ut nihil aliud denotet hoc loco τὸ, Ἄβελ, quàm ritus & oblationes *veteris Testamenti*, unico exemplo eóque nobilissimo posito pro omnibus. Dicere verò, quòd sanguis *Christi* meliora loquitur quàm sanguis *Abelis*, qui clamat ad cœlum pro vindicta contra *Cain*, ut mitiùs dicam, non convenit cum scopo loci, cùm *Apostolus* ferè totus in hoc laborat, ut palam faciat quàm invalidæ cæremoniæ veteris legis erant ad acquirendam vitam æternam, & quantum fœdus *Evangelii* præstiterit fœderi *veteris Testamenti*, ut liquidò manifestum est per totam sermonis seriem, c. 9. & 10. Sed ut rem ipsam salvâ reverentiâ dicam, expositio illa est planè ἄτοπος, contraria ipsi Logicæ. *Comparata enim esse oportet secundum magis & minus ejusdem speciei & naturæ*, ita, ut in comparatione melioritatis alterum dici possit aliquo modo & gradu bonum ad id, ad quod alterum melius dicitur; τὸ κρεῖττον καλοῦ τινός ἐστι κρεῖττον. *Quod melius est, melius est aliquo quod bonum est*, *Chrysost*. At verò sanguis *Abelis* proprius non fuit omniò bonus, ad id, ad quod valebat sanguis *Christi*.

C. 13. v. 4. Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. Verba sunt mandatoria, ut præcedentia & subsequentia, subaudiendo ἔστω. *Memores estote vinctorum*, &c. *Conjugium sit supra omnia pretiosum* vel *honorabile*, & *torus impollutus*. *Sint mores alieni ab avaritia, contenti estote præsentibus*.

V. 22. Ἀνέχεσθε τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως, *Rogo autem vos fratres ut sufferatis hoc verbum exhortationis*; τῆς pro τούτου.

In Jacobum.

JAC. c. 2. v. 1. Nolite habere in acceptione personarum, τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς δόξης: nobilis trajectio, pro τὴν πίστιν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν τῆς δόξης. *Fidem Jesu Christi Domini nostri gloriæ.* Qualis etiam occurrit 3. 1. Μὴ πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε, pro μὴ πολλοὶ γίνεσθε διδάσκαλοι· *Nolite multi* [vestrum] *fieri doctores, scientes quòd gravius accipiemus judicium.* Et etiam 3. τῶν ἵππων τοὺς χαλινοὺς εἰς τὰ στόματα βάλλομεν, pro τοὺς χαλινοὺς εἰς τὰ στόματα τῶν ἵππων βάλλομεν· *Fræna immittimus in ora equorum*, nè quis dubitet eam etiam esse de industriâ affectatam elegantiæ gratiâ.

C. 4. v. 5, 6. Ἢ δοκεῖτε ὅτι κενῶς ἡ γραφὴ λέγει, πρὸς φθόνον ἐπιποθεῖ τὸ πνεῦμα, ὃ κατῴκησεν ἐν ἡμῖν; Μείζονα δὲ δίδωσι χάριν, διὸ λέγει, ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται &c. *Vel putatis frustra Scripturam dicere, spiritus, qui habitat in nobis, concupiscit* sive appetentiâ quâdam *fertur ad invidiam? Majorem verò dat gratiam, in eo quod dicit, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Ubi reperiatur scriptum in terminis, (*Spiritus qui habitat in nobis concupiscit ad invidiam*) non liquet, periit ergò ut & alia Scripturæ multa. Sensum verò petendum arbitror ex iis quæ præcedunt. Dicitur enim v. 2. ἐπιθυμεῖτε καὶ οὐκ ἔχετε, φθονεῖτε καὶ ζηλοῦτε, καὶ οὐ δύνασθε ἐπιτυχεῖν, μάχεσθε καὶ πολεμεῖτε,

λεμεῖτε, &c. *Concupiſcitis & non habetis, invidetis & æmulamini & non poteſtis adipiſci, pugnatis & belligeratis, ſed non habetis propterea quod non petitis.* Fate orin omnibus quos vidi codicibus legi φονεύετε καὶ ζηλοῦτε, *occiditis & æmulamini*, ſed multò magis conveniunt ſenſu φθονεῖτε καὶ ζηλοῦτε, (ut debere legi opinatur *Beza*) quia ſunt Synonyma, ut ſunt μάχεσθε καὶ πολεμεῖτε: quid etiam æmulentur ſi occiderint: Quod ſi omninò legatur vox φονεύετε, ſequeretur aptiùs poſt μάχεσθε καὶ πολεμεῖτε, *pugnatis & belligeratis & occiditis*, importunè enim certè connectitur cum ζηλοῦτε. Sententia *Apoſtoli* ex ordine verborum videtur eſſe, ut oſtendat quomodo ex concupiſcentiâ iſtâ, quæ habitat in nobis, oriantur bella. Primo inquit concupiſcitis, deinde quia non habetis quod concupiſcitis, invidetis proximo qui potitur eo quod concupiſcitis, & ultimo quia non poteſtis aliter adipiſci, ad pugnam itur & ad bellum, ut illud vi extorqueatis. Atqne hinc docemur, quomodo *ſpiritus qui habitat in nobis concupiſcit ad invidiam.* Propter concupiſcentiam alicujus rei quam non habemus, ſpiritus noſter fertur ad invidiam proximi, ex qua bellum oritur & contentio. Concupiſcentia mater invidiæ, invidia belli. Sequitur, *majorem verò dat gratiam, in eo quod dicit*, i. e. *Scriptura* utroque loco, non eſt enim aliud antecedens. Quaſi diceret *Apoſtolus*, Scriptura quidem dicit naturaliter nos eſſe ad invidiam, & conſequenter ad omne malum pronos, ſed magis alibi eſt propitia, ubi dicit, *Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Job.* 22. 29. *Prov.* 3. 34. Eo ipſo monens, quod ſi velimus ſpiritum illum, quo ita proni ferimur ad invidiam, compeſcere, & *ſubjicere nos Deo & humiliari coram eo*,

ut

ut sequitur 7. & 10. cum velle suo tempore nos *extollere.*

C. 5. v. 9. Μὴ στενάζετε κατ᾽ ἀλλήλων *Nolite ingemiscere in alterutrum*, vel *lugere vosmet ipsos invicem.* Verbis præeuntibus *patientes esse* jubet, *& stabilire corda*, *quoniam adfuit adventus Domini.* Hic rursus suadet non despondere animum, & se lugere invicem, *nè propter impatientiam condemnentur*, *nam ecce Judex*, qui fuit eos vindicaturus, *erat præ foribus*, *antè januam astitit*, &c. Καταστενάζω, *cum gemitu deploro. Basil.* Μὴ στενάζετε κατ᾽ ἀλλήλων, idem est ac si dixisset, μὴ καταστενάζετε ἀλλήλων, *nè ingemiscatis alius super alium*, Sed prius mollius sonat, eò quod hiatum tollat; κατὰ cum *Genitivo*, *super.*

V. 16. πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη. *Multùm valet potens oratio justi.* **The powerfull prayer of a righteous man availeth much**, ἐνεργὴς, δυνατὸς, ἰσχυρὸς, *potens*, *validus* vel *fortis. Hesych.* i. e. ut *Erasmus*, *deprecatio ex animo profusa*, *intenta & instans ut assequatur quod petit.* Qualis fuit *Annæ cum profudit animam coram Deo* 1 *Sam.* 1. 15. vel *Jacobi* cum *luctabatur cum Angelo. Gen.* 32. 24. & 28. vel *Mosis* cum adeò instaret, ut diceret ei *Dominus*, *dimitte me* &c. *Exod.* 32. 10. 11. Atque hæc versio mihi videtur aptior, quam est, *efficax*, *effectuall. Efficax* enim propriè est quod certò efficit, & non quod aptum est efficere. At non dicitur πάνυ ἰσχύει, *omninò valet*, sed πολὺ *multùm valet potens oratio justi.* Ut habet versio *Æthiopica* pro more suo paraphrasticè. *Multum juvat oratio justi*, *potens est & assistit.* ἐνεργουμένη est *potenter operans*, sed non semper *effectivè.* Et sic opinor aptiùs

vertitur.

vertitur. *Gal.* 2. 8. Ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ &c. *Qui enim potenter operatus est Petro ad apostolatum circumcisionis*, ἐνήργησε καὶ ἐμοὶ εἰς τὰ ἔθνη, *potenter etiam operatus est mihi ad gentes.* For he that wrought powerfully in Peter toward the Apostleship of the circumcision, wrought also powerfully in me toward the gentiles.

In Epistolam primam PETRI.

1 PET. 1. v. 1. 2. Hi duo versus poterunt distingui aliter quàm vulgò solent, & verba forte exponi magis accommodè per Hyperbaton, construendo τὸ κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ πατρὸς, cum Πέτρος Ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, & non cum ἐκλεκτοῖς &c. 1. Πέτρος Ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκλεκτοῖς παρεπιδήμοις διασπορᾶς Πόντου, Γαλατίας, Καππαδοκίας, Ἀσίας, καὶ Βιθυνίας, κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ πατρὸς, 2. Ἐν ἁγιασμῷ Πνεύματος εἰς ὑπακοὴν καὶ ῥαντισμὸν αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη. *Petrus Apostolus Jesu Christi secundum* [vel] *per præscientiam Dei Patris Electis peregrinis dispersionis, Ponti, Galatiæ, Cappadociæ & Bithyniæ,* 2. *Gratia vobis & pax multiplicetur*

tiplicetur in sanctificatione Spiritus ad [vel] *per obedientiam & aspersionem sanguinis Jesu Christi.* Quali non omnino absimili pro loquendi formulâ salutatione utitur 2 Ep. c. 1. v. 2. χάρις ὑμῖν &c. *Gratia vobis & pax multiplicetur in scientia Dei & Jesu Christi Domini nostri.* Trajectiones ejusmodi non sunt apud *Petrum*, nec alibi in *N. T.* inusitatæ, ut jam sæpiùs dictum est. Ἀπόστολος κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ, idem omninò sonat quod ferè dicitur in omnibus *Pauli* Epistolis, Παῦλος Ἀπόστολος διὰ θελήματος Θεοῦ, *Paulus Apostolus per voluntatem Dei*; & 1 *Tim.* 1.1. κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ, *per ordinationem Dei.* ἐκλεκτοῖς idem est ac si dixisset, ἁγίοις *sanctis* vel πιστοῖς *fidelibus. Eph.* 1.1. & alibi. Sed hæc ἀπερισπάστως dicta sunto, οὐχ ἵνα βρόχον ἐπιβάλω, *non ut vinculum imponam*, liberum est cuique prout vult sentire.

C. 2. v. 7. Ὑμῖν οὖν ἡ τιμὴ τοῖς πιστεύουσιν, ἀπειθοῦσι δὲ, λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας, καὶ λίθος προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου. Aut verba illa [λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας] non debuerunt omnino legi, ut omissa sunt à *Syro*; aut periocha ista est exponenda per metathesim, ut distincta supra; neque sunt ejusmodi metatheses in *N. T.* omnino infrequentes, ut videre est in *animad. Act.* 13. 27. & alibi. τοῖς, ἀπειθοῦσι δὲ, sequente recto sensu post γωνίας, Quasi legeretur, ὑμῖν οὖν ἡ τιμὴ τοῖς πιστεύουσι λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας, ἀπειθοῦσι δὲ καὶ λίθος προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου. i. e. Construendo ἡ τιμὴ appositivè. *Vobis igitur honor credentibus lapis ille quem reprobaverunt*

runt ædificantes factus est in caput anguli, non credentibus autem & lapis offensionis & petra scandali. In quo ferè ordine & sensu exponit etiam per metathesim *Scholiastes Græcus.* ἔςαι ἐν τὸ ὅλον οὕτως· Ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιὼν λίθον ἀκρογωνιαῖον &c. ἔντιμον ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν, ἀπειθοῦσι δὲ λίθον προσκόμματος, ὃν λίθον μὲν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος δὲ ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας, συνάπτων μὲν τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν, λίθος δὲ προσκόμματος τούτοις οἱ προσκόπτουσι τῷ λόγῳ &c. *Est igitur totius summa hujusmodi. Ecce pono in Sion lapidem summum angularem &c. pretiosum vobis qui creditis, at verò non credentibus lapidem offensionis, quem lapidem reprobaverunt quidem ædificantes, sed factus est ille in caput anguli, connectens sibi eos qui credunt, lapis verò offensionis iis, qui impingunt non credentes verbo evangelii in id ad quod erant positi.* Aut potuit ista τοῦ, ἀπειθοῦσι δὲ transpositio aliquo fato accidere, fortè erat apposita in margine & incuria apographi non suo loco inserta. Nullo enim opinor sensu potest dici vel intelligi, *Christum fuisse factum non credentibus caput anguli:* Licet tamen ita exponant aliqui, nempè, *Christum vel invitis ac rejicientibus eum Judæis factum esse templi spiritualis caput.* Sed expositio ista est coacta, nec quadrat cum scopo loci, qui prorsus est hujusmodi. Vobis igitur quod honor est credentibus lapis ille, quem reprobaverunt ædificantes in nullo habentes pretio, factus est lapis summus angularis, in quem vos estis omnes ædificati, *Eph.* 2. 22. dum interim lapis idem sit factus non credentibus lapis offensionis & petra scandali, in quem impingentes confundentur. λίθον ὃν, per trajectionem dicitur, pro ὃν λίθον,

λίθον, quale est illud apud *Virgilium, Urbem quam statuo vestra est.* forte per *Antiptosim.*

V. 12. Ἐκ τῶν καλῶν ἔργων ἐποπτεύσαντες, *Ut in eo quod loquuntur contra vos uti maleficos, spectantes vestra bona opera, glorificent Deum in die visitationis.* Subaudiendo τὰ & repetendo ὑμῶν à communi. i. e. τὰ ἐκ τῶν καλῶν ἔργων ὑμῶν. Dictio est elleiptica, qualis est *Luc.* 21. 16. καὶ θανατώσουσιν ἐξ ὑμῶν pro τοὺς ἐξ ὑμῶν. *Et trucidabunt vos,* & *Psal.* 78. 31. καὶ ἀπέκτεινον ἐν τοῖς πίοσιν αὐτῶν pro τοὺς ἐν τοῖς πίοσιν αὐτῶν. *Et occidit pingues eorum* & 1 *Joh.* 4. 5. ἐκ τοῦ κόσμου λαλοῦσι, *mundana loquuntur,* ut reddit *Beza,* subintelligendo etiam τὰ ἐκ τοῦ κόσμου. Eadem est ferè phrasis. 1 *Pet.* 5. 9. τὰ αὐτὰ τῶν παθημάτων, *easdem afflictiones.*

C. 3. v. 20. 21. Εἰς ἣν ὀλίγαι (τουτέστιν ὀκτὼ) ψυχαὶ διεσώθησαν· Δι' ὕδατος ὃ καὶ ἡμᾶς ἀντίτυπον νῦν σώζει βάπτισμα, οὐ σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύπου, ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς Θεὸν δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. *In diebus Noæ cùm fabricaretur arca, in qua paucæ (id est octo) animæ servatæ sunt; per aquam etiam quod est antitypum nos nunc servat baptisma, non depositio sordium carnis, sed bonæ conscientiæ stipulatio in Deum per resurrectionem Jesu Christi.* Atque hâc trajectione, distinctione, & versione, subaudiendo ἐστὶ (quod est adeò familiare) vitatur insolentia vocis διὰ, ut plerumque exponitur, articulus ὃ appositè respondet voci βάπτισμα, (neque verò potest alterius vocis esse relativum, βάπτισμα enim non est antitypum ὕδατος, sed κιβωτοῦ, quæ vox est fœminini generis,) & verus etiam scopus mentis *Apostolicæ* fit

N multò

multò planior. Neque est hæc trajectio omnino dura, imò tantum abest ab insolentiâ vel duritie, ut potius videatur grata. *Trajectione* enim simili *sæpius usum esse Demosthenem* affirmat *Stephanus ad venustatem sermoni conciliandam*, quales etiam affectâsse & alios *Græcos* & *Latinos*, atq; ipsos etiam *Apostolos* est abundè notum. Est enim alia in hoc ipso loco translocatio non invenusta, nè dicam affectata; ὐ σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύπε, pro ὐ ῥύπε σαρκὸς ἀπόθεσις: & alia, 2 Ep. 1. 19. ῷ καλῶς ποιεῖτε προσέχοντες, pro ῷ προσέχοντες καλῶς ποιεῖτε. Vide etiam *Animad. Act* 13. 17. 2 *Cor.* 4. 4 *Jac.* 2. 1 & 3. 3. In summâ sensus est. *Baptisma quod nunc nos servat per aquam*, i. e. per ministerium aquæ, & est antitypum arcæ Noæ, non significat depositionem sordium carnis δι' ὕδατος *per aquam*, sed bonæ conscientiæ stipulationem in *Deum*, dum immergimur in aquam, (quod est verus usus aquæ in baptismate) ut testificemur fidem in resurrectione *Jesu Christi* Adeò ut manifesta sit antithesis inter δι' ὕδατος & δι' ἀναστάσεως, & in eâ non ingrata elegantia. Ac si diceret, *Arca Noæ* [non Diluvium] erat *Baptismi* typus, & *Baptismus* erat *Arcæ antitypum*, sed non in eo quòd *Baptisma* sit *ablutio sordium carnis per aquam*, in quo non omninò respondet *arcæ*, sed quia sit *bonæ conscientiæ in Deum stipulatio per resurrectionem Jesu Christi*, in cujus resurrectionis fide nos nunc servamur, ut salvati sunt illi in arca *Noæ*. Resurrectionis enim & *arca Noæ*, & *Baptismus* erant utrique typus & figura. Ita ut proprius finis baptismi non debeat intelligi quasi signum foret ablutionis peccatorum (etsi ita sæpiùs in novo fœdere, & à *Patribus* accipiatur μετωνυμικῶς) sed κυρίως signum resurrectionis, per fidem in resurrectione

rectione *Jesu Christi.* Cujus *baptisma* maximè viva & Emphatica est figura, sicut erat & *arca Noæ*, ex quâ *Noah* rediit tanquam è sepulchro ad vitam novam, ideóque non ineptè a *Philone* dictus παλιγγενεσίας ἡγεμών, & *venter Cete*, ex quo post triduanam sepulturam resurrexit *Jonah*; & *nubes*, & *mare rubrum*, in quibus populus *Israeliticus* dicitur fuisse baptizatus, i. e. non ablutus sed sepultus. Omnia enim erant typi ejusdem rei cum baptismo, non ablutionis peccatorum, i. e. *depositionis sordium carnis*, sed mortis & resurrectionis *Christi* simul & nostrûm. Atque huic veritati suffragantur *Apostoli*, *Patres*, *Scholastici*, & *Interpretes* ferè omnes. Res est quidem ita manifesta, ut testimoniis non indigeat, quoniam vero sunt non pauci, qui non ita vulgò docent, non supervacaneum erit, ne gratis loqui videar, aliqua ex innumeris proferre testimonia. Et primo initium sumamus a *sancto Paulo*. Ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; &c. *An ignoratis quòd quicunque baptizati sumus in Christum Jesum, in ejus mortem baptizati sumus? consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit à mortuis per Patrem gloriæ, ita & nos in novitate vitæ ambulemus* &c. *Rom.* 6. 3. 4. & *Coloss.* 2. 12. ut etiam 1 *Cor.* 15. 29. Ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, &c. *Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt?* ac si diceret, si non est resurrectio, ad quid baptizamur? in vanum utitur *Ecclesia* symbolo Baptismi, si mortui non resurgant. Occurrunt similia passim testimonia apud *Patres*, e. g. *ut credentes in ejus mortem* διὰ τοῦ βαπτίσματος, *per baptismum fiunt participes*

ejus resurrectionis. Ignat. Ep. ad Trall. Βάπτισμα εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου διδόμενον. *Baptisma datum in mortem Domini. Ep. ad Philadel.* nomine *Ignatii.* Τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἐν τῷ βαπτίσματι τελουμένη τὰ σύμβολα. *Passionis & resurrectionis ejus in Baptismo peragimus symbola. Just. Mart. Unum novimus saluiferum baptisma, quandoquidem una est pro mundo mors, & una ex mortuis resurrectio,* ὧν τύπος ἐστὶ τὸ βάπτισμα, *quorum typus est baptismus. Basil. Mag. Audi clamantem Paulum, Mare transierunt, & omnes baptizati sunt in nube & in mari,* βάπτισμα καλεῖ τὴν θαλάττης ὁδὸν, θανάτου γὰρ ἦν φυγὴ πληρουμένου διὰ ὕδατος. *Baptisma vocat viam maris, fuga enim erat mortis impletæ per aquam. Basil. Seleuc.* Τὸ γὰρ βαπτίζεσθαι καὶ καταδύεσθαι, εἶτα ἀνανεύειν, τῆς εἰς ᾅδου καταβάσεώς ἐστι σύμβολον καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀνόδου. *Baptizari enim & demergi, deinde sursum remeare & emergere, est symbolum* sive *signum descensûs ad inferos* sive *Hadem, & ex eo ascensûs* sive *reditûs. Chrysost. Baptismus resurrectionis pignus & imago. Ambros. Baptismus arrhabo resurrectionis. Lactan. Mersio mortis & sepulturæ formam gerit. Bern.* Innumera possem accumulare testimonia, sed hæc opinor abundè sufficient ad probandum, *Baptismum* esse propriè typum mortis & resurrectionis *Jesu Christi*, (ex quo agnoscimus mysterium religionis nostræ, nempe, humanitatem & deitatem ejus *Rom.* 1. 4.) ac etiam omnium fidelium, qui in ejus fidem baptizati sunt, à morte in peccato ad novitatem vitæ, quod si fecerint in hoc mundo, habent spem firmissimam se post mortem cum *Christo* in futuro resurrecturos ad gloriam. Unicum liceat ultra judicium apponere viri ingenii & literati, cujus in hac

re testimonium nec suspicari possumus nec subterfugere. Verba ejus sunt ejusmodi. *Porro quamvis immersionis cæremonia & olim fuit communior, ut patet ex communi Patrum sermone, quoties de Baptismo loquuntur, & expressiùs repræsentet mortem, sepulturam, ac resurrectionem Domini simul et nostram, quæ fit mystice in Baptismo, quam immersionis significationem diligenter urgent Patres*, &c. *unde & laudabiliorem esse immergendi ritum S. Thomas affirmat, multæ tamen rationes extiterunt ob quas mutari interdum immersionem conveniebat in cæremoniam vicinam*, &c. *Hinc igitur perfusionis cæremonia tanquam inter aspersionem & immersionem media multum obtinuit; quem morem refert Bonaventura jam tum suo tempore servatum fuisse in Ecclesiis Gallicanis & nonnullis aliis, licèt fateatur immersionis ritum & communiorem esse & aptiorem, & securiorem, quemadmodum S. Thomas docet. Veruntamen ubicunque perfusionis vel aspersionis ritus jam obtinet, privatâ authoritate mutari non debet: imò quoniam nunc passim obtinet per Ecclesiam, in re tam necessariâ ad salutem non debet ullo modo revocari in dubium.* Hactenus *Estius.* In cujus verbis manifestam habemus & ingenuam confessionem, Immersionem fuisse cæremoniam veterem, quam constanter urgebant *Patres*, utpote expressiùs repræsentantem mortem, sepulturam, & resurrectionem *Christi* simul & nostram; eandem tenuisse *Scholasticos*, pro ritu maximè laudabili, apto & securo; cæremoniam verò perfusionis accidenter irrepsisse in *Ecclesiam*, quibus de causis silet. Quoniam verò illa à longo tempore jàm obtinuit, non æquum esse vel expediens vocari nunc in dubium num valeat. Atque in hac sententiâ lubens ego acquiesco, modò baptisma-

tis ministri veram illam & genuinam ejus institutionis rationem doceant, & non allegoricam illam, ut mos est, ablutionis solùm; quam etiam non negârim & piè & utiliter quandóque usurpari, fecerûnt enim id *Apostoli* & *Patres*. Et si hæc ità sint, quæ tam visibilis, obsecro, est affinitas sepulturæ cum ablutione, ut baptismus *Christianus* putetur originem trahere à *Judaicis* lotionibus, & baptismis? Quod si verum esset baptismum nostrum lotionem vel ablutionem significare, vel si verum esset *Judæos* ab initio vel suos vel Proselytos admisisse in *Ecclesiam* suam per baptismi collationem, quod à doctissimis viris à diebus nuperis promulgatum est, argumentum foret fateor probabile institutionem baptismi nostri peti à baptismis *Judæorum*; sed cùm de priore, ut supra ostendimus, contrarium, & de altero nihil certi constet, multò aptius & etiam fortius esse equidem credo vetus Circumcisionis argumentum pro baptismo Infantium, quàm hoc novum & incertum. *Baptismum* enim nostrum verè esse *typum* sepulturæ & resurrectionis, non verò lavationis jam satis dictum est; quoad verò argumentum eorum, quo peti volunt baptismum nostrum à *Judaicis* lotionibus, ut de eo nihil certi constat, ita etiam adeò procul est ab eo omnis *sacræ Scripturæ* authoritas, ut vix ejus in veteri vestigia reperire queam. Originem volunt petere à voce כבס *lavit* vel *purgavit*, *Exod*. 19. 10. At *Magistri*, ni fallor, habent pro Baptismo vocem טבל, quæ significat *immersionem*, satis eò indicantes se debere notionem istius vocis *Græcis* vel potiùs *Christianis* Quid enim affine est inter lotionem & immersionem? Legimus enim quosdam arenâ etiam baptizatos. Adeò verò ipsa res incerta est, ut neque de *Rab-*

binis

binis affirmari possit, non fuisse inter ipsos, qui de hac re dissentirent: in ipso enim textu, quem laudant doctissimi viri, *Rabbi Eliezer* expresse contradicit *Rabbi Joshuæ*, qui primus quod novi hoc Baptismi genus inter *Judæos* asseruit; *Rabbi* enim *Eliezer*, (ut est *Talmudo* affirmatur) qui *Joshuæ* fuit coætaneus, si non ætate prior, aperte dicit, *Proselytum circumcisum & non baptizatum verum esse Proselytum, nam sic legimus de Patribus, Abrahamo, Isaaco, & Jacobo, qui circumcisi erant & non baptizati.* Affirmat verò è contrario *Rabbi Joshua, eum, qui baptizatus est, & non circumcisus, esse Proselytum*; utri verò potiùs assentiar? *Eliezero*, qui affirmat quod *Scriptura* docet, an *Joshuæ* qui affirmat quod *Scriptura* nusquam habet? *Magistri* verò (quid mirum?) stabant pro *Rabbi Joshuâ*, faciebat enim in rem suam, in honorem scilicet religionis *Judaicæ*, *Christianas* mutuò petere ab ipsis suas cæremonias. At cùm videam summi judicii viros in his temporibus è *Rabbinis* fundamenta petere veritatis, non possum non tantiper hæsitare; *Unde enim nobis missus est Talmudus* (verba sunt *Buxtorfii* in suâ *Synagogâ Judaicâ*) *ut ei nos tantum fidei adhibere debeamus, ut ex eo legem Mosaicam intelligi vel posse vel debere credamus?* Multò minus *Evangelium*, cui ex professo erant inimici. Vocatur enim *Talmudus errorum Labyrinthus*, & *fabularum Judaicarum fundamentum*: perfectus est, & pro *Authentico* habitus quingentis post *Christum* annis; non est ergo æquum ejus testimonio acquiescere. Et quod me magis movet, ipse *Josephus*, ut taceam universos *Patres* ante *Talmudi* tempora, qui etiam *Judæus*, & *Rabbi Eliezero* coævus, qui etiam de industriâ scripsit de ritibus, moribus, & gestis *Judæorum*, totus in

hac re silet, adeò ut mihi sit argumentum demonstrationi proximum, nempe duos tantæ eminentiæ viros, utrósque *Judæos*, & coævos, alterum disertè negare, alterum in suâ historiâ de hoc baptismo nullam omninò mentionem facere. Præterea si baptismus hodierno sensu fuisset in usu apud *Judæos* temporibus priscis, cur dixerunt *Baptistæ Pharisæi*, *Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta iste? Joh.* 1. 25. An non planè innuunt nullum fuisse antea baptismi usum, & receptam fuisse opinionem inter ipsos nullum debere esse usquedum veniret *Christus* vel *Elias* vel *Propheta iste*? Quomodo igitur tanta sit affinitas inter baptismum nostrum & baptismos *Judæorum*, ut alter alteri ullo jure vel prætextu putetur succedere, est fateor ultra fidem meam. *Arrianum* verò aiunt vocare *Judæum* βεβαμμένον, verùm ego cum ejus Commentatore sentio, ipsum *confuse loqui*, & velle potiùs *Christianum Judæum*, ut etiam alibi vocat *Christianos Galilæos*; ut *Lubinus* etiam in illud *Juvenalis*:

Nunc sacri fontis nemus & delubra locantur Judæis. &c.

Judæis vult intelligi *Christianis*, *qui edicto Domitiani urbe pulsi, sylvas illas inhabitare cogebantur*, quæ sacræ erant superstitioni Gentilium. Ut verò imponam finem, aio cum *Alexandro de Halys*, *Tinctio est formalis causa baptismi.* Quoad vocem ἐπερώτημα, adeò frequenter pro *stipulatione* accipitur, ut de eà non sit opus quicquam addere. Diutius fortè nimis hæsi in his verbis, ut ostenderem germanum esse Baptismi finem, ut monstret mortem & resurrectionem *Christi* simul & nostram, nostrámque in eà fidem, non verò esse propriè ablutionis signum à peccato, quod

Apostolus

Apostolus videtur his verbis quasi de industriâ disertè negare.

C. 4. v. 6 Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ νεκροῖς εὐηγγελίσθη, ἵνα κριθῶσι μὲν κατὰ ἀνθρώπους σαρκὶ, ζῶσι δὲ κατὰ Θεὸν πνεύματι. Subaudiendum οἱ, ante κατὰ ἀνθρώπους, & ante κατὰ Θεὸν, Elleipsi admodum familiari, de qua vide *Animad.* 1 *Cor.* 2. 2. *Ad hoc enim & mortuis prædicatum est* sive *Evangelizatum, ut damnarentur qui erant secundum homines in carne, vivant autem qui* erant *secundum Deum in Spiritu,* i. e. ut damnarentur qui incedebant vel vivebant ἐν ἀνθρώπων ἐπιθυμίαις &c. *in cupiditatibus hominum*; salventur verò qui vivebant ἐν θελήματι Θεοῦ, *in voluntate Dei*, ut est v. 2. Phrasis est omninò eadem apud *Paulum*, Rom. 8. 5. Οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν, οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα τὰ τοῦ πνεύματος. *Qui enim sunt secundum carnem quæ carnis sunt sapiunt, qui verò sunt secundum Spiritum, ea quæ sunt Spiritûs.*

In

In Epistolam secundam PETRI.

2 PET. c. 1. v. 5. Καὶ αὐτὸ τοῦτο δὲ σπουδὴν πᾶσαν παρεισενέγκαντες ἐπιχορηγήσατε ἐν τῇ πίστει ὑμῶν τὴν ἀρετὴν, ἐν δὲ τῇ ἀρετῇ γνῶσιν &c. Ante vocem σπουδὴν, subaudi κατὰ; ἐν frequenter pro σὺν cum. *Et hoc ipsum cum omni diligentiâ introducentes, jungite invicem cum fide virtutem, cum virtute scientiam, cum scientia temperantiam, cum temperantia autem patientiam, cum patientia pietatem, cum pietate verò fraternum amorem. Introducentes*, i e. conantes introducere, *hoc ipsum cum omni diligentiâ promoventes*. Respexisse videtur *Apostolus* ad antiquum morem ducendi *choros*; vox enim ἐπιχορηγεῖν propriè | significat *chorum ducere*. In *choris* verò συνεπλέκοντο ἀλλήλοις, *complicabantur invicem*.

Ὠρχεῦντ' ἀλλήλων ἐπὶ καρπῷ χεῖρας ἔχοντες.

Saltabant tenentes manus invicem per volam. Hom. Saltabant invicem juncti complicatis manibus, alii aliis famulantes vel ministrantes, & se invicem sustinentes. Unde vox ista, ἐπιχορηγεῖν, omnes has videtur obtinuisse significationes. En verò hic bellum *Gratiarum* chorum, ubi chorum ducit fides, eique invicem complicatæ famulantur reliquæ *Gratiæ* sese mutuò sustinentes. Graphicum in choris saltandi morem videre est apud les tableaux de *Philostrate* in figura.

V. 20.

V. 20. Ὅτι πᾶσα προφητεία γραφῆς ἰδίας ἐπιλύσεως οὐ γίνεται. *Quod omnis Prophetia Scripturæ propriâ interpretatione non fit*, ut *Interlinearis* & *Vetus*. γίνεται, ἀποτελεῖται, εἰς τέλος ἐρχεται. *Phav.* Adeò ut sensus meâ sententiâ sit hujusmodi. Omnis Prophetia non perficitur secundum literalem (literalis enim est ordinariè propria) interpretationem Scripturæ. Vel reddi poterit, *omnis prophetia Scripturæ propriâ interpretatione* vel *solutione non fit*. *Prophetiæ* enim plerumque habent sensum *typicum*, *mysticum*, & *analogicum*. Atque hic sensus admodum quadrat cum contextu, καὶ ἔχομεν &c. *Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benè facitis attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, & Lucifer oriatur in cordibus vestris*. Quidnam verò est hæc *lucerna lucens in caliginoso loco*, nisi Prophetiæ de *Christo*, in propriâ interpretatione Scripturæ, i. e. ordinariâ, obscuræ & caligine obvolutæ, usque dum typum & mysterium lux evolvat Evangelii in cordibus; ideóque hoc *præcipuè* monet *dignoscere* & cavere, nè hærerent nimiùm in nudâ literâ, sed animum potiùs adverterent ad mentem Prophetiæ, ad mysterium quod velatum erat in litera. οὐ γὰρ θελήματι &c. *Non enim voluntate hominis allata est olim prophetia*, i. e. non pro suo libitu prophetârunt homines, sed *locuti sunt sancti Dei homines prout agebantur spiritu*; sensu aliquando *typico*, aliquando *mystico*, in *ænigmate*, ut videntes γραφὴν, non viderent ἐπίλυσιν, nisi in quorum cordibus illuxit dies *Evangelii*.

C. 3. V. 2. Καὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων ἡμῶν ἐντολῆς τοῦ Κυρίου καὶ σωτῆρος. Est & hic trajectio notabilis, recta enim constructione dicitur, καὶ τῆς

τῆ ἐντολῆς τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος, ut est infra, v. 8. *Ut memores sitis verborum quæ prædicta sunt à sanctis prophetis, & præcepti Apostolorum Domini & servatoris nostri.* Quæ ferè ipsissima habet *Judas*. v. 17. μνήσθητε τῶν ῥημάτων τῶν προειρημένων ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

V. 6. Δι' ὧν ὁ τότε κόσμος ὕδατι κατακλυσθεὶς ἀπώλετο. Δι' ὧν, idem significat quod ἀνθ' ὧν, *propterea, idcirco, quamobrem. Propter quæ qui tunc erat mundus aquâ inundatus periit.* Sensus est, Mundum illum, qui olim fuerat, diluvio periisse propter ea ipsa, propter quæ qui nunc est mundus igni *repositus*, & *reservatus est in diem judicii*. Nempe quia erant in illis diebus, ut erunt in novissimis, *irrisores*, *juxta proprias concupiscentias ambulantes*, & *dicentes*, *ubi est pollicitatio adventus ejus*? qui volenter ignorantes, noluerunt credere prædicationi *Noæ*, quapropter in eos supervenit Diluvium, ut *fur* etiam in *nocte*. Vide *Luc.* 17. 26.

In Epistolam 1. *Johannis.*

JOH c. 1. v. 2. Καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη &c. *Et hæc vita manifestata est & vidimus & testamur & annuntiamus vobis* τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον *hanc vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & nobis manifestata est.* ἡ pro ἄυτη & τὴν pro ταύτην.

C. 2. v. 22. Τίς ἐστιν ὁ ψεύστης εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος

νέμενος ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ὁ Χριστός. *Verbis, quæ sunt per se negantia, Attici negationem addunt, Quis est mendax nisi qui negat quòd Jesus est Christus?* Importunum verò hoc loco videtur addere, quæ restituit *Beza* & *Interpres Anglicus* ex manuscripto codice *Syro* & *Latino*, viz. *Qui confitetur filium & patrem habet.* Quæ verba sunt omnino superflua, nec ulli serviunt usui, imò potiùs destruunt sensum. Verba enim, *omnis qui negat filium, nec patrem habet*, adducuntur in probationem propositionis præcedentis, nempe, quòd *ille est Antichristus, qui negat patrem & filium.* Quasi si objiceret quisquam, Ego non sum *Antichristus*, quia ego non nego *patrem* & *filium*, agnosco enim *patrem*, respondeatur illicò, At verò tu es *Antichristus*, qui ita dicis & negas *filium*, *Qui enim negat filium, non habet patrem. Quisquis enim diligit genitorem, diligit etiam eum qui ex eo genitus est.* 5. 1. & , *qui non honorat filium, non honorat patrem qui misit filium. Joh.* 5.23.

In Judam.

JUD. v. 18. Κατὰ τὰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι τῶν ἀσεβειῶν, Est etiam in hoc loco Hyperbaton non vulgare, nec enim parum vexavit interpretes pro κατὰ τὰς ἐπιθυμίας πορευόμενοι τῶν ἑαυτῶν ἀσεβειῶν unica voce tantùm ἑαυτῶν transposita. *Et secundum cupiditates incedentes suarum impietatum*, vel secundum impias suas cupiditates incedentes. Adeò ut fatendum sit in singulis *Apostolis* reperiri Hyperbata, ne quis ultra in iis hæreat.

In Apocalypsin.

APOC. c. 1. v. 5, 6. Τῷ ἀγαπήσαντι ἡμᾶς ϗ λούσαντι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, ϗ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλεῖς ϗ ἱερεῖς τῷ Θεῷ ϗ πατρὶ αὐτοῦ. αὐτῷ ἡ δόξα &c. *Et qui dilexit nos, & lavit nos à peccatis nostris sanguine suo, qui fecit nos reges & sacerdotes Deo & Patri ejus. ipsi gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.* Secundum vulgarem syntaxin oportuit scribi, ϗ ποιήσαντι, sed locutus est *Apostolus* eâdem phrasi quâ usus est in Evangelio, 15. 6. ἐβλήθη ἔξω ὡς τὸ κλῆμα ϗ ἐξηράνθη, *Projicitur foras ut palmes qui exaruit.* de qua vide *animad.* suo loco.

C. 2. v. 22. Ἰδοὺ ἐγὼ βάλλω αὐτὴν εἰς κλίνην ϗ τοὺς μοιχεύοντας μετ' αὐτῆς εἰς θλῖψιν μεγάλην. *Ecce ego mittam eam, & eos qui mœchantur cum ea in lecto in afflictionem magnam.* Trajectio ista est adeò abunde frequens in N. T. ut in eâ quenquam hærere, non possum mirari satis, præsertim cùm vulgaris versio sit ita insignificans. *Codex Alexandrinus* legit φυλακὴν pro κλίνην, sed quia solus, non ei acquiescendum reor; neque verò est ista lectio ita commoda, ut in ea admodùm delecter.

C. 13. v. 8. Ὧν οὐ γέγραπται τὰ ὀνόματα ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρνίου ἐσφαγμένου ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Quòd si hæc verba intelligantur de agno occiso ab origine mundi, quod adeò multi putant, intelligenda reor de *Christo* exhibito

bito in *typo Agni*, qui ab origine mundi pro sacrificio occisus ab *Abele*. Sed fortè melius dicendum cum *Scholiaste Græco*, Ἐν ὑπερβατῷ ἀκουστέον τὸ, ὧν γέγραπται, ἀπὸ καταβολῆς γέγραπται. Quasi legendum foret, *Quorum nomina ab origine mundi non erant scripta in libro agni occisi*. Ut fuerunt, qui *non adorabant Draconem*, quales etiam fuerant πάντες οἱ διὰ εὐσέβειαν μαρτυρούμενοι ἐν τῇ παλαιᾷ, *Omnes qui fuerant martyres in Veteri*. Quomodo etiam *Lucas* ait in *Evangelio*, *Gaudete quòd nomina vestra scripta sunt in cœlis*. Atque hanc trajectionem confirmat etiam 17. 8. *Et mirabantur inhabitantes terram*, ὧν οὐ γέγραπται τὰ ὀνόματα ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, *Quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ ab origine mundi*: ubi nulla mentio *agni occisi*, Quod planè innuit, τὸ, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου debere construi cum ὧν οὐ γέγραπται, & non cum τοῦ ἀρνίου ἐσφαγμένου

F I N I S.
